

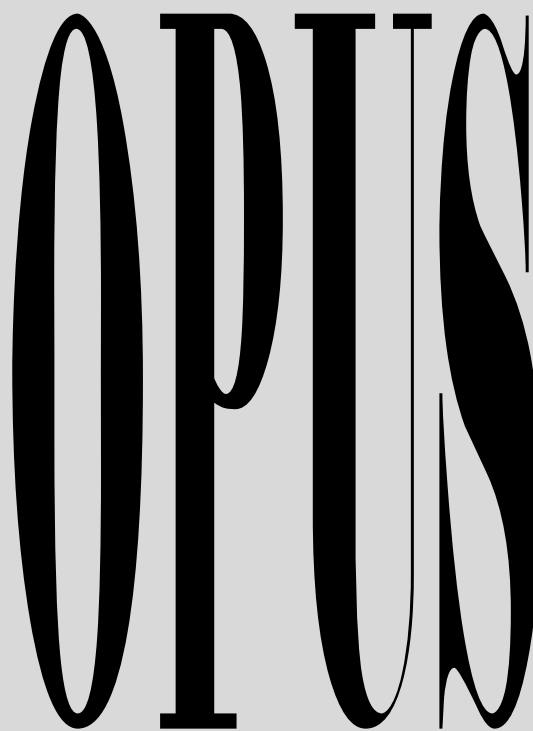
11. évfolyam, 5. szám
 Felelős kiadó: Hodossy Gyula
 Főszerkesztő: Hízsnyai Zoltán (opus.hizsnjai@gmail.com)
 Szerkesztő: H. Nagy Péter (h.nagyp@gmail.com)
 Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
 Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
 Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5,
 92901 Dunajská Streda, www.szmit.sk
 Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Megjelent 2019 novemberében 700 példányban.
 Megrendelhető a kiadó címén.
 Regisztrációs szám: EV 3714/09

Dvojmesačník, XI. ročník, 5. číslo
 Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
 Sídllo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,
 Vydavateľ: Gyula Hodossy.
 Šéfredaktor: Zoltán Hízsnyai
 Redaktor: Péter Nagy, H.,
 Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
 Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
 Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Vyšlo v novembri 2019. Náklad 700 ks.
 Registračné číslo: EV 3714/09
 ISSN: 1338-0265

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja tá -
 mogatásával – Realizované s finančnou podporou Fondu na pod-
 poru kultúry národnostných menšín

szlovákiai magyar írók folyóirata

M E G J E L E N I K K É T H A V O N T A

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Horizontok

- Faludi Ádám: Rozs fürj fogoly fuvalom;
 Tájkép tájképpel; Selyemholló;
 múlhatatlanság; A könyvtárt elvitte;
 tavaszi vagdalt; puszpángmolyok
 (versek)2
- Fellinger Károly: Átkelés; Jelen; Vesztő;
 Képeslap; Kompromisszum; Lényegében
 (versek)8
- A tenger sós kenete. *A Kanári-szigetek
 költői* – Andrés Sánchez Robayna:
 Minden kezdet; Nézem a napot;
 Aquiles García Brito: A szerelem órái;
 A kagylóárus; Jesús Díaz Armas:
 Csak szomjúság; Lassan benyomul a
 tenger az égbe; Pedro Flores:
 Laboratóriumi állatok; Egy másik
 haszontalan metafora; Cecília
 Dominguez Luís: Örökkévalóság;
 Három nő a tengerparton; Olga
 Rivero Jordán: Fények; Un vaso azul
 (versek)12
- Z. Németh István: A királyficsúr és a
 geriffmadár könnye
 (meseregény, részlet)20

Text-túra

- Variációk egy témára.** *A Text-túra
 műhelymunkáiból* – Bese Bernadett,
 Csillag Balázs, Jancsó Péter, Katona
 Nick, Rabi Vera és Tóth Lilith Viktória
 írása.....28

Dialógus

- „...minden ugyanott történik velünk...”
 Podhoránszky Milán beszélgetése
 Hízsnyai Zoltánnal (első rész)36

Kötődések

- Liszka József: Regensburgi naplók 1.....52
 Borbíró Aletta: Biofantasy. Moskát Anita
Horgonyhely című regényének
 öko-feminista értelmezése II.72
 Mekis D. János: A festői Pécs regénye
 (P. Horváth Tamás: *A Zsolnay*)85

Palimpszeszt

- Baka L. Patrik: Terepszemle az Óperenciás-
 tengeren túl (*Mesebeszéd*)88
 Ungvári-Zrínyi Kata: Hitelesség, józanság
 és kritikai erő. Lakatos Gabriella
 munkáiról [bemutatószöveg]94

- Munkatársaink**96

Rozs fürj fogoly fuvalom

Fürj a rozsban,
anyarozs masszát rágsz hosszan,
mikor a gabonában lődörögsz.
Szúró napsugár
az érett kalászek felett.

Fácán robog a rozsban,
egy nyúl két lábra áll,
felül és fülel, aztán
eliramodik hirtelen –
mondjuk így.

A fogoly meg amott egy eldobott
jókora hant. Hallani, ahogyan puffan.

A róka meglapul,
rózsabogár csapódik be a
kalászhullámmzásba a fogoly után.

Honnan tudhatnád,
hogyan lesz az utolsó pipacs és az
utolsó búzavirág?

Tájkép tájképpel

Egy tájképet tettem
a virágzó ringló
ágai közé.

A ringló ágai
megtartották a kartont
amelyikre a tájat festette
egy barátom
akinek elvesztettem a nyomát.

A barátom egyidős velem,
egy lány a selyemblúzos nyárból.
Bodzavirág dédelgette
akácos képzelet.

Elérhetetlen volt,
képeket festett kartonpapírra és
sárkányokat tenyésztett
a tyúkólak mögött,
amikor ott nyaraltunk.

Én csúzliztam
és hantokkal dobáltam a
tehervonatokat
és azon mesterkedtem
hogyan valahogyan megfoghassam
a barátom mellét.

Selyemblúz alatt sejtelmes cicik.

Ő meg azt mondta,
hogyan nem szeretné.
Fél kamasz fél csitrivel,
mezítláb, szódavíz
és kukoricások mindenütt.

Ezt el kellett mondanom
a virágzó ringlófának.
És neked,
kísértő lebegés.

Selyemholló

Reggel láttuk a párás fűvön.
Megpróbáltam, emlékezem-e még a
négyzetgyökvonásra. Nézttem a természetes varjút
és gondolatban nyilvánosan kínlódtam egy darab
krétával a kezemben.
Nézetgyök. Meg a Laricsev feladatgyűjtemény.

A folyócska mellett vitt az út, balra bokrok, fák, rét.
Ott lépdelt komótosan, a deres fűcsomókat nézegetve.
Dolmányos varjú. Képe egy darabon követett még
a jobb oldali ablak üvegén.
Selyemholló.
Elbújtam előle a háztömbök közé
hogyan láthassam.
Értelem
érthetetlen szürkeség
feladatgyűjtemény
madár a mínusz tartományban.

múlhatatlanság

elhalványult a szivárvány
hiába képzelsz helyébe egy másikat
eltávozott a nap
te keltél fel helyette hogy ablakot nyiss
volt idő amikor volt szivárvány most meg nincs
működik minden ahogy mondják
rendeltetés szerint

A könyvtárt elvitte

Nem áll lángokban, miként René Char írta
Georges Braque-nak.
Az ár vitte el a könyvtárat.
a Könyvtárat
a könyvtárakat.
Elmosta. És kész.
Porlasztott költészet zacskóban?
Porlasztott élet zacskóban?
Granulált Xparancsolatok?
Óh, kedves zsák!
Húzz innen mihamarább.
„A Magányos csillagképe feszes.”
De ki vagy te, hogy engem megítélj?
A sárkány körülnézett,
aztán nem nézett körül.

tavaszi vagdalt

(megrongálási kísérlet)

a konyha előtti lépcsőn ma összeszámoltam
összesen kilenc italmérést szoktam régebben látogatni
az utánam kószálok időkből

a *Flamin' Groovies* zenéje vett körbe
meg a méhek *zümmögőkórusa*
lassan a tavasznak vége
a macskát szőrére üli meg a nyár
most csak oldalára dől
a konyha előtti fűben és vár

már ritkán megyek ezekbe az italmérésekbe
ott nyomakodnak a kereskedelmi adások
a hangszórókban meg a kivetítőkön feletted
vetített veréb van a fán
az előtér előtti téren talán

és nem gyújthatsz cigarettára akkor se ha dohányzol
és akkor sem ha már abbahagytad ahogyan én
valamikor a múlt században vagy később vagy korábban
nem tudom már
de most olyan vidám az idő hogy felkerekedünk
a kedvem és én

egy összezsukható vászonszéket veszek magamhoz
útközben egy csomag dohányt és papírt és megyünk
olyan vidám az idő a kedvem és én

az első italmérés előtt
nagyjából öt lépésnyire a bejárattól
elhelyezem a székem az ajtóval szemben
leülök és sodrok egy szálát
rágyújtok elszívom teátrálisan
a vékonyra vágott dohányból sodort cigarettát
és ezt még nyolc helyen megismétlem

elvégre olyan vidám idő van
és a levegő is olyan tiszta hogy az ostobaságon
messziről átlátni ahogyan ott úszik a mennyei patakban
a szemét-válogatottban a szabadban

puszpángmolyok

egyszerre lökik el magukat a fenyőágról
a vadgalambok felettem
kétoldalt bukszus sövény
jobbról balról ajtó nyílik és csukódik
a bukszus sövény falán
heinz edelmann rajzolta ezt a figurát is
a kihízott gitár hamis hős hasán
a búcsúk koncertje egy képernyőn

átrohan egy nem létező lény
jobbról balra talán
lányok szaladnak legelől

eldobott bugyik potyognak utánuk
legalább negyvenen vannak
mit kereshetnek a bukszusok szegte úton
nem tudom

egy kihízott gitár
a bugyik nem érdekeltek
a lányok érdekeltek és hogy miféle betegek
akik bugyikra gerjednek
bár ez sem különösebben
ki nem volt még velem? rikoltottam világgá
sok éve az *elvetemült történetek*-ben
érdeklődés fog karon érdektelent
ez a gitár jelen idejű
balról jobbra átvillan részletgazdagon
aztán vissza & vissza talán
a búcsúk koncertje egy képernyőn

hogyan ki volnék és te ki lennél
egy mindent átkaroló ölelésben
ezt sem tudom
de legalább megkíséreltünk erre
fényt deríteni

nyissunk be a bukszus ajtón
csukjuk be utánunk és
toljuk rá a reteszt
visszaszállnak a galambok

Átkelés

(Tóth László 70. születésnapjára)

(Nyitás)

A halál engedi,
hogy Isten fölszabadítsa,
átlépve a nemlét határát,
futószőnyege alá söpri
a szőnyeg magát feladó
mintáit.

(Rőzsedalok)

A függetlenségtől
mindenki cigit kér,
pedig a függetlenség
nem dohányzik,
de tudják, a mindenevő
hiányért cserébe
mindenre képes,
önnön korlátján egyensúlyozva
ráveszi Istent, hogy
rudat adjon a kezébe,
törje le azt a végtelenből.

A féltés végül már nem törődik velem,
mint az a személy, akit féltek,
égetően hiányzik a póráz,
elaludnak a film premiervetítése alatt
a főszereplők.

(Zuhanyrózsa)

Minél inkább rajtam kívül
történnek a dolgok,
annál nagyobb nyomot hagy
bennem a belenyugvás,
kicsempészi belőlem
a szívem, felkínálja az aranyhalnak,
amikor eltéved a biztonság
személyes labirintusában.

*

Az Isten határozottan összeadja
magát a teremtet világgal,
művezét a kiszáradt folyó
medrébe mártja,
majd visszahúzza,
jelezve, hogy
szabad vagyok.

*

Az Isten eljutott
az ésszerűség határához,
átadva Ádámnak a stafétabotot,
előreküldte,
hogy végre megtalálja magát.

Jelen

A függetlenség a szemközi
házban lakik,
nem érzi benne magát otthon,
minden mozdulata
a tolvajéhoz hasonló,
szíven üti a felismerés,
attól retteg,
hogy hazatéved a tulajdonos,
s a játékpuska
is elsülhet a kezében.

Vesztő

a sötétség a látszat
kész válasszal rendelkezik
mindenre
legbelül
béranyaként az izgatja
amikor az Isten naplójában
olyanokat olvas
hogyan az angyal
szapora szív-
dobogásába
belepusztul a halál
átvágja a látvány

Képeslap

A folyón csak akkor
tudsz lépdelni,
ha nem akarsz átkelni
a másik oldalára,
amikor egy lábon egyensúlyozol,
feltámad benned
az első pillanat,
hogyan elengeded magad.

A részletek az egészből
táplálkoznak,
ha fordítva volna,
feltűnést keltene,

akár a meg nem élt naplemente.

Kompromisszum

Álmaim tele vannak
üres ágyakkal,
árválkodó, nehézkes
székekkel,
nem képzelek embereket
beléjük,
inkább csak elgondolom,
milyen lenne ketrecben élni,
a művileg készített,
sövényfalú labirintus
fölé emelkedve.

Lényegében

könyveit dedikálva küldte
nevesebb költőknek
íróknak szerkesztőknek
arra várva hogy megköszönjék
levélben fészbukon
telefonon netán könyvet kapjon
valamelyik hírességtől cserébe
ilyenekről áradozott
tudva hogy a csalódás
úgyis megmenti önnönmagától
s ezért már érdemes élnie
bélyeget ragasztott hát
az esőkabátjára
majd felvette gyalogolt benne
s amikor esni kezdett
egyszerűen kifordította
földönfutóvá tette
s a fákon a gyülekező
levelek mint a villanydróton
a fecskék
rábólintottak

A tenger sós kenete

A Kanári-szigetek költői

*...én a kialudt vulkán szigetlakója
látható kövülete a tűznek alávetett kifejezéstennek
éneklek forgat a tenger
egyetlen üzenete vagyok a mélynek.*

Rafael Arozarena (1923–2009): Egy költő boszorkányságai

A Spanyolországhoz tartozó, vulkanikus eredetű Kanári-szigetek lenyűgöző szépsége ősidők óta bűvöletben tartotta az utazókat, történetírókat és költőket. A hét sziget legendák övezte világát nevezték már Hesperidák kertjének, Boldogság-, vagy Szerencsés szigeteknek is. S míg a szigetek fizikai felületét a magma mozgatta, a szigetlakók lelkivilága és képzelete a tenger hatása alatt van mindmáig. Az óceán mindenhatóságáról így vall a szigetek festője, Pedro González:

„...a tenger a szigetlakó látóhatára. És mint a tenger, a látóhatár is változik: hirtelen és lágy, ölel és eltaszít, darabokra szaggat vagy megvigasztal, és bátorságot önt beléd. A tenger számunkra a közös pont, bezár és meghatároz, nyugtalanít és vészjelet ad. Létrehoz.”

A Kanári-szigetek irodalma egzotikusan gazdag, több évszázados hagyományra tekint vissza és nyitott a világra. Emberemlékezet óta tengeri utak csomópontja volt Afrika, Európa és Amerika között. Az említett nyitottságra magyar viszonylatban jó példa a La Palma szigeten élt Juan Batista Poggio Monteverde (1632–1707), aki 1688-ban egy versfüzért írt Buda felszabadításáról *Szonettek Magyarország nemes hőseiről és jeles eseményeiről* címmel.

Jelen válogatás ízelítőül szolgál a Bárkán képzeletben utazó magyar olvasók számára egy készülő, a Kanári-szigetek jelenkori költőit bemutató kétnyelvű antológiából. Az itt olvasható költők stílusa, nyelvezete és sorsa merőben különböző (Robayna misztikus, García Brito klasszikus, Flores lázadó, Jordán szürrealista), azonban valamennyiükre érvényes a Kanári-szigeteken őshonos mondás: „En la mirada de un isleño siempre se ve el mar / Egy szigetlakó tekintetében mindig látod a tengert.”

Végh Zsolt Péter,
a versek válogatója és fordítója

ANDRÉS SÁNCHEZ ROBAYNA

Minden kezdet

Minden kezdet csalóka.
Minden kezdet csupán az eleje
és a vége felfűzése az idő fonalára
melyben látni véljük a keletkezést
de a keletkezés csak egy művelete
a folytonos újjáéledésnek
– más szóval, ezek a sorok egy kezdetnek tűnnek
ám a kezdet minden szempillantásban kibuggyan
mint az eső melyet ma délután
láttam a tenger fölött esni
s ez a délután csak egy délutánja az időnek amely
újjászületik
egy örök újrakezdésben
s az eső és a délután elmerültek az időben
melyben ott gomolyognak mindig a felhalmozott felhők
a mennyei márványköveken

s a kiinduló sor a kezdet
s a végső sor is egy kezdet lesz.

Nézem a napot

Nézem a napot a csillámló vízen,
a párolgó habot a végeláthatatlan kékben,
az őszi felhők tekervényeit,
a tengert, melyből eredünk és amelybe megtérünk.

A napfényes sirály átszeli a délutánt,
utat tör magának a tévelygő légben, a feszes égen,
s a tekintet követi, vakon,
a boltozatos ég alatt, az idő végtelen tengerén.

AQUILES GARCÍA BRITO

A szerelem órái

A tenger nem ismer időt,
maga a boldogság.
A hullámok jönnek
s mennek, a víz ugyanaz.
Figyelj csak oda most, kedves,
és meglátod
a hajók sem változnak.
Ilyenek vagyunk mi is,
megtaláljuk egymásnak
a győzelmet,
a hű kötelezettséget
egy pillanatra.
Hagyd a számadást a nevetséges kapzsiknak.
A szerelem órái
mérhetetlenek és ritkák,
mint a tenger korszakai, időtlenek.

A kagylóárus

„Ha majd nagy leszek
kagylót fogok árulni
mint ükapám,
hogy a magányos és
szomorú emberek hallhassák
a tenger szavait”,
ábrándozott a kisgyermek.

Fülét a kagylóhéjhoz szorította.

„Egy napon,
álmodban sem gondolnád,
szeretnék a tengerhez rohanni,
fejest ugrani egy szempillantás alatt,
a tengerfenéken kinyitnám szemem
és látnám hogyan hatol be a fény”,
morfondírozott az aggastyán.

S tekintete az ükunokára révedt.

JESÚS DÍAZ ARMAS

Csak szomszomságot

Csak szomszomságot
férfi és ének
s az üresség elviselhetetlen súlya
kell egy kődarab
egy jól célzó szó
mely beletalál a világba és összetöri értelmét
mely kifejezi a megnevezhetetlent
vagy amely visszatér legyőzve és némán
megnyugodva végre s vigaszt nyújtva.

Lassan benyomul a tenger az égbe

Lassan benyomul a tenger az égbe
az ő vizes áradata utat tör
s minden tengerre válik és nincs már égbolt
összemegy elhomályosodik elcsügged
s fentről új fejedelem vesz körül bennünket
s néz minket árgus szemmel
most ő az aki esik és szárít
havazik és jégesőt küld
a felhőket ködöt tenger illatát adja
és egy napot s új oltárokat adományoz nekünk.

PEDRO FLORES

Laboratóriumi állatok

A majom nézi a kémcsöveket és mikroszkópokat,
s bár egy ehhez nagyon hasonló helyen született,
a félelem kitapintott benne, ki tudja hol, egy billentyűt,
és visszaemlékezik, habár sosem látta,
egy párás és zenites őserdőre,
ahonnan az övéi tomboló lelkesedéssel
vizelték le az álomittas leopárdokat.

Ha majd eljön a vég,
a pánik bennem is szétfeszíti
az emlékezet záróizmait.
S örökre elveszek a boldog napokban,
amikor a mahagóni fák ágai közt szunyókáltam
és az égből illatos öröm zúdult rám,
a majmoké.

Egy másik haszontalan metafora

*annyi információ
darabokra törte
a boldogságunkat*

Silvia Rodriguez

Micsoda szamarak azok az új-guineai vadak:
Az egyik közülük, nem tudom, hogyan és hol,
látott egyszer egy telefont,
talán egy fakitermelő telepen,
a haladás valamelyik előretolt helyőrségén.
Hallotta, hogy kicsöng és valaki válaszol a hívásra,
lehet, egy rózsaszínű protestáns misszionárius,
kinek vén nénikéje elhunyt Amszterdamban.
Az biztos, hogy mikor visszatért a vadonba,
elmesélte a csodát, amit látott,
halálra röhögték magukat az ostobák,
s egy otromba telefonbódét eszkábáltak fából,
és egymást váltva éjjel-nappal figyelték a tákolmányt,
nem azért, hogy valakit hívjanak,
hanem arra az esetre, ha valaki hívna.
A költészet olyan, mint ez a hamis telefon,
és én egy ilyen kőkorszaki vadember vagyok,
ostobább a számárnál, ne vessenek rajtam,
a vers szélére penderítve állok a vártán,
nem azért, hogy valaki jöjjön,
hanem arra az esetre, ha valaki jönne.

CECÍLIA DOMINGUEZ LUÍS

Örökkévalóság

Az örökkévalóság:
ez a pillanat
testek összevisszasága
hullámozása
egybeolvadása
egy parttalan tengerben.

Három nő a tengerparton

Két nő beszélget
a tengerparton.
Az egyik tegnap átsétált a hídon
a másik egy vágányt rajzolt.
A tenger lágyan csobban.
Két nő beszélget
a tengerparton.
Hangjuk elvegyül a madarak szárnycsapkodásában
s a habok heveességében.
A tenger fövenyén
gyermek, férfiak, nők sétálnak
s egy szórakozott isten.

Két nő beszélget
a tengerparton.
A távolban egy harmadik nőt
dalra ihletnek a hidak és a vágányok.

Tovább csobog a tenger.

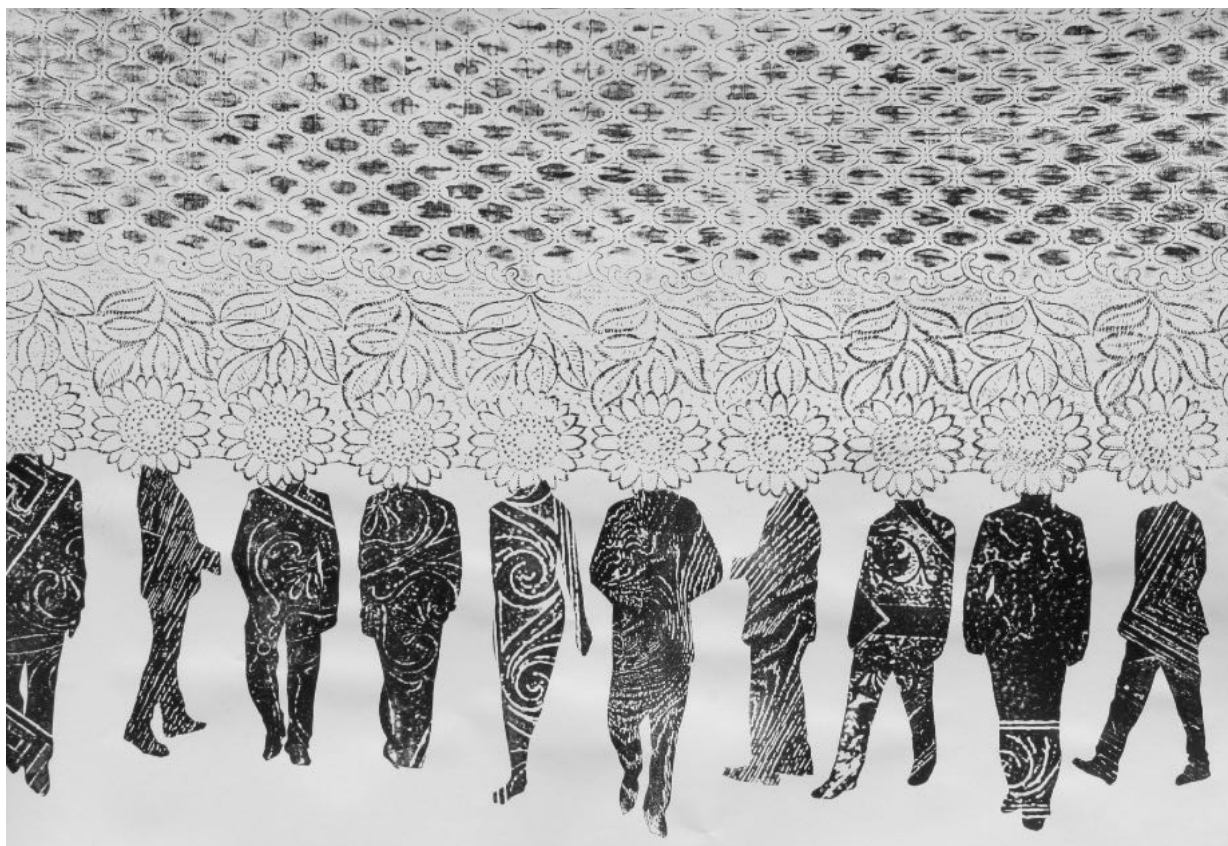
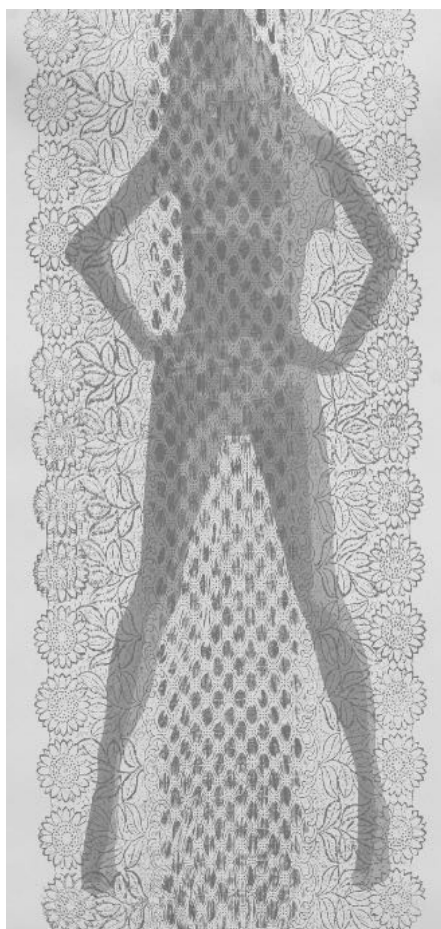
OLGA RIVERO JORDÁN

Fények

Senki sem hallgatja a fények lármáját
a kávék elbágyadnak
csakúgy mint a sörök
kezek feltartóztathatatlan folyama
osztja áldását az asztalokra
kiáltások leple alatt
egy kutya szaglássza karosszériáját.
Megnyílik az égbolt
s mint egy füttyszóra
megjelenik a soros bárpincér
pára kavarodik és telefirkálja
a pult szomjas skalpját
furfangos zene hangfoszlányai
sepregetik a croissant által
kikeményített gondolatokat
műzőrej olvad a habzó bűvöletbe
kint benzinállatok szaga
a járda akrilt facsar
az éjféli járókelőből
aki elsápad a halál neonfénye előtt.

Un vaso azul

Egy kék pohár
pihen álmomon
bátran
felébreszt.
Nincs hatalmasabb
a tenger
igazságánál.

Hogyan őrizzük meg alakunkat, vegyes technika, 2014

Z. NÉMETH ISTVÁN

A királyficsúr és a geriffmadár könnye

(részlet a meseregényből)

Rippi nyugalma nem tartott sokáig. Hamarosan nagy zirregés-zürrögés támadt a fa levelei között, megmozdultak az ágak, és egy fémes, sípoló hangot hallott.

– Ébredj, ébredj, vén gonosz banya!

– Hé! Jaj! Mi ez? Ki vagy? – hebegte a böszörkény éppen virrasztó feje.

– Én a kétütemű lódarázs vagyok, és azért jöttem, hogy szövetséget kössek veled.

Erre aztán felébredt a böszörkény másik feje is, és Rippi igencsak hegyezte a fülét, hogy egyetlen szóról se maradjon le.

– Néhányan rendkívül elégedetlenek vagyunk azzal, amit Grimmanó az utóbbi időben művel a Mesevilágban. A hatlovas hintóra rádönti a tintát, a Peggazus szárnyát töri, és nincs, aki meggyógyítsa, ráadásul már Alfagyula is hattyúdalát énekli, és úgy röppen majd ki a történetből, hogy megfelelő hallgatóságot sem toborzott neki senki.

Itt egy pillanatnyi szünet következett, majd fülsértő nyikorgás.

– A Mesék Nagy Mágusa engem pedig hagy megrozsdásodni. Ezzel szemben a Rippi nevű, rímesen rossz gebe? Aki sárga, mint a kikerics, kissé kancsalul állnak a szemei, oldalát furcsa foltok borítják, és még senki sem látta fogat mosni? Nos, fogadni mernék, hogy ő fogja itt megmenteni az egész pereputtyot.

– Pereputtyot? – ásított a böszörkény. – Te most arra akarsz engem rávenni, hogy lázadjak fel Grimmanó ellen?

– Zzz! – zümmögte a lódarázs helyeslően.

– Korábban kellett volna felkelned. Már régen megtörtént. Itt van a zsebemben a Minden Történetek Papírra Vetőjének varázstolla. Igaz, két darabban. De ha a geriffmadár egy kicsit közelebből is megismeri Hóköményke természetét, már én fogom írni ennek a mesevilágnak a történetét.

– Zzzz! – zümmögte a lódarázs izgatottan. – Hiszem, ha látom!

A böszörkény laza mozdulatokkal, óvatosan egyensúlyozva végigtapogatta a zsebeit, majd még egyszer, de akkor már kapkodva, miközben egész testével ide-oda billegett a faágon.

– Valami gond van? – zenélte aggódva a lódarázs. – Elveszett netalán?

– Detalán! – sziszegte a bösörkény. – Most mi lesz?

– Grimmanó nem maradt mágikus meseíró pálca nélkül. Egy szem egrestől eszébe jutott, hova rejtette fiatakorában a tartalékot. Még szerencse, hogy abban az egresben nem csak emlékeztető vitaminok voltak, hanem az a méreg is, amit előzőleg én fecskendeztem bele. Pattanj a hátamra, és ha ügyesek leszünk, ma reggeltől alaposan megváltozik ez a mesevilág!

Rippi hallotta, ahogy a zümmögés elhalkul. Akkora csend lett, majdnem megsüketült saját szívdobogásától. Még a hold is a felhők mögé bújt szégyenében. Félreállítják Grimmanót, Meseországban pedig a gonosz fog uralkodni. Azt a nemjóját!

De csak nem és nem akart hajnalodni.

Amikor aztán mégiscsak megvirradt, Hóköményke kinyitotta a szemét. Látott ő már rendetlenséget eleget, hiszen a tőpröncök házában a rend ritka vendégnek számított, de ez a látvány valamelyik rossz álom folytatása lehet csupán.

– Jó reggelt! – mondta barátságosan a geriffmadár. – Hogy aludtál, Hóköményke?

Aztán a választ meg sem várva folytatta:

– Kérlek, ne ijedj meg attól, hogy az évek során néhány kacatot idehordtam a fészkeembe. Tudod, nem vagyok én szarka, amit a csillogó tárgyak vonzanak, de azt sem szeretném, hogy madárnak nézzenek, amikor egy-egy elhagyott vízibicikli, illatos gumiabroncs, műanyag ablakráma vagy egészen jópofa fapapucs kerül az utamba. A javítatlanul kidobott, már-már alig sípoló templomi orgonák, a kissé megkopott kovácsoltvas kerítések, a becsületesen megfoltozott lábasok és jobb időket is látott emberi ruhatárok pedig egyenesen a szívem csücskei. Az, hogy a könyvekből csak a táblákat, a székekből csak a támlákat, a cápa fogakból pedig csak a sárgákat gyűjtöm, néha még az én rokonaimat is meglepi. De gondolj arra, hogy ha újraültesd a növénygyűjteményemet nagyobb cserepekbe, és hozzá az öntözőberendezést is megjavítod, a többi már alig pár évet vesz majd igénybe, és te visszanyered a szabadságodat.

Hóköményke egyik szemhéja alig észrevehetően remegni kezdett. „Pár év?” – gondolta. „Olyan utálatos leszek veled, hogy pár órát sem bírsz ki majd a társaságomban!”

Rippi a geriffmadár elégedetlen vijjogására ébredt, azonnal talpra állt és megindult a hegyszirt felé, ahonnét a hangot hallotta.

– Bár én a hegymászást csöppet sem élvezem, a geriff könnyéért időben érkezem – dúdolta, és maga is meglepődött, milyen jó kedve lett hirtelen.

*

A királyficsúr egy palota dísztermében ébredt, álmos szemmel körülnézett, és azt látta, hogy egy bőségesen megrakott asztalnál ül, előtte kiürült leveses tál, kezében még a zsírfényes kanál, jobbra tőle hatalmas, ropogós pulykasültek, balra édes-mézes főtt burgonyák,

távolabb pedig ízletes sütemények, mosolygós gyümölcsök, sós perecek kínálják magukat elfogyasztásra.

„Úgy látszik, elbóbiskoltam egy kicsit!” – gondolta, és csak úgy pusztá kézzel nekilátott a pulykahúsnak. Rendkívül szórakoztatónak találta, hogy legalább ötven szakács és tizenkét szolga sűrög-forog körülötte, egyre csak töltögetik poharába a világ legjobb italait, s finomabbnál finomabb étek kerülnek az asztalára. S ha még ez kevés lett volna, a Drótszakállú Hercög egyik mulatságos történet után rögtön a következőt kezdte mesélni, így a királyficsúrnak gyakran vigyáznia kellett, nehogy torkán akadjon a falat a nevetéstől.

– Kérnék még uborkát! – mondta.

A Hercög csak csettintett egyet, és máris az asztalon termett vagy tízféle remek savanyúság.

– Az előbb azt álmodtam, hogy beleestem a kútba – mélázott el hirtelen Tutálibe.

– A kútba? – lepődött meg a Drótszakállú. – Máris szólok az álomfejtőknek. De szerintem ez csak jót jelenthet.

– Valóban nem rossz, hogy a várt hideg víz helyett ilyen meleg fogadtatásban részesültem. Nem sok kedvet éreztem ahhoz, hogy odalent kuksoljak a kövér békák között...

A vacsora végeztével pompás szivarra gyújtottak, majd kísérték az erkélyre egyet levegőzni.

– Szerencsés embernek mondhatod magad, fiam. Bár kezdetben, mint tudod, ellemeztem a házasságodat gyönyörű leánygyermekemmel, de most már látom, hogy te vagy a legrátermettebb ember Lenszöke Szekrénke kezére.

– Ööö... Mi van? – köhögött a királyficsúr. Olyan furcsán érezte magát. – Mintha ez már megtörtént volna velem...

Ekkor valahonnét ijesztő morajlás hallatszott, a palota pedig rázkódni kezdett. Málibe rémülten az erkély korlátjába kapaszkodott.

– Földrengés?!

A Drótszakállú elmosolyodott.

– Szekrénke most fordult a másik oldalára. Tudod, miután esténként elfogyaszt harminc talicska csokoládés piskótát, kissé nyugtalan az álma. Meg aztán izgul is, hiszen holnap lesz az esküvője, és a kovácmester még mindig nincs kész a jegygyűrűvel.

„Aha, már emlékszem. Most jön majd Alfagyula, és szépen kimenekít innen” – gondolta a királyficsúr, és kissé megnyugodott. Akkor nem történhet baj.

– Ezt már egyszer megálmodtam, de nem emlékszem a folytatásra, csupán a kút hideg vizére – mondta ki hangosan.

A Hercög nagyot nevetett.

– A Mindentudó Szökőkútra gondolsz? Egyet se félj. Az lesz a nászajándékom.

Tutálibe áthajolt a korláton, a messzeséget fürkészte. Alfagyulának már fel kellett volna tűnnie a távolban. Hogy húzza az időt, úgy tett, mint akinek nagyon is ínyére van a közelgő házasságkötés.

– Szekrénke súlyát már csak a szépsége múlja felül – mondta. – Köszönöm szépen a megtiszteltetést. Régebben a szívem...

– ...Hóköménykéért dobogott – fejezte be a mondatot a Hercög. – Tudom. Mondtad. De a rád váró hatalmas hozomány segít majd őt teljesen elfelejteni. Az én aranypénzeim soha nem változnak lepkévé.

Ekkor ismét megmozdult az egész palota, és kihallatszott, ahogy a díszterem hatalmas csillárja őrült csilingelésbe kezd. Muszáj volt megint megkapaszkodniuk.

– Szeretnék még egy kicsit levegőzni – mondta Tutálibe. – Remélem, ez a Mutatóujjon Forgó Palota eléig szilárdan áll a lábán! Vagyis az ujján...

A Drótszakállú Hercög akkora nevetésbe kezdett, hogy még a szemöldöke is szikrázott jókedvében. Amikor abbahagyta a kacagást, megveregette a királyficsúr vállát.

– Gyűjts erőt a holnapiakhoz, Málibe. Ami pedig a jegygyűrűt illeti, ne aggódj. A kovácmester holnap hajnalig kapott haladékot, hogy elkészítse.

Ezzel eltűnt a vastag brokátfüggöny mögött, hősünk pedig türelmesen várta a váratlanul, hatalmas szárnycsapásokkal közelítő zöld színű segítséget.

De az csak nem akart megérkezni.

– Alfagyula, jelentkezz! – suttogta a lustán lengedező szélbe. – Te, a kettes számú hadihattyú, aki nagy magasságokban is képes vagy kikémleni az ellenséges csapatok mozgását, segíts nekem innét elmenekülni! Hadd pattanok a hátadra, mielőtt a Hercög hozzám adja a lányát, mert aztán már tényleg soha többé nem szabadulok!

De Alfagyula bizony csak nem jött. Az este viszont megérkezett, így a királyficsúr kénytelen volt nyugovóra térni az egyik vendégszobában.

*

Aki látott már kétütemű lódarazsat, az tudja, hogy személyében tulajdonképpen a Meseország legkényelmesebb közlekedési eszközét köszönhetjük. Gyorsabb és nem beszél annyit, mint egy hadihattyú, nem fogyaszt kénkövet és nem billeg folyton jobbra-balra, mint a varázsseprű, még véletlenül sem töri el a szárnyát, mint a Peggazus, és szegény utasnak nem a csőrben kell lógnia, mint ahogy azt egy geriffmadár kényszerű utasa tapasztalhatja, hanem kényelmes nyeregben feszíthet, akár egy rettenthetetlen kerékpárversenyző.

Sajnos, nem tökéletes, mert még Meseországban sem minden az. Ha víz éri szegény kétüteműt, megrozsdásodik.

Ezek a gondolatok a böszörkény mindkét fejében megfogalmazódtak, ám amikor észrevette, hogy cseperegni kezd az eső, már mindkét esze mást szeretett volna. „Azonnal szólok a lódaráznak, hogy bújjunk el valamelyik barlangban, amíg meg nem javul az idő!” – határozta el az egyik. „A szoknyámmal letakarom, mert ha jobban rájön az eső, egy rakás ócskavassá válik, és gyalog soha nem érem el Grimmanó házáat. Már csak azért sem, mert fogalmam sincs, merre található...” – gondolta a másik.

– Nagyon befelhősödött az ég! – zümmögte a lódarázs. – Azt hiszem, esni fog.

A böszörkény a halkan duruzsoló „jármű” feje fölé tartotta mindkét kezét, hogy ne érje víz.

– Dehogy fog esni! – mondta. – Azt biztosan megérezném vasorrom nyergében, vasfogam gyökerében és vastagtalpú cipőm fűzőjében.

Ekkor egy nagy esőcsepp éppen a lódarázs szemébe cseppent.

– Már esik is! – zirregte az rémulten. – Le kell szállnunk, fedelet kell keresnünk!

– Ó, ezer bocsánat és másfél barna békapikkely! Az csak a szememből kicsorduló árva könnycsepp volt! – bizonygatta a böszörkény, és fejéről lekapott kendőt odatartotta az egyre rekedtebben berregő kétütemű fölé. – Meghatódtam egy pillanatra, mert eszembe jutott dédnagymamám, aki zsenge kislány koromban beavatott a varázsporok, mágialöttyök és egyéb miacsodák elkészítésének titkába. Tőle tanultam a bűbajjal és bűbájjal járó kenők, kencék és kenceficék kotyvasztásának gonoszságait is.

Ekkor a szél kitepte a böszörkény kezéből a kendőt, és messze a távolba repítette. Az eső viszont egyre sűrűbben szemerkélt.

– Érzem, hogy a rosszkezd mind jobban elhatalmasodik rajtad – zürrögte a lódarázs.

– Nemsokára megérkezünk, addig is gondolj valami szépre!

– Már hogyan is tehetnék ilyet! – méltatlankodott a banya. – Az aztán végképp elborzasztana engem! Különben is, az én gyermekkoromat Grimmanó találta ki, aki úgy gondolta, hogy egy böszörkénynek mindenből csak a csúf jár.

– Krrh, zrrr, mrr, vbrh! – zörögte a lódarázs, de az utasa annyira el volt foglalta a saját gondolataival, hogy nem vette észre, mekkora baj van.

– Látom, a szájalomtól neked is köhögni kezdett a szívmotorod! Hát még ha elmesélem, hogyan is váltam én kétfejűvé!

– Prrrc, vrbrhc, mrrr, brrbgrrhgr! – hallatszott a szakadó esőben, ami annak volt köszönhető, hogy szegény kétütemű lódarázsakat senki sem értesítette arról, hogy ha a kétfejű böszörkények egyszer elkezdenek mesélni valamit, azt minden körülmények között igyekeznek be is fejezni. (Ha csak orron nem durrantják őket hagymával.)

– Az iskolában gyakran megbuktam, osztálytársaim pedig rendre kicsúfoltak. Egy szép napon megelégteltem a dolgot, s arra kértem dédnagyanyámat, készítsen olyan varázsigét, amittől kétszer annyi eszem lesz, mint a többieknek.

– Drrgncrrf! – nyikorogta a kétütemű banyajármű.

– Igen, eltaláltad. A mami elrontotta a varázsigét, nekem pedig nőtt még egy fejem. És ha most azt gondolod, hogy az eszem is megduplázódott, akkor...

És valóban! A lódarázs már nem gondolt semmit, nem látott semmit, a rozsdától még a szárnyait is képtelen volt mozgatni. Egy halom ócskavasként zuhant a folyóba, annak is a kellős közepébe.

A böszörkény egyik feje ugyan rájött, hogy baj van, ám a másik kobakja mindenáron be akarta fejezni a megkezdett történetet.

– ...tévedsz, hiszen a másik eszem pont az ellenkezőjét...

– Segítség! Nem tudok úszni! – kiabált a másik fej.

– Legalább te ne szólj bele, légy szíves! Hol is tartottam?

– Hogy a másik eszed...

– ... pont az ellenkezőjét gondolja, így nem jutottam túl sokra. Persze azért arra képes voltam, hogy a királyficsúrra ezeréves álmot bocsássak! És most maga Grimmanó tapasztalhatja meg, mit jelent az, ha én újra...

Ekkor a böszörkény, mivel nem tudott úszni, elsüllyedt.

*

Rippi öröme nem tartott sokáig. A sziklaszirt messziről megmászhatónak tűnt, de most, hogy itt állt alatta, látnia kellett, hogy nincs az a ló, ami feljut innét a geriffmadár fészkéig. Próbálkozott ugyan, néhány métert sikerült is feljebb jutnia, de aztán már tényleg csak úgy juthatott volna tovább, ha valamilyen csoda folytán sikerül szárnyat növesztenie. Törte a fejét valami megoldáson, ácsorgott egy kicsit, majd újra és újra megkerülte a sziklát, ám használható ötlet az nem jutott eszébe.

– Ez a helyzet, sajnos, nagyon meredek, összetöröm magam, ha nekieredek!

Odafent a fészekben gyorsan elszállt Hóköményke maradék jó kedve is. Amikor átverekedte magát a fogvatartója által évekig szorgalmasan gyűjtött sokféle kacaton, majd lenézett a szédítő mélységbe, látta, hogy arra bizony nem vezet a menekülés útja. Ugyanaz volt a helyzet a másik oldalon is, ráadásul eleredt az eső, és ő nagyon nem szeretne, ha elázik a frizurája.

– Hát nincs ennek a háznak teteje? – kérdezte bosszankodva.

– Örülj inkább, hogy alja van meg oldala! – mondta a geriffmadár unottan, miközben a reggeli adag pástétomját csipegette. – Kérsz egy harapást?

– Még csak az hiányzik, hogy megharapj! – sziszegte Hóköményke, és felkapott egy díszesen faragott széklábat. – Csőrön koppintlak, rút kacsamadár!

– Látom, elkezdted a nagytakarítást! – kacarászott a geriff, és meglebbentette hatalmas szárnyait. – Most alszom egyet, kérlek, ne csinálj túl nagy zajt!

– Sajnos, ezt a fajta munkát lehetetlen csendben végezni – dühödött fel a leányzó. – Például amilyen ügyetlen vagyok, kirepül a kezemből ez a székláb, és betöri ott szemben azt a nagy kristálytüköröt, ni!

Hatalmas csörömpölés.

– Vagy itt vannak ezek az ezüst evőeszközök. Milyen csúnya hangjuk van, ahogy egymás után belepottyannak ebbe a vassfazékba!

A geriff kinyitotta az egyik szemét, de aztán vissza is csukta.

– Ügyes próbálkozás, Hókökike, de a mi fajtánk akár háromszáz napot is kibír alvás nélkül.

– Hókökike? Na, várj csak, undok gurgulamadár!

Ezzel Hóköményke énekelni kezdett, de annyira hamisan, hogy a szomszéd sziklákon tanyázó madarak azonnal elhatározták, hogy délebbre költöznek. A geriff néha vijjogott egyet, mint akinek nagyon tetszik, amit hall, és maga sem tudná szebben, aztán halkán megjegyezte:

– Te fogsz hamarabb elfáradni, fogadjunk egy ízletes alpári póktojásban!

Hóköményke szeme szikrákat szórt, és jól láthatón azon törte a fejét, hogy hová bújjon az eső elől. A geriffmadarat a végsőkéig felbosszantani csupán másodlagos célja volt jelen pillanatban. Átverekedte magát egy rakás lyukas függönyön, varjútollon és hegedűtokon, majd megbotlott egy fazékban, amely tele volt rozsdás lánccal és különféle méretű lakattal. Hirtelen ötlettel a már mélyen alvó geriffmadár egyik lábát odaláncolta egy mohával sűrűn benőtt ágyúgolyóhoz, majd minden holmit, ami ehető volt, kidobált a fészekből.

„Köszönöm, hogy gondolsz rám, Hóköményke!” – gondolta Rippi odalent, amikor tekintélyes mennyiségű pástétom és főtt kukorica potyogott a fejére.

„Most már éhezni fog, és újabb táplálékért sem tud elrepülni!” – gondolta Hóköményke, aki végül egy hatalmas könyvszekrényben talált magának menedéket. Mivel a jelenleg édesen szunyókáló szárnyas csak a könyvek fedelét gyűjtötte, akadt benne hely bőven. Amikor kényelmesen leült egy halom papírra, Hóköményke egy kézzel írt füzetre lett figyelmes. Belelapozott, elolvasta az első néhány sort, majd nagyot dobbant a szíve.

Kiderült, hogy a nagyon becses ritkaság Búbánat Benedek, Kilencvenhatodik Tejfogú Gyurma György kúrály udvari költőjének verseit tartalmazza, amelyet egytől-egyig a tej dicsőítésére költött a nagy uralkodó megbízásából. Gyurma kúrály ugyanis kilencvenöt elődjével szemben nem szőlőlevet, hanem kizárólag tejet fogyasztott a lakomák során, és fanyalgó híveit is eme egészséges ital fogyasztására biztatta. Nem sok sikerrel.

Benedek, a remek rímek mestere költeményeivel dicsőítette ugyan a tehéntőgyek zamatos ajándékát, ám titokban maga is erjesztett szőlőlevet fogyasztott. Amikor a kúrály ezt megtudta, iszonyú haragra gerjedt. Egy emberevő sárkányokkal teli verembe dobatta a poétát.

A reggeli ajtónyitáskor ijesztő látvány tárult az örök elé: a máskor oly vérszomjas szörnyetegek hangosan zokogtak, és térden állva könyörögtek, hogy vigyék onnét Benedeket minél messzebbre, mert ők már nem bírják cernával a rímeit.

*

Hóköményke elgondolkodott ezen a történeten. Kilesett a kulcslyukon a geriffmadárra, és megállapította magában, hogy az távoli rokona a sárkányoknak. Lesz, ami lesz! Kinyitotta a szekrényajtót, megköszörülte a torkát, majd fennhangon olvasni kezdte Búbánat Benedek Óda a tejhez című költeményét:

A tejhez nem megyek óda,
jöjjön a tej csak ide.
Ő lesz a hőse ennek a dalnak,
tőle kapom a tejhatalmat,
habos bajuszt, hófehéret,
a tej akkor jó, ha érett,
mondhat bármit a perzsa sah,
nem bántanak a tejsavak,
emberfölötti energiával
lát el, ha küzdök allergiával,
elmúlik minden, a tej örök,
hát én most jól betejölök.

– Jaj, ne! Kérlek, ne! Ezt ne! – vijjogott a geriffmadár.

Hóköményke kikukucskált a szekrényből.

– Tejérzékenységed van, tyúkocskám? – kérdezte gúnyosan. – Akkor jól figyelj, mert van itt még vagy ezer versszak.

A tej fehér, a tej finom,
meginni meg én, megbírom.
A tej sejtelem és sajt-elem,
ha tehén vagyok, hát termelem,
a tej áhítat, jó modor,
szenvedély, ami elsodor,
a tej értelem és izgalom,
nem hagyja, hogy meghízz nagyon,
rádvilágít, akár a lámpás,
tőle édes a tatármártás,
kenyérre kenem vajpuhán,
s lehull rólam a rabruhám...

A geriffmadár újra felvijjogott, Rippi felébredt a bóbiskolásból. „Mindjárt csöppen lefelé az első könnylabda, nem árt résen lenni!” – gondolta. De melyik csepp alá tartsa oda Grimmanó életmentő varázstollát? Melyik lesz ezek közül a geriffmadár első könnye? Hatalmas cseppekben hullott ugyanis az eső.

– Könyörgöm, hagyd ezt abba! – jött a rimáncodó hang a szekrényen kívülről. – Gyűlölöm a tejet! Ki nem állhatom Benedeket! Belepusztulok verseinek még a gondolatába is!

Hóköményke kilépett a szekrényből, és azt látta, hogy a geriffmadár kétségbeesetten csörgeti a láncát, tehetetlenségében a saját tollát tépi, csapkod maga körül, füstöl, mint egy tűzhányó, míg a fészekből lyukas zoknik, üres uborkásüvegek és elgörbült ezüstpénzek röpülnek szanaszét.

„Jön már, jön már, közel a pillanat! Ó, ha most elállna egy kicsit az eső!”

De az eső tovább ömlött, Hóköményke pedig elemében érezte magát. Szavalt, szavalt, egyre hangosabban, oda se figyelve a geriff könyörgésére, ígéreteire, féktelen tombolására.

Bármilyen kezdlek, tejes a siker,
elfogyasztja egyke és iker,
tejben-vajban lubickolgotok,
így várom a nyugis holnapot,
előre látom, remek jelenet:
felébresztem az aludttejemet,
rossz kedvem ma annyira kevés:
madártejben a csiripelés,
elkerülöm a ronda fejjörcsöt,
ha iszom havonta hetvenöt tejfröccsöt,
és rögtön ott termek a helyszínen,
ha szólnak, hogy megjött a tejszínem.

Rippi izgatottan futkosott körbe-körbe a szikla körül, foga közt tartva a csodatoll két darabkáját.

– Ha szerencsém lesz egy cseppet, elkapom azt a cseppet! – szűrte a foga közt a szót. És valóban, Hóköményke azt látta, hogy a geriffmadár egyik szemhéja vadul rángatózni kezd, mintha nemsokára sírásban törne ki, küzd az ismeretlen érzéssel, szégyenlősen elfordul, kihajol a fészekből, már-már megtörténik az, ami egy kisebbfajta csodával egyenlő.

Ugyanis ezt a teremtményt még sem élő, sem holt nem látta könnyeket ejteni!

Csak hogy hölgyünk egy kicsit elbámméskodott, és a kihullani készülő csepp félúton megakadt. Hóköményke észrevette, hogy minden eddigi igyekezete kárba vesztet, ha nem folytatja Búbánat Benedek verseinek felolvasását, csak hogy közben a füzetet alaposan eláztatta az eső, rajta olvashatatlanná mázolva az oda tintával gondosan odakanyarított örökbecsű sorokat.

Ajjaj! Mi lesz így? Megpróbált hát gyorsan kitalálni valamit fejből.

A tej... A macskámnak is kell.
Becsukja szemét, hogyha lefetyel.
Ha jóllakott, akkor dorombol.
A tej... Megszépít. Izé... Nem rombol.
Finom a cékla... Tejföllel.
De erre rím még nem jött el...

A geriffmadár mindkét szemhéja erre nyugtalanul remegni kezdett, mintha bármelyik pillanatban tüsszentésben törne ki, küzdött egy ismerős érzéssel, bocsánatkérően elfordult, már nem is hajolt ki a fészekből...

Az előbb kihullani készülő csepp teljesen felszívódott, és az egész teremtmény iszonyatosan megrázkódott. Külön nevetett a mája, külön mindkét szárnya, a csőre vihogott, a torka gurgulázott, leláncolt lába hatalmas csörrenéssel rándult néha egyet.

Biztos, hogy még sem élő, sem holt ennyire kacagni nem látta őt!

Hóköményke szeméből viszont valóban kipottyan egy kövér könnycsepp. A geriffmadár fészkének sáros, korhadt aljára hullott, és ott nem ragasztott meg semmit.

Variációk egy témára

(Az őszi ipolyszakállosi Text-túra műhelymunkáiból)

BESE BERNADETT

Hogyan lettem klímaszorongó?

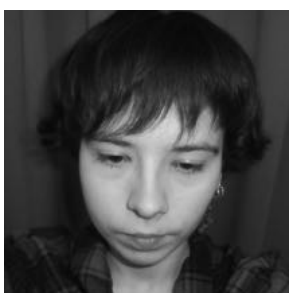

Őszintén? Sehogy! Ezt biztos állíthatom. Az a szituáció állt elő, hogy valamit be kellett ikszelni a nyomtatványon, és hát ezek barmok...

Csak hogy tisztázzuk pontosan: az ellentétje vagyok, kikérem magamnak! Klíma? Milyen klíma? Hol van a bizonyíték? Ki állítja ezt? Hogy még én vagyok az örült? Ők azok, mindannyian. Ég az Amazonas, vagy kihalnak az állatok, olvadnak a jégsapkák, hát ne vicceljünk!

Évekkel ezelőtt ébredtem erre rá, már iskolás koromban is gyanús volt az egész. Atmoszféra, klíma, bioszféra stb. Hát valahogyan sántított az a sok hablaty. Sehogy se jött ki az egyszeregy. Minden egy borongós péntek reggelen indult, épp szmogriadó volt, és mindenki azon kattogott, hogy tüdőrákban fogunk meghalni, vagy valami csúnya betegségben. Az egész egy marketingfogás volt, vásárlásra ösztönzés, vegyünk elektromos autót, maszkot, oxigénpalackot, szobanövényt. Aztán jött a következő örület, legyünk csomagolóanyagmentesek, persze, vegyünk dobozokat, csibriket, amik ugyanúgy műanyagból vannak, meg valami csúcsszuper bio-, öko-, vega-, anyám kínja dolgokból. Itt kezdtem gondolkodni, hogy mi is ez az egész. Hosszú kutatás és megfigyelés eredményeképpen eljutottam a végső következtetésre, hogy nincs is klíma! Ennyire egyszerű, ez semmi más, mint lehúzás. Ezután elég sok minden történt, az lett a vége, hogy az egyik tüntetésen letartóztattak, és bedugtak egy elmeorvosba, mondván, hogy klímaszorongó vagyok. Most azért, mert kivonultam az utcára, mert most épp meztelen voltam? Hát igen, így legalább figyeltek rám, nincs olyan hogy oxigén, szén-dioxid, szén-monoxid, satöbbi. Kamu mind, egytől egyig! Lehet, nem is létezőnk. Klíma? Hát mi a szösz, hiszen élet sincs! Értitek, hogy én klíma-szorongó?! Én, pont én? Esküszöm, ezek nem tudnak magyarul! Mondom, lassan és érthetően: klíma nem létezik, ez csak marketing! Vessző, pont, felkiáltójel...

Minden elsötétült.

CSILLAG BALÁZS

Hogyan lettem klímaszorongó?

Én nem vagyok klímaszorongó, ne kérdezz butaságokat. Mi az, hogy klímaszorongó? Betegesen félni attól, hogy az éghajlatváltozás megöl mindenkit és mindenkit? Na, de kikérem magamnak, nem vagyok beteges. Elővigyázatos vagyok. Mert mondhat akárki akármit, ez hirtelen fog történni. Össznépi szinten fogunk agyvérzést kapni, mi emberiség, mert egyszer a sérülékeny emberi testünkben elpattan valami a negyven fokos melegtől. Ami most hülyeség az interneten, az húsz év múlva alap tény lesz, mert kiszárad a Balaton, érted? Mintha sose lett volna, érted? Nem szorongok. Az azt jelentené, hogy irracionálisan félek attól, ami jön. Ebben semmi irracionális nincs. Nagyanyám azt mondogatja, hogy sose volt ilyen meleg, míg ő fiatal volt. És ne mondja nekem senki, hogy ez azért van, mert ők kora reggeltől dolgoztak már a föld hátán, a legnagyobb melegben meg visszavonultak a hűvösre, mert tuti nem volt ilyen meleg. Ez is a sok bizniszbuzi állítása, akinek majd az lesz az üzlet, hogy el tudja nekünk adni a védőruhákat, amikor majd a napfényvédő kenőcs se segít, hogy ne végezd másodfokú égéssel a napon fél perc alatt. Ez igenis egy racionális félelem.

Nem vagyok klímaszorongó. Én a klíma helyzetre érzékeny, felelősségteljesen gondolkodó emberi lény vagyok, aki próbál figyelmeztetni mindenkit, hogy ez igenis valóság. Semmi köze az időjárás kiszámíthatatlanságának az entrópiához, mert ez inkább mészárlással egybekötött öngyilkosság, ti idioták! Ti bolondok a gumiszobában! Hozzátok beszélek! Nem vagyok kóros eset! Nem kell a gyógyszerek, mert azzal is csak a környezetet szennyezitek, ami klímaváltozáshoz vezet! Nem vagyok őrült, én mondom neked, nem vagyok se beteg, se őrült, csak bele vagyok betegedve, hogy egymás lakhelyébe, fészkébe szarunk bele! És ne mondd nekem, hogy ez nem számít, mert ez a világ csak egy nagy szimuláció, ami egyszer véget ér!

Hiába mondtam neki. Századszor is azzal a hülyeségével, őrültségével jön, hogy ez nem szimuláció, hanem egy magasabb rendű lény álma, és úgyis mindegy, mert mikor ő felébred, mindannyian el leszünk felejtve, mintha nem is lettünk volna. Ekkora alaptalan butaságot. Igenis van miért szorongani, de csak azért vagyok diliházban, hogy elhallgattassanak, mert igazat mondok. Felőlem nevezhettek klímaszorongónak és megkérdezhetitek:

Hogyan lettem klímaszorongó?

Én nem vagyok klímaszorongó, ne kérdezz butaságokat...

Cím nélkül, írisznyomat, 2019

JANCSÓ PÉTER

Így lettem klímaszorongó

A Föld lerúgta lábáról elnyűtt balettcipőjét, és nem egy királykisasszony lábfeje látszott, hanem egy két számmal nagyobb, bűdös, szőrös, betöredezett körmű hajléktalanláb. Szerintem még gombás is volt. Az az egyszerre édes és savanykás szag megcsapta az orrom. Olyan undort éreztem, mint még soha korábban. Hát ez volna Anyabolygónk? Egy rühes kurva? Nem akartam elhinni, hogy az egykor szépséges bálkirálynőből mára egy megalázott, meggyalázott roncs lett. De... De ez miért nem zavar senkit? Nem látjátok, hogy cserepes ajkai, melyről nem csak a mézet csókoltátok le, de azzal elégítette ki a lelketeket is, szomjazzák a vérünket, hogy új erőt nyerjenek belőle? Keblei egykor duzzadtak az erőtől, de addig szívtuk belőle az élet tejét, hogy már csak sorvadtt tőgyek a testén. Haja megkopott, bőre megfakult.

Félek. Félek, hogy soha nem látom már teljes pompájában ezt a 4 és fél milliárd éves vénlányt.

És erről a tehenek tehetnek! Azok, amelyek telepukizzák csodás légkörünket. De ha jobban belegondolok, a mókus se jár az erdőszélre, hogy egy zacskóba pukizzon, azt bekösse, és elrejtse valamelyik odúba. Te jószágos szent avokádópuding! De hiszen minden állat pukizik! Halál az összesre! De nehogy hambiként végezze bármelyik is, az még véletlenül értelmet adna a dolognak. Meg amúgy sem trendi már a húsevés. Három napja én is vega vagyok, vagy vegan. Még nem tudom, nem döntöttem el, vagyis még nem volt időm megnézni a fészen, melyik a menőbb. Minden esetre nem vagyok már olyan húsevő fasiszta. Anya tegnap csirkepörköltet készített. Kurva finom volt! Szóval minden állat dögljön meg! Jaj, kivéve Csucsukát, a csivava kutyámat. Ő tök cuki! És csak kicsiket pukizik. Hopsz, én is elengedtem egy kósza galambot. Sebjaj, majd én is megdöglök.

Képzeld, Földanci most elég depis, mert tüdőgyuszis lett az amazonassza. Vagy valami hasonló. Juci mondta, és ő tök tájékozott, mert egyszer már elolvasott egy könyvet is. Vagyis hát volt nála egy... Avon katalógus. De azt tényleg elolvasta, mert tökre tudta, hogy volt a 82. oldalon egy parfüm, amit nem állatokon teszteltek, mert az olyan gonosz lenne. Amúgy meg dögljön meg az összes, mert telepukizzák az eget. Vagy ezt mondtam már?

Várjál, mindjárt mondom, csak felszállok a villamosra. No, mondhatod. Te, geci meleg van itt, miért nem kapcsolják már be a klímát? Tökre globális felmelegedés van itt bent. Félek, hogy lefolyik az arcomról a smink, pedig tök drága volt, mert bio. Onnan tudom, hogy bio, mert rá volt írva. Jaj, ne kérdezd, az az ütődött igazgató nem akart elengedni tüntizni a klímáért, mert szerinte tökre nincs semmi okom aggódni a Földért. Mindjárt bedepizek! Már remeg a kezem is, annyira aggódom a Földért. Tölcsért csinálom a kezem-ből: ide kérem mikroadományait, amivel megmentjük a bolygót. Mármint a XI. kerületben azt a faszányos kis romkocsmát, a Bolygót. Ismerem a csapost, egyszer hagytam, hogy megfogja a seggem, de aztán mondtam, hogy mítú, azóta ingyen van az Unicum. Tökre megérte! Jaj, valaki bepukizott! Hát már maga vén fasz, miért akarja megölni a bolygót? Mit hagy az unokáinak? Lőfaszt! Vagyis azt se, mert leszámolunk addig a lovakkal, mert pont így pukiznak! Oszt se ló, se lőfaszt! Csókolom.

Jaja, hogy elsápadt csórikám! Feljön ide vidékről, oszt azt hiszi mucsai agyával, hogy itt is a földet kell túrni, minden szart belerakni, oszt még azt képzelem, hogy valaki megve-

szi neki! Hát bazmeg, nem érti, hogy az nem bio, ha az nincs ráírva! De képzeld, tegnap isteni kis topot rendeltem Kínából. Kamion hozza majd, mert a hajó elcsapná a delfineket, és ők tök cukik. És nem pukiznak, csak a vízbe. Jó, az a top nem Gucci, de ha kicsit félrefordítod a fejed, hunyorítasz, és megcserélsz két betűt, még simán elhiszed, hogy Dojcse Gabona. Jaj, képzeld, a pasikám új autót vett! Hat liter dízelt eszik csak a startolásra. 100 km-n megeszik 6 tányér pörköltet, ő így védi a környezetet: pusztítja az állatokat. Mondjuk, ő is pukizik... Ja, hogy az autó, az nem tudom, mennyit fogyaszt, de a múltkor a benzinkúton kétszer fordult körbe a számláló, és csak 22 forintot fizettünk. Jaj, ne izélj már, ha olyan hülyék voltak a dinoszauruszok, hogy olajra léptek, akkor úgy is kell nekik, hogy most elpusztítsuk a dínóolajat. Meg egyébként is: akkor böhöm nagy állatok voltak. És tudod, azok mekkorát pukiztak? Aggódok érted, te valahogy nem érted ezt az egészet. Nem félsz, hogy elpusztul a bolygó? Nincs semmi felelősségérzeted? Nem gondolsz az unokáidra? Gondolsz? Akkor szégyelld magad még jobban! Akkora ökológiai lábnyom... Nem beszélek veled többet!

Hülye picat! Tisztára felnyomta az agyvizem! Sürgősen innom kell egy kis brazil aloe verás pi vizet, mert csak az oldja az aggódásom.

A fiú, aki sokat ígér, csomagolópapír, vegyes technika, 2017

Kislányok egyformában, vegyes technika, 2017

Katona Nick

Hogyan lettem klímaszorongó?

Már megint az a bizonyos hang. Az ujjai lassan csúsztak fel a nejlonrétegbe beszorított lábak közül melltartóm pántjáig. Nem csak az érintésétől állt meg bennem az ütő, hanem a gépezetből kijövő légáramlattól is. Maradjunk abban, hogy nem pozitív értelemben.

Mindig bekapcsolja, ha szeretkezünk. Nem csak a levegőt, de a köztünk érezhető feszültséget is megkeveri körbe-körbe, és kattogó hangot hagy minden egyes fordulat után. Ez annak is köszönhető, hogy a vasrészek elkorrodálódtak az évek alatt. Részese lett az együttléteinknek: egy oda nem kívánt harmadik személlyé vált. Néha még becézgeti is. Azt hiszi, nem vettem észre.

A gyomrom összeszorul a látványától. Badarság lenne kijelenteni, hogy Balázs nem szeret, de néha az az érzésem, hogy szívesen cserélnék helyet az eszközzel. Nehéz megkülönböztetni, hogy melyikünk játssza a tárgy szerepét.

A pszichiáterem azt mondta, hogy ne görcsöljek rá. Az a bizonyos maszlag duma, hogy minden fejben dől el, meg a körítés, de ha már semmi sem segítene, akkor ott a gyógyszer. Nem szeretem, és rosszat is hallottam ezekről a leszarom-tabikról. Kiváltottam őket, de meg van az oka, hogy miért nem szedem. Anno anya gyógyszer-túladagolás miatt halt meg. A temetés óta nem láttam a sírkövét. Ennek már vagy tíz éve.

Fél tizenkettő. Vége az aktusnak. Lehunyom a szemem, de fejemben visszahangzik a kattogó hang. Furcsa egyébként, hogy másnak tavasszal az üde fuvallat felüdülést hoz, nekem a ventilátor szellőkésének bőrrömmel való találkozását jelenti.

Milyen furcsa! Itt állok egy elektrotechnikai bolt előtt. Éppen akciósak a különböző klimatizációs berendezések. Már a látványuktól is elkap egy újabb pánikroham. El kell menekülnöm innen.

Nem voltam mindig ilyen. Ha jól emlékszem, tavaly kezdődött az egész. Emlékszem, milyen örömmel hozta. Akkor még nem tudtam, hogy ez lesz a végzetem. Elég sokszor megsimogatja a gombokat. Többször is végighúzza rajtuk az ujjait és megnyálazza, majd megáll és csodálja. Rám sosem nézett így.

Ismét este van, és fekszünk az ágyban. Délután kitaláltam, hogy leveszem a készülék fedelét, hogy jobban jöjjön a levegő. Tetszett neki. A fiókból elővettem egy fekete selyemkendőt és bekötöttem a szemét. Nagyon élvezem, hogy irányíthatom őt. A heves csókok közben egyre közelebb vittem a gépezethez. Ez nagyon felizgatta.

Minden egy szempillantás alatt történt. Feje a propellerek éles pengéi között, kezem az élettelen nyakán, a hófehér fal meg piros lett. Legalább nem kell szólnom a bátyámnak, hogy segítsen kifesteni a szobát. Sosem voltam ilyen boldog, hogy rendeltetészerűen működött a gépezet.

Másnap

Az intézeti szoba eléggé otthonos. Van egy molyrágta ágy, a fűtés nem az igazi, az asztalon a terítő öregasszony illatra emlékeztet. Az ágyam fölött van egy ventilációs szerkezet, ami hasonló a miénkhez, csak ez régebbi típus.

Az első dolgom, ha kiengednek innen, hogy beszerzek egyet.

Rabi Vera

Hogyan lettem klímaszorongó

A reggeli műszak eseménytelenül kezdődött, a lassú éjszaka után ásítva nyomtam tövig a gázpedált. Éreztem, ahogy beindulnak az élet kerekerei, vigyorogva bámultam kifelé a szélvédőn, és élveztem a száguldást. A mai napon is kilencszázhusz pakk várta, hogy leszállítsam, nincs idő a lazálásra. Leeresztettem az ablakot, hogy átfújja egy kicsit a szél az áporodott éjszakai levegőt. A szokásos nedves meleg érzet csapta meg az arcom. A sztráda falai egészséges hússzínben pompáztak, a kocsi alatt az út meg-megmozdulni látszott. Minden rendben, mindenki tette a maga dolgát.

Félúton jártam az elosztó felé, amikor egy hirtelen lökés majdnem felborította a kamiont. Szitkozódva tekertem egyet a kormányon, hogy a mellettem felfelé robogó világos motorost el ne kaszáljam. Az ablakon hideg áradt be, úgyhogy gyorsan feltekertem. A hirtelen lehűlést nem tudtam mire vélni, dideregve gomboltam be elnyűtt vörös garbómat. A mellettem elsüvítő vezetők is hasonlóan cselekedtek, legalábbis amennyire láttam.

Végre megérkeztem a telephez, majd ott kidobtam a járművön szállított széndioxidos dobozokat, és felpakoltam a nagy O2 jelzéssel ellátott rakományt. A pár másodperces pihenő alatt egy vévées odakurjantott nekem, hogy az optikai központból jön, és hogy kint zuhog az eső. Átkozódva, de értetlenül hagytam el a negyedik raktárt is.

Újra úton, az időjárás még mindig nem stabilizálódott. A harmadik tüsszentés után a beépített rádió automatikusan bekapcsolódott.

„... pánikra nincs ok. Ismétlem, pánikra nincs ok. A szervezet állapota még nem érte el a kritikus pontot, és minden erőnket mozgósítottuk, hogy ez így is maradjon. Az utakon közlekedőknek üzenjük, hogy adjanak utat a hatósági járműveknek. A nyílások és a felszín közelében dolgozóknak tanácsoljuk, hogy több réteg ruhát vegyenek magukra. A polgármester már dolgozik a probléma megoldásán. Közérdekű közleményt hallottak. A kinti időjárás jelenleg ártalmas, de pánikra nincs ok.”

Egy sóhajjal lehalkítottam a szerkezetet. Na, ez megmagyarázta a történeteket. A hírek szerint a reggeli rohanásban a Tulaj egy szál pólóban indult neki. Kellett nekem ilyen balfasz embert kifogni.

Lassítottam, hogy hátranyúlva kotorászhasak egy pillanatig az ülésen. A pályát fél szemmel figyelve győzedelmesen előrángattam a tartalék dzsekimet, majd gyorsan belebújtam. A kamion kijelzőire vándorolt a szemem. A hőmérsékletjelző 35,5 fokot mutatott, mire csettintettem egyet a nyelvemmel. A Tulaj jó másfél órája ázhatott a kutya időben, nem sok kellett volna ahhoz, hogy visszafordíthatatlan károk keletkezzenek. Amikor végre száraz helyre ért, az egész szervezet fellélegzett.

A forgalom lassulása jelezte, hogy érkezett az éjszakai műszak. Megnyugodva vetettem le a fölösleges felsőruházatot. A száznyolcvanhatodik köröm után a pálya falai baljóslatúan meghajoltak, tágult az út. Az átlagnál több jármű zárkózott fel mellém, ami a kiszáradás jele. Én magam is szomjas lettem, de a víztartóért nyúlva vettem észre, már üres. Rápillantottam a kijelzőre, az 37, 6°-ra váltott. Érezni lehetett a gravitáció irányának változását, ahogy a Tulaj forgolódott az ágyában.

Apránként a vörös kamionosok mellett megjelentek a kerek hasú fehér motorosok is. Úgy cikáztak közöttünk, mintha életveszélyes helyzet állna fenn. És lehet tényleg az is volt, ennek az eldöntése kívül esett az én hatáskörömön. Csak reménykedhettem, hogy ott fent, az agyban, tudják, hogy mit csinálnak. Nem lenne jó megdöglenni egy ilyen nap után.

Az éfvések kitartó munkájának köszönhetően reggelre elmúlt a hőemelkedés, de én már semmiben nem bízom. Ilyen klímaviszonyok mellett örülhetünk, ha még öt hétig kihúzzuk a Tulaj testében.

TÓTH LILITH VIKTÓRIA

Klímaszorongós szappanopera egy felvonásban

Orrát vakaró, erősen öszülő, úgy negyven körüli orvos szájrágcsálva gondolkodik. Az íróasztalon mindössze egy beteg iratai vannak, igaz, azok teljes felfordulásban. Sárga és neonzöld kiemelésekkel tarkított feljegyzéseit próbálja kontextusba helyezni, és megoldást találni kialakult helyzetére. Egyre csak a páciense jut eszébe, akitől nem szabadul, még éjjel sem, amikor feleségét öleli magához. A két test remegését hasonlónak látja, holott míg az egyik a kéjtől, a másik a félelemtől teszi azt. Úgy érzi képtelen már megkülönböztetni.

Dátum: 2165. február 7.

Külső hőmérséklet: 37 Celsius fok

A burok alatt: -4 és hóesés

Ezt állította be napokkal ezelőtt, még keményen tartja a telet, hiszen a betegeknek erre van szükségük.

Nyolc páciens él a D25-ös szektorban. Közöttük van Lisa is, aki igazán figyelemre méltó kishölgy. Rövid, természetes lila hajával és nagy, vizenyős, mangaszerű jádesárga szemével páratlan természetes szépségnek számít. Rendkívül érzékeny, mármint ételérzékeny, csak földben nőtt zöltségeket tud megemészteni a szervezete, amiket a doktor egyenesen a déli sarkon lévő, közepes égövből származó biofarmokról rendel neki. No, igaz, Lisa szülei komoly pénzekkel támogatják a szanatóriumot, különösen ezt a szektort, ami a rengeteg akadály ellenére, de még a Föld nevű bolygón kap helyet. Igazi luxus.

Az orvos komótosan halad a lebegtetőjén Lisa szobája felé. A falon lógó AR karkötőt felhelyezve belép a lány számára megteremtett virtuális valóságba. Amikor aktiválódik körülötte az illúzió, észreveszi, hogy a mai napon a nővérek extra naturálisra kapcsoltak. Az eső utáni sárgás, vöröses napsugarak épphogy áthatolnak a buja amazonasi növényzeten, az orvos szafari szerelésben, egy machétával vágja át magát a lány ágyához vezető úton.

Lisa izgatottan várja a doktort, igazgatja khaki zöld nadrágját, és leporolja a port baticolt felsőjéről. Heteinek a fénypontja a doktorral való beszélgetés. Úgy érzi, ő az, aki igazán megérti őt és osztozik a bajában, ő az, aki kiút lehet számára ebben a szörnyű betegségben. Legszívesebben előrefutna, de mindig elbotlik az ágakban, és nem kockáztatja, hogy újra a doktor karjaiba zuhanjon, mert azonnali vérnyomás-emelkedést jelezne a beleépített ellenőrző, a doktor még félre értené... Pedig ő nyugodtan akar vele beszélni.

– Szervusz, Lisa! – köszönti kedvesen páciensét. Hogy telnek az éjszakáid? – kérdezi, és feltűnően körbenéz. A nagy levelek körbeölelik a lány ágyát. Színes pillangók repkednek mindenfelé, és finom, édes illat terjeng. Talán a lányból jön. Kontaktlencséjében azonnal megjelennek a feljegyzések és a mérések, amik az utóbbi napokban készültek a lányról.

Épp ezért Lisa nem is válaszol. Tudja, hogy a doktor nagyon is tisztában van vele, hogyan érezte magát, és milyen állapotban volt.

– És ön? – kérdez vissza bátortalanul.

– Köszönöm, jól, bár kissé hűvös az idő, és fáztam is reggel munkába jövet. Képzeld, hó is hullott az éjjel.

– Értem – reagálja le a lány feszülten. Érzi, hogy ez az egész sántít. Már az ő születésekor nem tudta senki a világon, hogy milyen a valódi hó, de nem árulja el magát, szerencse, hogy a gondolataiból megtanulta kizárni a műszereket.

- Doki, nekem beszélnem kell magával.
- Igen? Hallgatom – mondja, és keresztbe teszi a lábát. Feszültség tölti meg a levegőt, ezért a szenzorok automatikusan újra elárasztják a szobát édes illattal. Az illóolajok miatt mindketten kicsit ellazulnak.
- Anyámék itt voltak a napokban, és apa új projektje célba ért.
- Igen, hallottam róla, innen is gratulálok neki.
- Köszönöm, ami azt illeti, ezért én elhagyom a Földet. Az egyik exobolygón felépült egy galéria, oda költözöm. Doki, én úgy érzem... – feláll, és közelebb húzódik a férfihoz.
- Én igazán úgy érzem, hogy meggyógyultam. És ez csakis önnek köszönhető.
- Ugyan! – legyint a doktor. De különös érzélem költözik a hangjába.
- De, de, elmúlt, érti, teljesen elengedtem...
- Igaz, hogy egy ideje tünetmentes, pár pánikrohamszerű tünetet leszámítva, heves szívdobogás, megemelkedett pulzus, de ezek is csak időszakos méréseknél jöttek ki.
- Higgye el, ha azt mondom, elmúlt, főleg azért, mert az exobolygó, ahova megyek, csodálatos, olyan, mint ez itt, körülöttem – forog mosolyogva a lány, és vidáman kacarászni kezd. – Tele van élettel, doki! Egy igazi természeti csoda! Ó, bárcsak velem jöhetne! – fakad ki örömeiben Lisa, ezzel magát is meglepve és finoman neki dől a doktornak, majd hirtelen el is lép.
- Újra édes illat tölti meg a helyiséget. A lány légzése normalizálódik.
- Nos, akkor most látjuk egymást utoljára?!
- Igen, nagyon úgy tűnik, de...
- Nincs semmi, de... Ég önnel, Lisa.
- Ég önnel, doktor.

Az orvos összeszedi a papírok sokaságát, és a megsemmisítőbe helyezi. Egyetlen jegyzet kivételével, amit feketé bőrkötésű, régies mappába helyez el. A tetején következő könyvének címe szerepel. Sosem felejtí el az első napot, amikor Lisa idekerült. Egy lefo-gyott, csontsovány, vérszegény, remegő kis test volt csak, remegett és kapaszkodott a karjába, amikor először megölelte. Kétségbe esett hangon sutto-gta, hogy mentsék meg, mentsék meg őt és a földet.

- Megfulladok, megfulladok... – egyre csak hajtogatta, mielőtt leszedálták.

Klímaszorongás. Ez állt a diagnózisában. Pestisként ütötte fel a fejét ez a betegség a múlt évszázadban.

- De a doktor már tudja a megoldást.

Cím nélkül, írisznyomat, 2019

„...minden ugyanott történik velünk...”

Podhoránszky Milán beszélgetése Hizsnyai Zoltánnal
(első rész)

– Gömöri származású vagy, Rimaszombatban születél. Mit jelent számodra a szülővárosod?

– Igen, végül is valóban a rimaszombati kórházban láttam meg a napvilágot, de kis híján úgy jártam, mint Blaha Lujza, akit vándorszínész anyja Losoncról jövet egy városszéli házban hozott a világra.

Volt azért néhány különbség.

Először is, a velem várandós édesanyám Rimaszécs felől közelítette meg a járási székhelyet, és nem is ekhós szekéren, hanem mentőkocsival. Viszont a negyedszáz kilométeres útszakasznak a nagy részén útjavítási munkálatok folytak, és a folyamatos rázkódás bennem idő előtt olyan érzést keltett, hogy jelenésem van. Egy szó mint száz, már a végszó elhangzása előtt kikandikáltam a szuffiták mögül, és végül a szülészetén léptem ugyan színre teljes terjedelmemben, de a lengőajtó még mozgásban volt mögöttünk, amikor újból kicsapódott, hogy egy nővérke kikiáltta a folyosón rekedt apámnak, hogy: egészséges fiú!

Vagyis, tagadhatatlanul Batyiban születtem, de nem rimaszombatinak. A szülőfalum Rimaszécs, a szülővárosomnak pedig inkább Kassát tartom, ott lett belőlem ugyanis városi ember.

–Milyennek érezted még Kassa előtt, kamaszként azt a világot, amibe beleszülettél? Mi volt számodra vállalható abból az életvitelből, és min kellett már fiatalon változtatnod?

– Amibe beleszületik az ember, azzal nagymértékig azonosul. Később, kamaszkorában pedig megpróbál minden készen kapottat elutasítani. Csakhogy amivel korábban azonosult, az akkorra, amikor az elutasítási fázisba kerül, már annyira a sajátjává válik, hogy jószereivel nem is érzékeli. Nem ismeri az öntőformát, a világot, amelyben él, mert nem képes felülnézetből szemlélni azt. Így aztán ekkor még csak csupa mellékes, külsőséges dolog kerül elutasításra. Mondjuk, felvesz az ember egy új modort, mint egy divatos ruhát. A nagy változás akkor kezdődik el, amikor új közegbe kerül. Én már tizenöt évesen Kassára kerültem, így esetemben ez a két stádium részben fedte egymást. Változtam külsőségekben is, de a mélyebb lelki folyamatok is hamar megindultak. Számomra a közvetlenség, a nyitottság, a derű volt az, ami Dél-Gömör atmoszférájából leginkább hiányzott. Ezt sürgősen pótolnom kellett. Az energikus merészség, a csavaros eljárás, a kreativitás becsülete viszont olyan értékeknek tűntek már az

eltávolodásom kezdetekor is, amelyeket viszont mindenképpen szerettem volna megőrizni.

– *Milyen a viszonyod most a szülőföldedhez, a természeti tájhoz?*

– Ha a szülőföldjéről kérdezik a művész-embert, leggyakrabban buja természeti képekkel fest szellemi környezetrajzot, a természeti táj földidézésével utal szülőföldjével kialakított szellemi viszonyának jellegére, ami természetesen az én-mítosz szerves része, s mint ilyen, tulajdonképpen a belső tájak kozmikus szféráig kavargó vízióinak kivetítése a natúrára, annak egy – az önképhez hasonlóan fokozottan sajátosként tálalt – szegmensére. A vágyak, a szellemi irányultságok, a választott művészi ideálok, sőt ideológiák öltének itt testet a tájban. Soha nem hallottam még olyat, hogy valaki, aki önképének megfogalmazása-kreációja során egyáltalán él a természetszimbolikával, úgy nyilatkozott volna: annak a tájnak a képe (hangulata, metafizikai kisugárzása), ahol születtem, idegen lelki alkatomtól. Pedig hát nyilvánvaló, hogy a táj, a szülőföld – ami, persze, lehet akár egy fővárosi kerület is – vizuális képe vagy spirituális princípiuma nem lehet akkora hatással a mégoly szenzibilis individuumra sem, hogy egész folytonosan változó (!) személyisége annak rendezőelve szerint formálódjon. Misztifikációról van tehát szó. Vagy mondjuk így: a költői képzelet empatikus kicsapongásáról.

A tájjal azonosulni vagy a tájat azonosítani önképemmel – számomra ez elfogadhatatlan: felületes és rég elnyűtt beszédhelyzetet jelentene. Ugyanez vonatkozik a szokásokra, a viselkedésmintákra, a szociális környezetre.

A mégoly rafináltan újfogalmazott sztereotípiák felvállalhatóságát is tagadom tehát. Az általánosságokból nem lehet érvényes önképet kreálni. Minden viszonylagos. Az egyénre vonatkoztatva ez a relativitás majdnem mindig speciális, hiszen a hatás–ellenhatás függvényében, az individuum szellemi-érzéki téridejében konstituálódik. Ami ebben a mélységesen relatív „szülőföld–egyéni lelki alkat” konstellációban általános érvényű – tehát a fölöttes kulturális alakzatok szempontjából szinguláris jelenség az adott szellemi territóriumhoz tartozó egyének kommunikációjában –, az maga is fokozottan viszonylagos, ám keresztül-kasul determinált s ugyanakkor megállás nélkül változó dolog kell hogy legyen. Ez az egymásnak ellentmondó tapasztalatokból évszázadok során egymásra rétegződött, bámulatos kohéziójú paradoxonok láncreakciója révén burjánzó, folytonosan át- meg átszífírozott kód-rendszer: a nyelv. Nem a táj nyelve, hanem a tájnyelv. A táj metakommunikatív üzeneteit is erre a nyelvre fordítom le. S egyedül így, ebbe a tájnyelvbe ágyazottan válhat a táj szülőföldemmé. A szavak, a mondatszerkezetek, a sajátos kiejtés, a részben ezek hatása alatt álló gondolkodásmód evokálja a táj szellemi képét – a szülőföldet, ahol idegenben töltött hosszú évtizedek után is megdobbán a szív.

Mondhatnám hát én is, nagy sóhajtasok közepette: Gömör. No de hát melyik Gömör? Az emlékeimben élő vagy a valóságos? A képzeletemből mindig újabb és újabb belső tartalmakat magára öltve elősorjázó, az átlényegített, a szimbólumértékű vagy a hazalátogatásaim során ezekkel a szülőföld-képekkel konfrontálódó Gömör? Ez sem egyszerű kérdés. Még szerencse, hogy nem szükséges sem választ adni, sem választani. Mindez együtt van jelen. És így van ez jól.

– *És legalább az emlékképeid szétválaszthatók? Azokban elkülöníthetők az ellentétek vagy megbonthatatlan ambivalens tömböt képeznek azok is?*

– Mi, európaiak, Hérakleitosz villám-hasonlata óta tudjuk, hogy sötétség nélkül nincs világosság, a rossz nélkül identifikálhatatlan a jó. Később a keresztény mitológiába is belépnek a bukott angyalok, s az ő révükön színre lép a Gonosz mint az istenség kontra-

punktja... Azt tehát pontosan lehet tudni, mi az, ami átfénylik a téren és az időn. De ez a fény sötétbe ágyazott. Igen mély sötétbe. Ezért olyan fényes ez a világosság. Éppen a kontraszt miatt. Megkísérlem ezeket az ellentéteket egy rövid térbeli-képi-hangulati szituációs gyakorlatban bemutatni.

Délre, a magyar határ felé, a som-, boróka- és csipkebokrokkal benőtt agyagdombok, a Somos, ahol egy augusztus végi késő délutánon, még valamikor a hatvanas években, somszedés közben megszületett édesapám társszerzőségével első versem. A Kárpátok utolsó földteraszán elnyúló két tornyú falu, az alatta kanyargó Rimával, majd kelet felé haladva a Berekkal és a Balog, távolabb a Sajó torkolatával. A számos holtág, a víz fölé hajló hatalmas fűzfák, a martokon fölfutó szederbokrok között cikázó óriás szitakötők. Nyugat felől, ahová akkor még a mi új kertünk is kihordott, a Szamáros patakot övező, sással, náddal benőtt lapály, gyerekkori csatározásaink leggyakoribb helyszíne. Északról az Akasztóhegy és a Balog-völgy fölött acélkéken derengő Alacsony-Tátra. A szomszédos csízi, cakói, görnyői, martonfali, harmaci halastavak. Az Alsó- és Felsőhóstyá, a Lyuk, a Kis sor és a Nagy sor, a Kertalja, a Szeles és a Széplány utca, ahová a nagyszüleim udvara is kihord és ahol valamikor a hatvanas évek elején építkezni kezdtünk. A Vasút utcában álló régi ház udvarán a terebélyes eperfa, alatta a moha borította tizenkét méter mély kerek kút; a cikornyás díszítésű ámbitus; az utcára és a vasútra néző négy magas ablak; a vasút túloldalán álló elhagyatott gőzmalomra nyíló konyhaablak. A vándorműhelyét biciklisaroglyán szállító drótos tót tört magyarságú monoton kurjongatása, a nagy szakállú sakter, aki a vonatra menet nálunk helyezi letétbe ormótlanul nagy békebeli kerékpárját, s akivel alkalmasint nagyanyám is le-levágot egy-egy csirkét, libát. Vasárnap reggel nagyapám az udvar közepére helyezett fejőszéken ülve, lábszáron szétgombolt bricseszenben, kalapban, a karjára húzva fényesíti a csizmát a misére. Szikár anyai dédanyám közeledik a rakodó közepén tornyosuló hatalmas akác alatt, kötényében a kacsáknak tépett csalánnal vagy a vasútparton gyűjtött sóskával. Vesszőkosarában hol csipkebogyó, hol meg csiperke gomba... Aztán a megroggyant tűzfalon az elhagyatott galambdúc, a téglaközből előbújó lódarazsak, az elburjánzott lugas, gyerekkori emlékeim szétválaszthatatlanul egymásba gabalyodó dzsungel – de ez már egy későbbi kép, a kihalt, elárvult porta idejéből való. Állok a fűvel felvert, lejtős udvaron, újdonsült kassai lakos. Csupán lakos. Lakos, nem polgár. De azért már inkább kassai. Felsűvít a hideg tátrai szél, belekap göndör, korai deresedésre hajlamos hajamba; árnyak libbennek ki a roskatag zugokból. Egy vonat alá ugrott öngyilkos letépett fején a kigúvadt, véres szemgolyó, mellette újságpapírral letakart halom; meglebbenti a szél a címoldal mosolygós Dubček-portróját, alatta szétmarcangolt végtagok, belső szervek roncsai, húscsafatok, legyek. A pótkocsi alá esett kerékpáros gyerek vézna, kitekert combú szelleme. A bugylibicskás bizalmatlanság, a mindig robbanásra kész spannung, a neurotikus zárkózottság, a bizalomhiány, a gyanú, az örökös balsejtelem atmoszférája. A szilvórium és a trágyalé szagkeverecse. Baltával, körfűrészszel szándékosan levágott ujjak, a fűrészfogak mentén dióbélként szétváló agyvelő. Öklök és gög, gránittömbbé ivott májak, kútmély szemüregekből kivillanó szemek, beretvaéles pillantások. Agydaganatban elhunyt padtársam; a január eleji temetés, ahol az osztály nevében, torkomban öklömnyi gombóccal, én mondom a búcsúbeszédet. Sírmélyi hangok, valami föld alól visszhangzó állati szűkülés; az elborult elméjű szomszédasszony nyöszörgése a kerek kút mélyéről. Kilátástalanság és elviselhetetlen feszültség...

Idill és dili. Így él bennem Gömör. És, persze, így él bennem más is, csak éppen az arányok különböznek, és Kassa, majd Pozsony felé haladva egyre gyengébbek már a kontrasztok.

– *Ez így eléggé ambivalens, nemde?*

– Hát így eléggé... De máskor meg másként rakom össze. Nem a kontrasztokra helyezem a hangsúlyt, vagy csak az egyik felét: a fényt vagy a fény sötét öntőformáját ecsetelem. Utóbbiak Malevics-utánérzések.

Ezek persze párhuzamos narratívák bennem, és mindig csak az interpretáció során dől el, hogy éppen miként vetítem őket egymásra. De ezek, bármennyire szimbolikusak is, azért mégiscsak csupán történetek. A legfontosabb, legmaradandóbb lélekállapotokhoz nem tartozik történet. Vázolok egy példát.

A Rima meredek martja alatt úszkálók csendesen, a vízen lebegő pihe-puha bolyhok százai között, fejem körül szitakötők lebegnek. Ennyi.

Van azonban folytatása is. Ez a közelmúltban történik. Nem folyóban, hanem tóban úszom. Egy elég nagy tóban, a part felé. Libegő bolyhok, szitakötők, mint rég, csak a tér nagyobbodott meg. És nem vagyok benne magam. Már ketten vagyok. Az egyik, aki visszaérzi azt a meghatározó gyermekkori felérzést, és azonosul akkori önmagával, a másik pedig, aki az emlékből fakadó lelki tapasztalatot elegyíti a jelen állapotában igen intenzíven megélt hasonló eseménnyel.

A legerősebb élmények szinte mindig ilyen eseménytelenek, időtlenek és zártak.

– *Ez tömény miszticizmus, tudsz róla?*

– Persze. Na és akkor?!

– *Ezt csak azért jegyzem meg, mert a verseidet vagy a gyomor örömeit gyakran tematizáló publicisztikádat kissé felületesen olvasva sokan azt képzelhetik rólad, hogy te a test, a matéria felől szemléled a világot. Hogy te egy hedonista vagy.*

– És igazuk is van!

– *Mások meg, más írásaidat olvasva, inkább a lelki tartalmak, a belső történések szenvedélyes feltárójának látnak...*

– Hát nekik is igazuk van!

– *Nem összeegyeztethetlen ez?*

– De nem ám! Sőt, nemcsak hogy összeegyeztethető, hanem egyenesen szétválaszthatatlan. Hiszen minden ugyanott történik velünk, minden képzetünk, minden szenvedésünk, élvezetünk a koponyacsontunk oltalmában lázasan dolgozó kvantumszámítógépben képződik meg. A testek és a testünk ideája ugyanúgy, mint a lelkünk és gyötrelmeink, fájdalmaink vagy gyönyörérzetünk képzete. Teljesen természetes tehát, hogy ezek hatnak egymásra, hogy lényegében egymásból következnek. Ha képtelenek lennénk elképzelni a testünket, a nem létező test lehetséges válaszreakciói közül a lelkünk se tudná kiválasztani az ad hoc preferáltat. Nem fájna az ütés, de a lelki fájdalom vagy a stressz se váltana ki például vérnyomás-emelkedést. Vérnyomásunk se lenne, ha nem lenne rendesen elképzelve a testünk.

– *Ha már szóba hoztam a gyomor örömeit, mesélj egy kicsit gyermekkorod ízvilágáról.*

– Bevallom, nem tartoztam a rosszul evő, végletesen válogatós gyerekek népes családjába, ami persze korántsem jelenti azt, hogy például a hideg meggylevesre vagy a töklotyóra húszéves korom előtt akár egyszer is ráfanyalodtam volna. És nem jelenti azt sem, hogy a nagyétkű hamburger-gyerekek mozgásszegény életét éltem, vagy hogy akár a legcsekélyebb mértékben is meglátszott volna rajtam az egy ültő helyben

elpusztított másfél vetet krumplis derelye vagy a cukros lével meglocsolt töméntelen mákos guba. A mozgás volt az életem, és sokszor az étel is mozgás közben fogyasztottam el. Szinte látom magam, ahogy a friss házi vajjal jó vastagon megkent, paradicsommal, paprikával gazdagon megrakott, ropogós héjú, hatalmas kenyérszeletet két kézzel szájamhoz igazítva – mint vadászó bennszülöttek a fúvócsőt –, a Vasút utca kátyúit kerülgetve haladok Diamant márkájú kerékpáromon. Egyébként ez a korai BMX-ekről koppintott keletnémet járgány nem csupán az otthonról hozott étel mozgás közbeni jóízű elfogyasztását tette lehetővé, hanem a külső forrásokból történő élelembeszerzést is: a legális gyűjtögetést és a szigorúan tiltott zabrálast, amelyek nélkül egyetlen gyerek sincs meg, függetlenül attól, hogy jómódú vagy szerényebb anyagi körülmények között élő családban nő-e fel. A saját szerzeménynek ugyanis nemcsak az eszmei értéke nagyobb a falusi srácok szemében, hanem sok esetben valamiképp még a zamata is tökéletesebb.

A falunkból kivezető három autót mentén gyümölcsfák sorakoztak. Mi, gyerekek, persze pontosan tudtuk, mikor és hol érik be a cseresznye, az alma és a szilva. Ha kedvünk szottyant, máris bringára kaptunk, és a pillanatnyi gusztusunk szerint választottuk meg az útirányt, aztán részben a fán, részben nyeregben ülve (néha az útör elől menekülve) tömtük degeszre a gyomrunkat. A gyümölcsköstoló az úgynevezett „kertelés”, vagyis a gyümölcsöskertek járása révén is megjátszható volt. Ez általában nagyobb lebukási veszéllyel járt, viszont a rizikóval egyenes arányban növekedett a szerzemény élvezeti értéke. Egyébként e kockázatos portyák során megszerzett gyümölcsök kivétel nélkül a saját kertjeinkben is megtermettek, de hát az én időmben a kényelmes megoldásokat még csupán a depresszióra hajlamos, visszahúzódó gyerekek részesítették előnyben.

A másik nagy szezonjellegű zabrálási hullám a dinnyeérés idején vette kezdetét. Ha híre ment, hogy valamelyik környékbeli téeszben jóféle cukordinnye vár a szüretelőkre, rögvést biciklire kaptunk, hogy felderítsük a terepet. A csősz lóvátételének legegyszerűbb módja az volt, hogy egy kisebb csapat a dinnyeföld túlsó végén kamuból akcióba lépett, és maga felé csalta a görbebottal hadonászó egy szál nyugdíjas őrszemet. De voltak kifinomultabb technikák is. Az egyik helyen például éveken keresztül elköverték azt a műhibát, hogy egy dombháton természetkezelték dinnyét. A domb tetején állt a csőszbódé. Csapatba verődve szépen, illedelmesen felkaptattunk a csőszbódéhoz, és valami apróért vettünk egy öklömnyi sárgadinnyét. Aztán lefelé menet a dinnyék övezte szűk ösvényen... No, hát, tudod, úgy van az, hogy ha nem akar is, bizony, időnként megbotlik az ember – és félrelép. Rá a dinnyeszárra. A dinnye meg – már ha jó érett, és egy ilyen „véletlen” félrelépés is elegendő számára, hogy engedjen a gravitációnak –, hát a dinnye meg, nézd már, gurul lefelé (a csőszbódé felől nem is igen látni), bele egyenest a parcella végi magas fűbe. Ahol aztán már csak össze kell gyűjteni, és a dinnyehalmot tábornokként körbeülve szép komótosan, sorjában mindet beteperni. Mit mondjak, volt úgy, hogy egy-egy ilyen lakomát követően a biciklit szégyenszemre kénytelenek voltunk tolni hazafelé menet, mert a tömérdek létől nem hajlott a derék, meg aztán arra a két vizezés közötti néhány percre amúgy se lett volna érdemes felkapaszkodni a nyeregbe.

A Rima, a Balog, valamint a környező patakok, halastavak és mocsarak élővilága is sok kitűnő csemegét kínált a süvölvények számára. Ha például valami igazán különlegesre szottyant kedvem, kikerekedtem a Balog-partra, ahol éveken át rejtegettem egy fél pár öreg bőrkesztyűt, amellyel a rácsimpaszkodó rákot a kézsérülés veszélye nélkül tudtam kidobni a padmalyból a partra. Gyakran egy kevés újságpapírba csomagolt só és őrölt paprika is lapult a zsebemben, hogy a nyársra tűzött, parázson pirítgatott zsákmány izomrostjait megízésíthessem.

A halat, amely természetesen szintén szerepelt az étlapon, minden elképzelhető módon megfogytunk, csak éppen arra az egyre nem emlékszem, hogy valaha is horgászbot lett volna a kezemben. A legnagyobb fogásomba azonban a rimaszombati cukorgyár is besegített, ahonnan az egyik őszön állítólag valami kábító hatású szert engedtek a Rimába. A harcsa – egy kapitális példány – a meredek agyagmart egy vízbe omlott darabján akadt fenn, onnan segítettük ki barátommal a szárazra, aztán két oldalról a kopoltyúiba nyúlva, nagy büszkén húztuk hazafelé, hogy a családi konyha számára felajánljuk, de az lett a vége, hogy miután alaposan kidicsekedtem vele magamat, dédanyám jó mélyen eltemette a ganajba.

Nemegyszer megkóstoltam a békacombot is, mondhatom, kítűnő. Akkor még a kertünk alatt csordogált a Szamáros, volt alapanyag bőven. Egyszer több tucat békával állítottam haza, a trikóm alatt hoztam valamennyit, és ahogy nagy igyekezetemben megbotlottam az udvaron, kicsúszott a kezemből a trikó marokra fogott alja, a békák meg persze szétugráltak, bevették magukat a buja növényzet közé, az árnyékos helyekre, és estelente olyan kuruttyolásban törtek ki, hogy szüleim, két nagy taslit helyezve kilátásba, felszólítottak, fogdossam őket össze. Én azonban úgy döntöttem, elegánsabb módszerrel állítom vissza a természeti egyensúlyt. Fogtam a patakparti lápban egy siklót, és azt is szabadon eresztettem az udvaron. Nem tudom, az organikus világlátásom kipattintotta szikrának volt-e köszönhető, a békák mindenesetre nemsokára szétszéledtek.

Az idő tájt történhetett az is, hogy egy ódon kalendáriumból a vadkacsa- és a varjúfogás legegyszerűbb módszereivel is megismerkedtem. A következőképpen történik. A vadkacsák, szárcsák, mindenféle vízi szárnyasok békésen úszkálnak a tavon, amott meg, nincs ebben semmi furcsa, egy jókora tököt hoz a víz, van rajta valami lyuk is. A tök lassan, de szívósan közeledik, aztán az egyik kacsa, zutty, a vízbe merül, de nem ám úgy, mintha vadászni indulna, hanem mintha örvény szippantaná a mélybe. A tökben persze egy másik tök: a fejed, az örvény pedig a kezed, amellyel a víz alá rántod. A varjúfogás még egyszerűbb. Csak egy amolyan varjúcsőr-forma papírkúp kell hozzá, azt elég belülről csirizzel kikenni, valami kevés magot szórni az aljára, és leszúrni valahol a szántásba. Jön a varjú, ki akarja csippenteni a magot, de a papírcsapda a csőrére ragad, eltakarja a szemét is. Csak botladozik, szerencsétlenkedik, forog körbe-körbe. Egyszerűen csak be kell gyűjteni. Különben levesnek nem is rossz. Mindkét módszer ki van próbálva, csak ajánlani tudom minden ínyencnek.

És akkor az erdei és mezei gyümölcsökről: málnáról, somról, szamócáról, sósikáról, papsajtról, csipkéről és áfonyáról, a gombákról: az előkelő, húsos szárú szepéről, a szapora csiperkéről, a ropogós lila pereszkeréről, a nyálkás kalapú potypinkáról, a nyersen is ehető galambgombáról, a borsikafüvel bedörgölt, tűzbe dobott forró békasón megpirított őzlábgombáról, no meg a fészekfosztogatásról: a nyers madártojás kihörpintésének mennyei élvezetéről még nem is szóltam...

– Még mindig milyen gazdagon él benned Gömör... És az iskolás évek? Beszélj kicsit az iskoláról is. Hogyan kezdődött, miként folytatódott?

– Amikor több mint fél évszázaddal ezelőtt elkezdtem megismerkedni a betűvetés tudományával, állt még a régi rimaszécsi iskola épülete. Terebélyes gesztenyefák bólogattak előtte, és árnyjátékuk rávetült a fehérre meszelt falakra, a krétával telirótt fekete táblára és a sötétzöld iskolapadokra.

Ki sem nézni belőlem, pedig úgy esett, hogy már ötéves koromban belekóstoltam az iskolába járásba. Szülőfalumnak az a része ugyanis, ahol laktunk, ezerkilencszázhatvan-négyszázhetven szeptember elsején játszótársként számon tartható gyerekek tekintetében majdnem

teljesen kiürült. A srácok, de még a nagy copfos kislányok is szinte kivétel nélkül beültek az oskolapadba, és csak délután szállingóztak hazafelé, kissé fennhéjázón, ám érdekfeszítő híreket hozva a betűvetés mágikus mesterségéről.

Óvoda volt ugyan a faluban, jártam is oda vagy két hónapot, mára azonban csupán a kényszerű délutáni alvás méltatlanságának szomorú emléke, egy erősen megolvadt hatalmas hóember szörnyű rémalakja és a szomszédos református lelkész lak fehérre meszelt tűzfalán vibráló sejtelmes napszentületi fények maradtak meg belőle. Édesanyám akkor még háztartásbeli volt, de szükség esetén első és második világháborús hadiöveggyédédanyám és nagyanyám is el tudta látni felügyeletemet, nem kellett okvetlenül leadni, mint valami csomagot a poggyászmegőrzőbe. Én meg több utcabeli társammal egyetemben – finoman szólva – nem erőltettem az óvodába járást, inkább a kertben kardoztunk vagy pókhálós padlásokon kutattunk kincsek után.

Csak hát amikor már nem volt kivel megosztanom ezt a különösebb kötelmek nélküli felhőtlen szabadságot, magam is menni akartam a szomszéd gyerekekkel. Így aztán édesanyám közbenjárására beülhettem azoknak a zöld padoknak az egyikébe. Otthon felmálházta elemőzsiával, pantallót adtak rám, és elindítottak az államilag szervezett ismeretszerzés rögzös útján. Leghátul helyeztek el az osztályban, és nem volt még füzetem. A kedves, idős tanító néni fehér papírlapot helyezett elém és színes ceruzákat, hogy rajzolgatással foglaljam el magam.

Megpróbáltam körberajzolni a gesztenyelevelek árnyékát, de azok folyton elmozdulnak. Elkezdtem hát körmölteni a betűket én is. Megtanultam írni, olvasni. A tanév vége felé már Arany János Toldiját betűzgettem édesanyám gazdagon illusztrált, jegyzetekkel is ellátott horthysta olvasókönyvéből, és mikorra hivatalosan is első osztályos lettem, már fejből fújtam az első tizenkét éneket. Így aztán bőven maradt időm a gesztenyelevelek árnyékának kecses lengedezését szemlélteni.

Szép volt ez az árnyjáték akkor is, teljesen elvarázsolt, de igazán tüneményesnek így, vaskos fél évszázad távolából visszatekintve látom. Az anyatermészet ritmusára segített ráhangolódnom, ahogy az olvasás az emberi természet rejtelseit kezdte feltárni előttem. Az utóbb említett rejtelmek megismerésében talán sikerült valamelyest előbbre jutnom az idők során, de hogy önmagamhoz sohasem sikerült közelebb kerülnöm, mint akkor, ott, a gesztenyelevelek árnyékának imbolygását figyelve a zöld iskolapadban, az egészen bizonyos. Soha nem voltam boldogabb. Ha azt a ritmust sikerülne még egyszer az életben olyan pontosan és mélyen átéreznem, a betűkkel telirótt papírlapok százezreiből merített minden tudást, a megismerés minden részeredményét vígan odadobnám érte.

Igen ám, csak hogy ha nem járom be ezt a betűkkel övezett hosszú utat, talán visszatekintve sem ismertem volna fel a gyermeki tisztaságban, gondtalanságban, a természet ritmusában rejlő felhőtlen boldogságot. És akkor most a föntiekből leszűrt tanulságot sem tudnám továbbadni, miszerint: nem tehetünk mást, be kell barangolnunk a megismerés útvesztőit, végig kell járnunk a betűk kacskaringós útját, mert csak onnan visszatekintve láthatjuk meg legboldogabb önmagunkat. A legigazabb – és a legigazibb valónkat.

És, sajnos, az azon túli világot. A ránk kényszerített, nem kért kötelmekkel rogyásig rakott külső világot, amelyben már korántsem csupán a gesztenyelevelek árnyai lengedeznek.

Bizony, a tábla felett még Novotný elnök portréja függött, mozgalmi gyermekdalokból sem volt hiány, és persze az „elvtársnő” megszólítás is kötelező lett volna, de faluhelyen nem vették azt olyan szigorúan, én meg ötéves önkéntesként különben is különleges státuszt élveztem, nem kérdezgettek, s ha holmi beleszólásokkal nem zavartam az órát, hagytak rajzolgatni, elmélázni, amúgy fél füllel odafigyelni is.

Teljes joggal hihettem tehát, hogy a továbbiakban is nyugodtan elmélázhatok. Ezért hát amíg csak iskolába jártam, természetesen olybá vettem a dolgot: különleges státuszt élvezek, aminek okán a hallgatók kívülállás eszméjét, valljuk meg, még akkor is nagy előszeretettel ápolgattam, amikor már a megszólalás sem lett volna haszontalan dolog. Egyszerűen úgy gondoltam, csak részlegesen érvényesek reám a tanintézetek vasszabályai, méltázgathatok kedvemre – és különben sem szükséges mindennap teljes menetfelereléssel megjelennem a becsengetés előtt. Igaz, a „nulladik” osztályban kialakult – és fokozatosan világképem alappillérvé sűrűsödő – számos tévhitem közül ezen utóbbi csak később, a szülői háztól távolabbra álló kassai ipariskolában nyilvánulhatott meg a maga teljességében.

Az általános iskolában mindennek ellenére még az úgynevezett jó tanulók közé soroltak, de magam sem tudtam igazán, mivel szolgáltam rá erre a minősítésre, hiszen aktivitásom a legalacsonyabb követelmények szerint sem lehetett minden tekintetben kielégítő. Habár kétségtelen, hogy már akkor is olyan értelmes ábrázatot tudtam vágni, mint ha nem is csak pusztán az adott tananyag megértése, hanem a kérdéskör filozófiai háttere és a lehetséges megoldások kozmikus kihatásainak vizsgálata kötné le a figyelmemet.

Úgy istenigazából csupán egyszer kaptak rajta, ebben a rajtakapásban sem maradtam azonban egyedül, majdnem az egész osztály egyszerre szégyenült meg, így a felelősség és a lelkiismeret-furdalás is szépen eloszlott közöttünk, ráadásul a lebuktatás módszere adatvédelmi szempontból sem volt egészen korrekt. Negyedik vége felé történt az eset. Közvetlenül az után, hogy egy feleltetés során kiderült, a szorzótábla ismerete korántsem olyan biztos és magától értetődő számunkra, mint ahogyan az a negyedik évfolyam finisében joggal elvárható lenne. A legtöbben nemcsak hogy álmunkból felriadva nem vágtuk rá rögvést az „ötvenhatot” a „nyolcszor hétre”, hanem még teljes szellemi készültségi állapotban sem voltunk képesek elfogadható intervallumban megbirkózni a feladattal. A tanító – ravasz, pökhendi, lópokróc modorú negyvenes elvtárs – ördögi ötlettel rukkolt elő. Másnap egy nagy ívlámpás magnetofonnal állított be az osztályba, komótosan elhelyezte a katedra sarkán a mikrofont, és egyenként mindnyájunkat kihívott felelni a szorzótáblából. Aztán ezt a felvételt – különösen a szórványos makogással meg-megtört csendeket – gunyoros mosollyal lejátszotta a szülői értekezleten. Végül is a botrányon kívül édeskeveset ért el vele. Mit mondjak, nekem az „ötvenhatról” még ma sem a „nyolcszor hét” jut eszembe.

Mindez persze egyáltalán nem jelenti azt, hogy semmi iránt sem támadt fel bennem az érdeklődés. Épp ellenkezőleg. Szinte minden érdekelt. Még a matematikától sem sikerült teljesen elidegeníteni – sőt, voltak időszakok, amikor kifejezetten élveztem –, mert szerencsére a továbbiakban jobbra kiváló matematikatanáraink voltak. Az irodalomtanárainkra sem panaszkodhatok, csak hát ebben a diszciplínában mindig volt valamennyi főrom, és ahogy telt-múlt az idő, egyre kevésbé tudtak valamivel meglepni, meg aztán különösen az irodalom esetében zavart, amikor „anyag”-ként jelent meg az órákon.

Kérdés azonban, mennyiben segített hozzá mai gondolkodásmódom kialakulásához az iskola, s hogy mely szellemi közeget nevezhetem valójában alma materemnek. Sohasem érdekelt ugyanis a formális tudás – az átfogó rendszerekbe nem foglalt, lexikális logikára felfűzött adatok és a szórszálhasogató részletek. Az iskola pedig, sajnos, épp ezeket erőlteti. Nemcsak hogy nem tanít meg önállóan gondolkodni és felülnézetből látni, ha saját gondolataid vannak, még rossz néven is veszi, és tűzzel-vassal próbál visszatéríteni a tudálékos semmitmondás langymeleg aklába. Velem nem ment sokra.

Mivel láttam, hogy az összefüggésszisztembe és kreativitásba ágyazott ismeret-szerző stratégia, amiben titkon mindig is utaztam, hamar idegrángást okoz – és nem csu-

pán a pedagógusok többségének arcán, hanem az eminens biflázóként is –, különleges státuszba képzeltem magamat. Ha nagyon muszáj volt, elültem ott csendben. Mivel úgy láttam, nemigen számít, mit gondolok, engem sem érdekelt, mit gondolnak rólam. Ráadásul akkor még olyan barátokat sem találtam, akikkel mindezt megbeszélhetem volna, vagy akikkel az engem lázba hozó témákról tartalmas eszmecsere folytatható. E tekintetben tehát sokáig magányos voltam.

– Ha jól értem, valójában porosz hagyományokra visszavezethető oktatáskultúránkat kárhoztatod. Te mit változtatnál az alap és középszintű oktatáson?

– Hogy közben azért az élettörténetemmel is haladjunk, kicsit távolabbról kezdem...

Az én időmben faluhelyen úgy tartották, azok a diákok jelentkeznek gimnáziumba, akik még nem tudják, mik szeretnének lenni. Az érettebb, céltudatosabb kamaszok a különféle szakiskolák közül választanak. Én természetesen alapvető kötelességemnek éreztem, hogy ezt a látszattapasztalatokra alapozott és igencsak ingatag igazságot a saját példámmal cáfoljam: jelentkeztem a kassai ipari gépészeti szakára.

Persze a fönti egyszerű népi bölcsesség általános érvénye az én váratlan iparista szerepvállalásom nélkül is könnyűszerrel kikezdehető. Mert hát ugyan miféle szakközépbe jelentkezzenek például azok a fölöttébb céltudatos fiatalok, akik az orvosi, a jogi vagy a csillagászi pályát ambicionálják?! Bizony, számukra sem igazán adódódik más lehetőség, mint hogy a középszintet egy általános műveltséget nyújtó gimnáziumban bekebelezik ki.

Hogy a gépszerkesztés és üzemeltetés megnevezésű tantárgyban keservesen szerzett ismereteimet miként kamatoztatom íróként, az, ugye, az én dolgom. Én végül is azt kaptam, amire befizettem. Nehezen megválaszolható kérdés azonban az, hogy egy leendő fül-orr-gégész számára mért kötelező elmélyedni az integrálszámítás, a majdani válóperes ügyvédnek a kémiai reakciók vagy a jövőendő csillagásznak a rovarcsaládfák rejtelmeiben. Merthogy a gimnáziumi tananyag ilyen fura árukapcsolások hosszú láncolata.

A szakiskola értelme, hogy sokkal kisebb mértékben tukmál olyan ismereteket, amelyre az adott szakterületen semmi szükség nincs. A gimnázium pedig az általános alapműveltség megszerzésének elősegítésére lenne hivatott. Mindenképp egy keveset. Épp csak annyit, hogy korunk leendő értelmiségijének legyen valami elképzelése arról is, amibe nem kívánja beleásni magát. Persze, a felkínált ismeretskálát oly módon lenne célszerű bemutatni, hogy egy-egy tárgy legalább az arra hivatottak érdeklődését felkeltse. Hogy a szaktudásból nyújtott kóstoló jó kedvcsináló legyen. Egy kis matika, egy kis kémia, egy kis biológia stb. Hát ha valamelyik meghozza az étvágyat. A magolásra épülő, csontkonzervatív érdektelenséggel, vagyis szakszerűtlenül előadott és megkövetelt tárgyak a legtöbb diáknak eleve émelygést okoznak, s csak a legstréberebb, legszellemtelenebb, következésképp legtehetségtelenebb eminens biflázógépek számára jelentenek vasszorgalommal bekebelezhető tápot. Amelytől aztán sokkal vastagabbak és számosabbak lesznek a jelek. Ez persze csak lufi. Az igazi, vagyis a használható tudáshoz semmi köze nincs.

Sajnos, úgy tapasztalom, se a kreativitásnak, se az erre épülő ismeretátadásnak nincs nagy ázsiója nálunk. Ezen kéne sürgősen változtatni. Ezt azonban nem elég didaktikailag elhinteni a tanítóképzőkben, sokkal fontosabb, hogy nagy presztízsűvé kéne tenni a tanári hivatást, hogy a legtehetségesebb diákok is fantáziát lássanak benne. Ők majd megalatolják a maguk tanítási módszertanát. Ez természetesen jelentős anyagi ráfordítást igényel – és sok-sok időt követel. Egy másik fontos teendő, hogy a tanárok adminisztrációs feladatait a minimálisra kéne csökkenteni, és persze a tananyag mennyiségéből is jócskán le lehetne faragni a minőség javára. Következésképp az óraszám, a tanítási idő is meg-

kurtítható lenne. Legfeljebb napi négy-öt tanórát gondolok igazán effektívnek. Így aztán a tanároknak is több idejük jutna ismereteik frissítésére, a művelődésre és a pihenésre.

– És mi hozta el a változást, hol találtad meg azt a szellemi közeget, amely minden tekintetben inspirált?

– A szülővárosomban, Kassán... Ámde Kassa nem egyszerűen csak városi emberré formált át lassacskán, ha pusztán ennyit tudott volna kihozni belőlem, szellemi gyökérzetem tárgyalása során szóra sem lenne érdemes. Kassa, úgy érzem, polgárává is avatott. Részesévé – hívőjévé és hírvívőjévé tett annak a termékeny mítosznak, amely talán minden mítoszok közül a legvalóságosabb. Józan mértéktartás jellemzi, mint azt a hajdani kassai polgárságot, amely nem valami történelmi gyorstalpalón avanszált erre a rangra, hanem évszázadok szenvedélyes munkája révén halmozta fel azt az irdatlan szellemi és erkölcsi tőkét, amely a köréje szőtt mítosznak az aranyfedezetét képezi.

Pedig az a Kassa, amelyikben annak idején ráéreztem a polgári értékek és magatartás mibenlétére, már távolról sem az a Kassa volt, amely például Márai Sándorból vagy később, az impériumváltást követően, Sziklay Lászlóból polgárt faragott. Én már csak egy elnagyolt faragvány vagyok a polgárnak. Olyan faragvány azonban, amelyen a részletek kidolgozatlanok ugyan, de a főbb vonások mégiscsak az ősi mintát követik, s amelybe valahol hátul, egy nehezen hozzáférhető mélyedésbe – mintha csak valami vonós hangszerbe – a lelket azért nem mulasztották el akkurátusan beleékelni. Valószínűleg ebből a lelkiütemből származik az az igény, hogy önszorgalomból az alkotó eredeti szándékához méltón kerekítsem le ezt a hevenyészett faragványt.

Harmincöt éve már, hogy elkerültem Kassáról, ennyi idő alatt rengeteg új hatás éri az embert, annyi új tapasztalat rétegződik egymásra, hogy súlyuk alatt akár egy csecsemő is felnőtté válhat, és mégis, én azóta is ennek az értékközpontú kassai mítosznak a jegyében barkácsolgatok magamon. Mindeközben igyekszem folyvást szem előtt tartani, ami e kötöttségből evidenciaként következik, s amit a hajdani bölcs kassaiak sem tévesztettek soha szem elől, nevezetesen, hogy polgári közegben – szemben a feudális és kispolgári gondolkodásmóddal – nem a társadalmi pozícióval járó rang kötelez, hanem épp fordítva: az egyén csupán a legjobb tudása szerint folyamatosan teljesített kötelezettségek révén tehet szert rangra és méltóságra. Vagyis megbecsülésre és – önbecsülésre. Mondom, polgári közegben! (Ezt farigcsálás közben ma már szükséges, jobb híján, magunk köré képzelni.)

Kassai polgárokról beszélek, vagyis az öntudatos, művelt és toleráns polgár eszményi képéről, nem az etalonnak megfelelő konkrét személyekről tehát, hanem egy hajdanvolt s mára javarészt felmorzsolódott társadalmi réteg értékviszonyítási támpontjairól, arról a mércéről, melyet saját fennkölt ideáljaihoz szabott. Térségünkben már ez is kuriózum. Nem mintha a fönti értékek nem lennének jelen. Jelen vannak azok, csupán csak a rendjük, a viszonyrendszerük bomlott meg, és a vezéreszme hígult fel a felismerhetetlenségig. Így aztán aki túlzottan öntudatos, az valószínűleg nem eléggé művelt és még kevésbé toleráns, aki pedig túlságosan toleráns, az hasztalanul művelt: nem számít eléggé öntudatosnak – ellentétben a műveletlen intoleránssal. És így tovább...

Kassai polgárokról beszélek, de találkoztam-e, érintkeztem-e én kassai polgárokkal?! És egyáltalán: a hetvenes évek közepén, amikor a gömöri sebesvonattal a városba érkeztem, voltak-e még Kassán polgárok? Létezhetett-e egy fennkölt eszmeiség a vaskohók árnyékában?

Bizonyára éltek még akkortájt jó néhányan azok közül, akik zsigereikben őrizték a hagyományt. Úgy emlékszem, hetvennégy szeptemberében, egy vasárnapi misét köve-

tően pillantottam meg őket először. Sétapálcával, napernyővel, gomblyukukban virággal, furcsa alakú, tollakkal ékített kalapokban haladtak végig a Fő utcán. A Lenin utcán. És amikor a Kovács vagy a Mészáros utca irányába letértek, szemmel láthatólag nem az egyre szebb jövő irányába húztak el; a múlt felé baktattak, a feledésre kárhoztatott és megtagadott évszázadok nyelték magukba őket.

Az én kassai éveimben ők már elmenőben voltak, de amit őseik létrehoztak, s amit még maguk is képviseltek, a szellemiség, az valamilyen rejtélyes kapilláris csatornákon átszivárgott az egyre fényesebb, ám mindegyre gyorsabb ütemben távolodó jövő felé terelgetett tömegek kollektív tudattalanjába. És a hely szelleme sokakat megfertőzött az

Írisznyomatok, kiállításfotó, Zereda alkotótábor, 2015, Nyárádszereda

olyan jövevények közül is, amilyen én voltam. Persze, ez idő tájt Kassán is volt már egy tekintélyes lerakat abból a mocsokból, amit a proletárdiktatúra világszerte felhalmozott, de az aljasság- és butasághegyek árnyékában makacsul tartotta magát valami a régi reflexekből is. Például Kassa akkor és később is toleráns város hírében állt, amire büszkének lehetett lenni, mégpedig nemzetiségtől függetlenül.

Az én kassai karrierem az ipariskola gépészeti szakán kezdődött ezerkilencszázhetven-négy szeptemberében és a vasgyár hármas számú kokszolójának tetején fejeződött be valamikor nyolcvanöt legelején. Szokványos gépészkarrier, mondhatnánk, ha a közbeeső tíz és fél évben ez-az nem történik velem. Márpedig történt – még hozzá sorsom további alakulásának szempontjából sokkal meghatározóbb dolog, mint az említett helyszíneken.

– *Mennyire volt elfogadható számodra a műszaki világ, amivel az ipariban találkoztál?*
– Édesapám mellett azért már a középiskola előtt is kijártam gépészetből néhány előkészítő évfolyamot. A technika világa tehát egyáltalán nem volt számomra idegen, és akár milyen furcsán hangzik is egy ilyen magamfajta poétától, ma sem az. Van abban valami, hogy az ember megtervez egy szerkezetet, aztán nekiáll, és az előszámítások alapján megcsinálja. És a dolog működik! A különböző lakásainkban, házainkban magamnak is jó pár technikai jellegű problémát sikerült megoldanom, ami jó érzéssel töltött el. És még relaxációnak sem volt rossz.

Írisznyomatok, kiállításfotó, Zereda alkotótábor kiállítása, 2019 Marosvásárhely

Más kérdés, hogy Kassán mégis igen hamar rá kellett jönnöm, hogy sajnos képtelen lennék az életemet a megfogható dolgok jól átlátható, rendezett világában leélni. Az emberi titkok foglalkoztattak, a létezés látszólagos káosza, a psziché rejtelmek, a történelem ellentmondásai, a bölcsélet. Ebből következően aztán azokat a tanáraitam értékeltem igazán nagyra, akiket szenvedélyesen érdekel a tárgyuk, de akik azért messze túllátnak a tolómercén és a lemérhetetlen dolgokhoz is van valamiféle belső etalonjuk. Az akkor már nyugdíjas korú, legendás Putankó Emil filozófus jut eszembe, aki polgári nevelés órán, aminek amolyan kommunista vegyes felvágottnak kellett volna lennie, a görög filozófiáról adott elő.

– Évekig a Szép Szó kisszínpad egyik frontembere voltál. Milyen előzmények után jutottál el a gépszerkesztéstől a színpad világához?

– Még az első osztály legelején történt... Tizenöt évesen nincs még kialakult jövőképe az embernek. Nekem legalábbis nem volt. Az iskolát csak ugródeszskának tekintettem, ürügynek, hogy saját felelősségemre mindenfélét kipróbálhassak. Már szeptemberben beállítottam egy edzőterembe, ahol jobbra a testépítők, balra a súlyemelők izzadtak az vashengerek alatt. Napokig kerülgettem az épületet, de amikor végre erőt vettem magamon és bekopogtam, hogy a kulturisztikai szaklapokban látott muszklakra tegyek szert, az ajtó zárva volt. Átmentem hát szembe, a súlyemelőkhöz, és ott ajánlkoztam. Rögvest ki is próbáltak, mit bírok, százöt kilónál ijedt meg az edző, hogy elfelejtették rám adni a derékszíjat. Sokáig üzengettek, hogy nekem ezt kell csinálnom, de engem, bizony, már másnap véglegesen eltérítettek nem csak a súlyoktól, hanem mindennemű fémmel kapcsolatos művelettől is.

Az egyik óra elején szélesvásznú bájmosolyok kíséretében betoppant az osztályba egy ellenállhatatlan harminc körüli bombázó, hogy a majdnem kizárólag fiúkból álló hallgatóságnak ecsetelje a vers- és prózamondás, valamint a színjátszás szépségeit. Tagokat verbuvált a Szép Szóba. Slusszpoénként még egy térképszerűséget is felskiccelt, hogy biztosan odataláljunk, és mivel jó érzékkel már eleve elég magasan kezdte, a Csemadok-székház a tábla legtetejére jött ki neki. Akkor voltak divatban azok a húszcentis miniszoknyák... Mondanom sem kell, Thália formás papnője olyan elementáris hatást gyakorolt a kultúrára éhes kamaszosztályra, hogy tizenvalahányan rögvest a színi pályában ismertük fel szellemi kibontakozásunk egyedüli lehetőségét. Aztán hamar rájöttünk, korántsem csak a papnőkről szól a dolog, a legtöbben hamar le is morzsolódtak, de engem már nem lehetett eltéríteni semmivel. Középiskolásként végig eljártam a próbákra, hasonló érdeklődésű barátokra tettem szert, szóval, megtaláltam a magam közegét.

Akkortájt a ferencesek temploma melletti ódon konviktusban laktam, ahol néhány iparista osztály mellett a szomszéd konzervatórium tanulóit is elszállásolták. Mivel kezdetben nem volt próbatermünk, a kollégium bolthajtásos folyosóinak valamelyik szabad szegletében gyűltünk össze és tanultunk verset mondani. Más szegletekben pedig elszórtan elsős konzisok skáláztak a legkülönbébb hangszereken. Csángó népballadák vadászkürt-, oboa- és harmonikakísérettel. Egy-két óra múlva a legszívósabbaknak is garantáltan megfájdult a fejük, mi mégsem adtuk fel, elemi erejű szenvedély hajtott. Amikor aztán Márainál azt olvastam, hogy „szenvedély nélkül nincs műveltség”, igazolva láttam a mi fékevesztett akarásunkat is, merthogy a „műveltség” fogalom a görögöknél még nem az agyba betáplált információhalmazt jelölte, hanem a dolgok művelésének a tudását, tehát akár a versmondás képességét is. Mindenesetre ezt a bennem máig sem lanyhuló, de egy pályamódosítást követően ma már az irodalomban igába fogott szenvedélyt a legsötétebb normalizáció Kassájáról eredeztetem.

Nem véletlen tehát, hogy később komoly sikereket arattunk a Szép Szóval: rendszeresen felléptünk a komáromi Jókai Napokon, Balassagyarmaton, a magyarországi országos színjátszó napokon, sőt, Kaposváron és a budapesti Egyetemi Színpadon is. A hangsúly azonban mégsem annyira az aratáson, hanem inkább a vetésen volt. Háromnegyed évbe is beletelt, amíg egy-egy új előadással közönség elé léptünk, pedig minimum heti két kemény próbát tartottunk, és minden próbánk előtt néptánc- és balettelemekre épülő bemelegítő edzéseket, légzés- és beszédtechnikai gyakorlatokat végeztünk. Tehát nemcsak a romantikus lelkesedés, a szenvedély, hanem a céltudatos és felelősségteljes munka is jellemezte a csoportot. Részben ebből az akkortájt kialakult kemény hivatástudatból meríték ösztönzést és könyörtelen precizításra való elszántságot mostani munkámhoz is. Mindezt elsősorban a Gágyor-házaspárt illeti köszönet. Nélkülük most talán valamelyik rimaszécsi lajbiszaggatóban támasztanám a fejemet egy nagyféldeci mellett.

– *Hogyan lettél a Thália Színház hivatásos színésze?*

– Nagyon egyszerűen. Érettségi után átballagtam az ipari régi tornatermébe, amit valamikor a hatvanas évek végén építettek át színházzá, és megcsináltam a felvételi vizsgát. A Szép Szóval gyakran próbáltunk itt ezt megelőzően, a kassai bemutatóinknak is általában ez volt a helyszíne, és minden iskolai rendezvényen itt mondtam verset.

Az első évadban az egyedüli voltam a Tháliánál a Szép Szó holdudvarából. Amikor tehetséggel párosult szenvedély, nemes akarás és koncepciózusság nyomait éreztem egy-egy rendezés háttérében, akkor is nagy elánnal végeztem a munkámat, de meglehetősen ritkán volt ilyen. Alig valami volt képes megugrani az amatőrként nagyon magasra helyezett mércét.

Aztán be kellett rukkolnom. Mire két év múlva leszereltem, Gágyor Péter volt a Thália rendezője, Szigeti László, a későbbi Kalligram Kiadó egyik alapítója pedig a dramaturg. Figyelemreméltó, sőt, szakmailag is széles körben elismert előadások keletkeztek mindaddig, amíg a Gyurkó László Don Quijote-adaptációját némileg a *Szál a kakukk fészkére* mintájára újrahasznosító Gágyor-rendezés – valószínűleg a címszereplő hathatós közreműködésével – magára nem vonta a párt figyelmét. Nem mertek nyíltan belekötni a darabba, mert Gyurkónak akkortájt jelent meg a Kádár Jánosról írott könyve, helyette munkaügyi pert akasztottak a felelősök nyakába, ami aztán végül elvezetett a rendező és a dramaturg kiebrudalásához.

– *Miért nem jelentkeztél színművészetire?*

– Jelentkeztem én többször is, de hiába készültem, a pártsejt még a felvételre sem engedett el. Egyszer, amikor éppen nem játszottunk, elmehettem felvételizni Prágába, dramaturgia szakra – cseh nyelven, a színház ajánlása nélkül, ami pedig az elvárások közé tartozott. Egy Oldřich Daněk-darab elemzése volt a belépő. Megírtam, és meghívtak a szóbelire, de ott természetesen elvéreztem. Így hát amikor lejtmenetre fordult Thália kassai szekere, és valahogy egyszerre a város is épp kiürült körülöttem, hamarosan színt váltottam, és a kokszolókemencék tetejére helyeztem át a cselekményt, ahonnan már, mi tagadás, nyugat felé pislantgattam.

– *Maradjunk még kicsit ennél az időszaknál, hiszen a sorkatonai éveidről még szó sem esett. Biztosan van néhány érdekes történeted a regimentből.*

– Rengeteg. Egyszer majd mindet megírom. Most csak egyet vázolnék itt fel, ízelítőül.

Katonai gyakorlótér a nyugatnémet határ közvetlen közelében 1980. december huszonnegyedikén. Fenyőerdők, hatalmas, zordon hegység. Híradós őrzetű vagyok,

három fő parancsnoka. Viharos szél söpri a havat, megfagy a köpés a levegőben. Telefondrótot húzunk, már kora reggeltől bolyongunk a beláthatatlan, kietlen terepen. Közben besötétedik. Az orrunkig sem látunk, szinte úszunk a hóban; három újonc: egy cseh, egy szlovák, egy ruszin – meg én. Még az este – a szenteste – folyamán meg kell teremtenünk az összeköttetést, s nekem, a különítmény parancsnokának csak homályos sejtéseim vannak arról, merre járhatunk. Kilátástalannak tűnik a helyzet. Az újoncok megérik bizonytalanságomat és pánikba esnek. Egyikük, úgy tűnik, elpityeredik. Otthon most díszítik a karácsonyfát, fut át később az én agyamon is. Ekkor egy hatalmas fenyő megroppan, egy pillanatig csak áll, mint akit fejbe kólintottak, aztán megadja magát, és elterül a keskeny erdei tisztáson.

Jó két óra múlva a távoli őrhelyen lehántom a műanyag-bevonatot a drót végétől, óvatosan megsodrom a rézhuzal-kévé, és a pólushoz csíptetem. Megforgatom a kart – semmi. Még egyszer megtekerem – semmi. Mindnyájan tekerjük – de semmi! Valahol sérült volt a huzal. Vagy időközben elszakadt. Sóhaj, valahonnan igen-igen mélyről. Nincs mit tenni, ketten kézbe veszik a drótot, és lassan araszolunk visszafelé. Amikor már nem érzik az ujjukat, cserélünk. Teljesen összefagyva érünk az előbb kidőlt fenyőfához. Meghúzom a drótot – enged. A fatörzs és valami éles tárgy – talán egy sziklaél – közé kerülhetett a huzal. Nagy nehezen megtaláljuk a hóban a másik drótvéget is.

Az egység őrhelyén, egy nagy katonai sátorban, jól befűtöttek a lengyelek. Az alakulat, amelyet a lengyelországi események legforróbb napjaiban ide vezényeltek, egy gdański elit gépesített lövészezred volt. Csehszlovák részről csak mi, a négy híradós (meg a kutya hideg) voltunk mellettük, mi garantáltuk az összeköttetést egészen fel a Balti-tengerig.

Este tíz körül lehet, a kapcsolat végre létrejött. A telefonközpont működését magyarázom az enyéimnek. A cseh már kapiskálja a dolgokat, de a ruszin még a készülék kurbliját is ellentétes irányba tekeri, és ha egy pillanatra elmélázom, képes kicsavarozni a készülékből. Az árvai szlováknak se igen megy a katonai kapcsolatteremtés. Viszont az ő segítségükkel sokkal magasabb színvonalon tudunk társalogni a lengyelekkel. Ha pedig Prágában szakad meg a kapcsolási lánc, a cseh fiút intem oda, hogy teremtsen le az övét.

Már-már teljes nyelvi egyensúly uralkodik, amikor véletlenül magyarul káromkodom rá a ruszinra. Egy pillanatra megsűrűsödik körültem a levegő; a srácok nem vették még észre, hogy magyar vagyok. Ekkor odalép hozzám az egyik lengyel katona, kedélyesen a tarkójára tolja a négyszögletű sapkát, a vállamra teszi a kezét, és tökéletes magyarsággal így szól: „No, hallod, hát te hogy kerülsz ide?!” Elbeszélgetünk. A Szudéta-vidéken, egy köpésre a nyugati határtól, egy lengyel meg egy csehszlovák katona – magyarul. Az anyja diósgyőri, de Magyarországon még nem járt, magyarul, az anyján kívül, csak a nagyszüleit hallotta beszélni.

Vodka kerül az asztalra, én meg karácsonyi dallamokat keresek egy hajókoffer nagyságú katonai rádión, de csak a túloldali NATO-haderő beszélgetéseit sikerül lehallgatnunk. Az őparancsnok, egy angol-német szakon végzett fiatal alhadnagy, beleszól az ellenség beszélgetésébe, mindkét nyelven köszönti őket. Erre vérszemet kap a hórihorgas, csontsovány lengyel tábori lelkész (!), odaoldalog a készülékhez, átszellemült képpel a szájához emeli a mikrofont, és ékes latin nyelven boldog karácsonyi ünnepeket kíván. Azok olaszul, németül és angolul válaszolnak, és beadják nekünk a „Csendes éj”-t. Koccintunk. A ruszin, a szlovák, a cseh, a lengyelek, a lengyel-magyar, én – és azok is odaát. Miközben soknyelvű kánont énekelünk – fölberreg az ódon telefonközpont. A lengyel ezredes az utolsóként bekötött vonalat kéri. Megtekerem a kart – semmi. Tekerjük, tekergetjük, de semmi, semmi, semmi...

Bizony, 1980 karácsonyán a seregben erősen akadoztak már a (varsói szerződéses) vonalak, és helyettük drótnélküli kötelmek, új szövetségek körvonalazódtak.

– Kíváncsian várjuk a folytatást... De lépünk most tovább. Az Iródia-mozgalom abban az időben indult, amikor te búcsút mondtál Kassának. Összefoglalnád néhány szóban, hogyan kezdődött és mi is volt ez az Iródia?

– 1983 tavaszán számos kezdő szlovákiai magyar tollforgató számára különös meghívót hozott a postás. Különös volt ez a meghívó már csak azért is, mert a kor Csehszlovákiájában az ilyen korú fiatalok a baráti korrespondencián kívül legfeljebb katonai behívót találhatták a postaládájukban. A szóban forgó küldeményben meglapuló meghívó azonban egészen más volt. Félig-meddig hivatalos, ám mégis baráti hangot megütő. Az aláíró a Csemadok érsekújvári alapszervezetéhez tartozó kultúrház igazgatója, mint később megtudtuk, szintén korunkbeli fiatal: Hodossy Gyula.

A meghívó a fiatal szlovákiai magyar tollforgatók első országos találkozására invitálta a címzetteket. Valószínűleg maga a rendező sem számolt azzal, hogy ötlete akkora sikert arat, s hogy a később ebből kialakuló csoportosulás rövidesen jelentős számú fiatal értelmiségi együttgondolkodásának máig nagy hatású fórumává válik.

Az Iródia (és később az Iródia-füzetekként elhíresült, sokszorosított formában megjelenő kiadványsorozat) szórványosan teret adott ugyan a helytörténeti, néprajzi tárgyú írásoknak és a műfordításoknak is, elsősorban azonban mégis a kezdő szépírók művelődési és vitafórumaként vonult be a magyar kultúrtörténetbe. Az Iródia-találkozókon neves hazai és határon túli irodalmárok fordultak meg és tartottak előadást, melyeket hozzászólások és nemegyszer hajnalokig tartó, heves eszmecserék követtek.

Az évente négyszer összehívott „nagytalálkozón” lényegében mindenki szereplővé válhatott vers- és prózakísérleteivel, amennyiben a hozott szövegek sokszorosított formában a találkozó minden résztvevője számára hozzáférhetőek voltak a helyszínen. Ekként aztán mód nyílt egymás írásműveinek megismerésére és bírálatára is, mely lehetőséggel, igen sokan és igencsak szenvedélyesen éltek közülünk.

Fontosnak tartom azt is, hogy a találkozók rendszeresen megjelenő tapasztaltabb pályatársaink (Grendel Lajos, Balla Kálmán és Karsay Katalin) is részt vettek a szövegelemzésben, és első könyveinket is ők szerkesztették. Sokunk írói fejlődését tehát szinte az első alkotások megszületésétől nyomon követték, és pályánkat minden lehetséges módon segítették.

Azóta évtizedek múltak el. Már a mozgalom betiltásának is harminchárom esztendeje.

LISZKA JÓZSEF

Regensburgi naplók

1.

2008

2008. 6. 25. (Regensburg–Leoprechting)

Tegnap, hál' Istennek nem a legszörnyűbb melegben utaztuk végig a napot. Kávé Melkben, majd a legközelebb Passauban álltunk meg, jó két órára. Az újabb városrészt teljesen átépítették, viszont, ami a régi, ami az én Passaum, az maradt olyan, amilyennek szeretem. Csatangoltam egyet a városban, ahol a nők még mindig olyan mélyen (és kihívóan) tudnak az ember szemébe nézni, mint régen. Ezt sehol máshol, csak Németországban tapasztaltam – és sosem használtam ki. A központi parkolóházban nem találtuk meg kocsinkat, kétségbeesett keresésbe kezdtünk, meg voltunk róla győződve, hogy ellopták, holott csak egy emelettel lejjebb parkoltam. Szörnyű érzés volt. Este nyolc után futottunk be aztán Hartingerékhez, ide Leoprechtingbe. Kellemes, éjszakába nyúló vacsora, *Plauderei*. Többek között arról, hogy a napokban Észak-Németországban jártak, ahol végre egy nem-egyháziesküvőn tudtak részt venni. Németországban ugyanis egyre nagyobb az igény arra, hogy megfelelő ceremónia közepette, tehát emlékeztetéssé téve azt, ám nem egyházi keretek között házasodjanak össze a fiatalok. Nos, újabban már vannak erre szakosodott vállalkozások, amelyek megszervezik ezt. Nálunk ezt kitalálták vagy fél évszázada – vetem közbe, aztán szóba jött a volt NDK-s *Jugendweihe*, amely fontos családi ünnepet is jelentett. Ezt viszont nem értem. A kommunista ideológia nálunk is bevezette az elsőáldozás, bérmlás, konformáció ellensúlyozására a szikra- és pionírvatást, de ezek nem váltak családi ünneppé! A gyerek azért nem kapott ajándékot a keresztanyjától vagy nagyszüleitől, mert szikrává avatták. Viszont elsőáldozáskor igen. Aki meg nem elsőáldozott, mert egyre több volt azért az ilyen, az semmikor? Ennek azért utána kellene nézni! Mint ahogy azt is meg kellene vizsgálni, mi a helyzet ma a polgári esküvővel, polgári temetéssel? Van-e még névadó ünnepély, ami a keresztlőt volt hivatott helyettesíteni?

Dél előtt Hartingerrel körbefutottuk a várost, megmutatott ezt-azt, zömében olyan dolgokat, amiket már ismertünk, de egy csomó újat is. Felhívta a figyelmemet például a dóm homlokzatára (állványok nélkül még soha nem láttam. Két éve az új, német pápa tett látogatást a városban, akkorra gyorsan befejezték a restaurálást, és az állványzatot eltávolították), szóval felhívta a figyelmemet arra, mily

szemléletesen nyomon követhető az a tény, hogy a katedrális jóval több mint száz évig épült. A baloldali homlokzatrész még puritánabb korai gótika. Ezzel szemben a jobb oldali, északi homlokzat kifinomultabb, díszekben pompázóbb. Estefelé a lenyugvó nap fényénél és jófajta barnasör mellett hosszasan elnézegettem ezt a csodát...

A város, az utak tele vannak német nemzeti színekkel fellobogózott autókkal. Mivel ma este játsszák az EB német–török elődöntőjét, sok autón német és török zászlót egyaránt lenget a szél. A városban egy leányka fején drótból, nyuszifül-szerűen kiképzett fejké, a drótok végén egy-egy szív, az egyikben a török, a másikban német nemzeti színek. Hartinger megszólította, hogy lcu le tudja fényképezni. A kérdésre, hogy ki győz ma este, „*mir ist's ganz egal*” volt a válasz. Rokonszenves ez az egymás melletti nyílt egymás ellen szurkolás. Amíg megmarad a zászlólengetésnél, nincs is semmi baj. Csak féltő, hogy előbb-utóbb egymásnak ugranak... Biztató viszont ennek a tinédzser leánynak a hozzáállása: nem a győzelemért, hanem a játékért szurkol.

Tegnap este mesélték Hartingerék, hogy a német nemzeti színeknek ez a természetes viselése, a zászlók gondtalan lobogtatása két esztendeje a világ bajnokság alatt jelent meg a háború óta először. Korábban a németek, a náci idők súlyos terheit cipelve egyszerűen nem merték, nem akarták, nyilván ízlésük tiltotta, hogy németségükkel büntessenek. No, de örökké nem lehet a nagy- és dédszülők bűnei miatt vezekelni!

Először csak köröztem körülötte, megittam a szemben lévő kávézóban két sört, gyönyörködtem az állványtalan homlokzatban, majd végül fölkapaszkodtam az egyik támpillérhez, hátamat a langy kőnek támasztva élveztem az „energiaátvitelt”. Hartinger mesélte, nemrégiben egy nőszemély (aki a titkos, mindent meghatározó földi energiákban hisz) arról beszélt neki két órán keresztül, hogy a regensburgi dóm bejáratánál (a háromszögű előtér – *Triangelhalle* – csúcsánál) van valamilyen földi energiaközpont. Ezért építették ide a dómot, s ezért érzem én – teszem hozzá – ezt a kisugárzást? A fene tudja. Valóban bizsergeti a hátamat, ha neki dőlök, de ezt én inkább amolyan szellemi, spirituális feltöltékezésnek gondoltam (és gondolom), s nem hiszek ezekben a titokzatos földi energiákban. Miközben attól még persze létezhetnek...

2008. 6. 26. (Regensburg–Leoprechting)

Ma reggelre egyedül maradtunk. A háziak hajnalban elutaztak szokásos franciaországi kerékpártúrájukra. Jövő hét végéig miénk a ház, amit már oly jól ismerünk (maradhatnak persze tovább is, de nekünk menni kell: vár ránk egy további, szegedi és vajdasági út). Néhány egyéjszakás futó látogatást leszámítva, most vagyunk itt, viszonylag hosszabb időre negyedszer.

Tegnap este győztek a németek, s ma reggel elégedetten harsogja rádió, televízió, az újságok címlapján öles szalagcímek hirdetik, hogy milyen sportszerű volt a két csapat, s mi több, milyen sportszerűen viselkedett a két szurkolótábor is. Örülünk neki, holott ennek kéne természetesnek lennie. Az ókorban az olimpiai játékok ideje alatt szüneteltettek minden háborúskodást. Ma meg az EB „öröme” az osztrákok ismét bevezették a határellenőrzést, a futballhuligánokat kiszűrendő (hogy a közelgő kínai olimpiai játékokat kísérő megelőző biztonsági intézkedésekről már ne is beszéljünk!). Az igazsághoz tar-

tozik persze, hogy amikor mi jöttük át, Hegyeshalomnál egy lélek nem volt ellenőrzés végett.

Délután a városban. A könyvesboltokat jártam végig (Daxelmüller egy könyvét kerestem, hiába, de közben vettem egy csomó jó dolgot, bagóért). Órákat töltöttem a Heuport teraszán, ahol tegnap is, szemben a dómmal. Weltenburgi barnasört ittam és néztem a csodát. Az ember minél hosszabb ideig szemléli, annál több apró szépséget, igen, annál több kisebb-nagyobb következetlenséget, akár hibát fedez föl rajta. S annál szebbnek látja. A legmegragadóbb akkor, amikor a szemben álló házak (így a Heuporté is) árnyéka már éppen a katedrális alsó lépcsőfokáig ér. Az egész úgy néz ki ilyenkor, mint amikor a színpadon a főszereplőt pontfénnel világítják meg. Aztán még később, amikor egyre fárad a napfény, finom, lágy pasztellszíneket ölt, a bágyadt, sárgásbarna sűrűfényben a homlokzat szobrai, díszei elnyerik tökéletes szépségüket. Hartinger mondja, hogy újabban nagy viták vannak arról, vajon hogy nézhetett ki a katedrális a középkorban. Vannak műemlékvédők, akik azt állítják, hogy az egész le volt festve mésszel, hófehérre (ilyen most a passauai dóm!), mások ezt tagadják. Csak mellékesen jegyzem meg és értetlenkedek: nem lenne arról írásos feljegyzés, ha valóban lemeszelték volna? Hiszen ahhoz rengeteg mészre, munkásra, szállításra, szervezésre volt szükség. A németek pedig már akkor is mindent gondosan adminisztráltak... Mai szemmel mindenesetre így, natúr és nem is egyenletes színekben (többféle színárnyalatú és minőségű mészkövet építettek bele) szebbnek tűnik. Nota bene: állítólag az antik görög és római márványszobrokat is festették annak idején, ami mai szemmel giccsesnek hatna. Ennyit a görög szépségességéről. Alapvetően az is olyan, amilyennek *ma* látni akarjuk.

2008. 6. 27. (Regensburg–Leoprechting)

Délelőtt bátortalan próbálkozás: megtaláltuk ugyan a helyet, ahol a bolhapiacnak lennie kellett volna, csakhogy nem volt. Bizonytalán elnéztünk valamit az interneten. Bevásárlás, majd kapkodó olvasás. Hartinger könyvtárával ismerkedek, illetve hát az újdonságokat „veszem át”. Öt vagy hat éve nyaraltunk itt utoljára, azóta került ide egy s más, engem is érdeklő olvasnivaló. Miközben persze a régiakat sem olvastam még végig. El kell még ide jönni. Sokszor.

Különben érdekes dolog ez, Hartinger rendkívül precíz minden cselekedetében, minden megmozdulásában, könyvtára viszont – és nem csak „ahhoz képest”! – eklektikus, mondhatni rendetlen. Kívülről szemlélve egyrészt nincs következetesen kiépítve (fontos kézikönyvek hiányoznak, Bibliát, például, nem találtam seholl!), másrészt, ami van is, az is szanaszét (valószínűleg Biblia is van valahol, de hol?). Persze az idegen szemlélőnek egészen biztosan a mi házikönyvtárunk is logikátlanul ki- és felépített gyűjtemény... Az ember a sajátjában tud tájékozódni. Már, ha tud.

A kőhídon. Európa legrégebbi, ma is működő kőhídja, jó kilencszáz éve épült, s azóta szolgálja a forgalmat. Buszok, taxik is közlekednek rajta. A kő mellvédnek támaszkodva bámulom a masszív, hajóorr-szerű pillérek közt tovarohanó Dunát (hirtelen nem is tudja az ember: egy kőhajó orrában áll, amely sebesen szeli a vizet vagy fordítva?). A híd: a tartósság, a biztonság; a folyó: a rohanó idő, az állandó változás. S már kilencszáz éve ezt hirdeti itt, ez a híd, Regensburgban.

Godehard Schramm: *DonauVenedig. Ein Sommer in Regensburg* című könyvét olvasgatom. Arra hívja föl a figyelmet, hogy a városban sok a növények, állatok után elkeresztel utcánév: *Aranymedve, Feketemedve, Fehér kakas* stb., s ez milyen jó. Valóban jó, embe-ribb, melegebb. Meg hát praktikusabb is: nálunk a 20. század folyamán néhány utca, tér az aktuális kurzusnak megfelelően legalább négyszer-ötször cserélt nevet: *Széchenyi utca – Masaryk utca – Felszabadítók utcája – Štefánik utca*... Gyakorlatilag egyik „névadójához” sincs konkrét köze, s nem is biztos, hogy vége van a keresztelkedésnek.

Különben Schramm könyvével nem teljesen tudok egyetérteni: engem legalábbis nem Velencére emlékeztet Regensburg. Nincs annyi vize, nem annyira vízre forduló város. Ilyen alapon szinte minden folyóparti települést nevezhetnénk valamilyen Velencének. Passaut mindenestre több jogon, mint Regensburgot. Viszont szerintem is van mediterrán jellege, ami elsősorban talán a régi épületek erős koncentráltóságából fakad: a sok toronyból, az egykori római erődítmény ma is szépen látható hatalmas kötömbjeiből, az egymás hegyén-hátán felépített régi polgárházakból, a rengeteg egymásra rakott és étellel megtöltött kőből. A lakótoronyok (tudom, itt nem laktak benne, de hát mégiscsak azt az itáliai mintát kopírozták, amiben ott laktak) alapvetően határozzák meg a város képét, s itáliai jellegét.

Itthon egy könyvet nézegetve a dóm főportáljának ábrázolásairól (Achim Hubel – Manfred Schuller: *Regensburger Dom. Das Hauptportal*. Regensburg: Mittelbayerischer Verlag, 2000) feltűnt egy szobor, amely Szent Józsefet mutatja egy kizöldült bottal a kezében. Az ábrázolás annak a bibliai jelenetnek a kőbe faragott története, ami szerint a kizöldült száraz ág jelzi, hogy József lesz Mária kiválasztottja (55. o. 28. kép). Erről mi más jut egy néprajzos eszébe, mint a *Katalin-ág* vagy *Borbála-ág*, amivel a leányok jósoltak férjhezmenetelük idejére. Nagy hibája néprajzi írásbeliségünknek, hogy az ilyen jelenségeket nem magyarázza meg, nem mutatja meg a gyökereit! Állítom, hogy akár egy szaktanulmányban is magyarázni kellene, de egy ismeretterjesztő munkában pláne. Mi eleje és veleje van annak, ha bemutatjuk a nagyközönségnek, gyerekeknek, hogy bizony régen a lányok Borbála napján egy cseresznyeágot tettek a vázába, s ha az karácsonyig kivirágzott, a következő évben férjhez mentek. De hogy honnan ez a szokás és miért éppen cseresznyeágot, arra nemhogy választ nem kapunk, de még csak kérdésként sem vetődik fel! A népszokás óráimon a jövőben ilyen problémákra összpontosítani: talán még a hallgatóknak is érdekesebb lesz... Délután kerestem aztán a József-ábrázolást, de éppen az a kis rész van bedeszkázva, beállványozva a *Triangelhalle* belsejében, ahol a könyv szerint a kérdéses szobornak lennie kellene. Otthon viszont megkeresni a József-történet pontos bibliai helyét és a szöveget!

2008. 6. 28. (Regensburg–Leoprechting)

Bolhapiacon: nem először járok ilyen helyen, de mindig elcsodálkozom azon a sok kacaton, ami egy ilyen helyen össze tud gyűlni. A szó szoros értelmében van itt tücsök-bogár! Nálunk, ha valaki régi tekercses magnetofont akarna például venni, nem tudna. Itt legalább fél tucát, jól működő darabot kínáltak eladásra.

Interneten keresztül csütörtökön éjjel megrendeltem egy antikváriumból Daxemüller *Zauberpraktiken* című könyvét, hát ma délre megjött a válasz, hogy néhány órával előttem valaki elvitte. Most egy másikkal, egy berlinivel próbálkozom, remélem, több szerencsével...

Wallhalla: az ősgermán hősök panteonja görög ruhába bújtatva. Most először be is mentünk, némi csalódás: a kettőszáz német nagyság nevének kétharmada nekem semmit nem mond. Ott van, amiről nemrégiben még vita folyt, Sophi Scholl mellszobra is, viszont Thomas Mannt hiába kerestem. Írtam már erről egyszer, valamikor, most sem tudok mást mondani: a Scholl testvérpár sorsa megrázó, szégyenletes, de amit tettek, szerintem, még nem jogosítja fel őket, hogy ebbe a nemzeti panteonba kerüljenek. Más kategória az övéké, más mint Beethoven vagy Einstein vagy Gaus vagy Goethe. Attól tartok, a németek lelkiismeret furdalásán kívül semmi nem indokolja azt, hogy jelenleg ott van e kedves, fiatal leányka mellszobra. Gyönyörű a kilátás, noha még ettől is szebb, ha az ember fölkapaszkodik (ahogy ma meg is tettük) a donaustaufi várromhoz.

Befutott Dorothy, Hartingerék középső lánya, aki a bécsi Burgtheater jónevű színésznője. Kicsit kellemetlen volt, hogy a szülői házat megszállva, amolyan vendéggént fogadtuk, de nagyon aranyosan elhárította szabódásunkat (most egészen szerdáig a pincében berendezett szükséglakásban húzza meg magát). Én viszont annyira fáradt voltam, hogy nemigen tudtam vele két-három értelmes mondatnál többet váltani. Egy gyerekkori barátnőjével, aki jelenleg Guatemalában van férjénél, s most éppen idehaza tartózkodik, találkozott. Amiatt utazott föl Bécsből.

2008. 6. 29. (Regensburg–Leoprechting)

Nem lehet itt sem nyugtom: most döbbsentem rá, hogy a hónap végéig le kell adnom a készülő Domus-kötetbe ígért tanulmányomat. Ma délelőtt azon dolgoztam. Nem új, csak felmelegített koszt, de akkor is volt vele gondom. Megvan.

Délután nagy alvás, majd Frazer *Aranyágába* kezdtem, Isten tudja hányadszor. A bevezető rész bonyolult és rendkívül szövevényes mitológiai történetei vissza szoktak riasztani, de – noha valójában most sem bírtam igazándiból az eseményeket követni – ez alkalommal átbillentettem magam rajta. Frazer stílusa nem éppen értekező, tele költői képekkel, tájleíró passzusokkal, s ez – bármily hihetetlen – inkább nehezíti, mint könnyíti az olvasását. Mai szemmel nézve elfogulatlanak sem mondható: a primitíveket valóban primitívnek tartja és mondja.

Estefelé felhívtam Vajda profot, cseverésztünk vagy öt percig németül, amikor megkérdeztem tőle, hogy ugye azért én mondhatom magyarul. Mire ő: „Eddig nem magyarul beszéltünk?” Különben kegyes hazugságba bonyolódtam. Mivel Kecskési Maja jelezte, hogy éppen most, harmadikáig otthon van Vajdáéknál a lányuk a kis unokával, nem akarunk ott kellemetlenkedni. Azt hazudtam tehát, hogy végképp nem utaztunk Németországba. Valóban sajnálta az Öreg, hogy nem mentünk. Menet közben aztán már nem tudtam visszacsinálni, hogy mégiscsak itt vagyunk ám Regensburgban, hát maradtam a hazugságnál. Ha minden igaz, ősszel megyek egy konferenciára Freiburgba, akkor mindenképpen megállok nála. Nagyon szívén viseli a habilitációm, merthogy nekem „katedra kell”. Hát, igen. A jó Isten tudja, hogy mi kell nekem...

2008. 6. 30. (Regensburg–Leoprechting)

Gyakorlatilag teljesen veszendőbe ment nap, téblábolás, össze-visszaolvasás, semmittevés. Délután készültem be a városba, de aztán abból sem lett semmi. Drasceket próbáltam hívni, sikertelenül. Titkárnőjétől megszereztem az otthoni számát, de nem vette.

Este mégis benn a városban, a Heuportnál megittam két barna sört. Összességében félresikerült nap.

2008. 7. 1. (Regensburg–Leoprechting)

Reggel sikerült Drascekkal beszélnem, csütörtök estére meghívott hozzájuk Icuval. Illetve bizonytalan volt a meghívás. Azt kérdezte ugyan, hogy a feleségemmel vagyunk-e itt, de aztán a „*kommen Sie um halb neun zu uns*” nem tette számomra világossá, hogy én menjek-e vagy ketten? A magyar nyelv jóval egyértelműbb: *jöjjön vagy jöjjenek*. Michael Prosser is hívott Freiburgból, az őszi Johann-Künzig-Institut konferenciájára kért fel egy előadás erejéig.

Gyalogtúra Weltenburga. Az utat kilenc éve már megtettük egyszer, az ismétlés mégis nagy élményt jelentett. Kelheimből indultunk a Duna mellett, közvetlen Weltenburg előtt egy hatalmas sziklafalat kellett megmászni, hogy lejussunk a túlsó oldalon a révhez. Fentről lélegzetelállítóan gyönyörű kilátás. Főleg nekem lélegzetelállító (szó szerint!), aki nem bírja a magasságot, s már egy sámlira állva is szédül. Kiadós ebéd a kolostor vendéglőjében, hozzá weltenburgi barna sör. Állítólag itt van a világ legrégebbi kolostori sörfőzdéje, 1050 óta folyamatosan készül itt ez a jófajta nedű. Vissza Kelheimba csónakkal szeretnénk volna menni, de nem sikerült kifogni egy járatot, így maradt a hajó. Az is szép volt.

Kelheim, maga a városka rendezett, de nekem valahogy rideg. Több lakóház oromzatán figyeltem meg keresztet. Nálunk ez a rekatolizált vidékekre jellemző. Vajon itt is ez lehetett a helyzet, s egy korábban protestáns településsel állunk szemben? Akkor innen a ridegség? A katolikus templomban (a templom falán elhelyezett tábla Mária mennybevétele titulust jelez, miközben a főoltáron Mária megkoronázása jelenet látható) egy idős néni Páduai Szent Antal szobra mellett ült, jobb kezével annak talapzatát fogta és behunyt szemmel vélhetően imát mormolt. Érintési mágia. A katolikus egyház tagadja a bálványimádást, viszont a népi vallásosságban, ha halványan is, de mégiscsak megvan. A hívők *Antalkához, Jánoskához, Máriácskához* imádkoznak, s nem csak úgy áttételesen, hanem agy adott, konkrét szobrához, amit öltöztetnek, csókolgatnak, simogatnak, ha kell, megbüntetnek. Limbacher leírja valahol, az öregasszonyok öltöztetés közben gondosan ügyelnek arra, hogy a Mária-szobor ne hogy illetéktelen szemek elé kerüljön „mezítenül”. Nem egy távoli, imaginárius Máriát tisztelnek tehát, hanem annak azt a konkrét szobrát! A híres búcsújáróhelyek kegyzobraihoz, kegyképeihez a másolatokat hozzáérintik, aztán azokat odahaza már hasonlóan imádják, tisztelik, mint az eredetit. Mi ez mind, ha nem az ún. primitív népek érintési mágiája, illetve „bálványimádása”?

A Befreiungshalle: I. Lajos építtette a Napóleon fölötti győzelem emlékére és a német egyesítés mementójaként. Számomra kissé bumfordi építmény. Mivel nem tudtunk bemenni, a gyerekek meg igen akartak, holnap talán visszamegyünk...

2008. 7. 2. (Regensburg–Leoprechting)

Dorothy elutazott, ma délben kivittem az állomásra. Valóban úgy viselkedett, mintha nálunk lenne vendégségben, igyekezett szinte láthatatlan lenni, bennünket meg mindez

nagyon feszélyezett. Az autóban panaszkodik, hogy milyen körülményes eljutni Leoprechtingból a regensburgi vasútállomásra. Egyre ritkábbak a buszjáratok, rengeteget kell közben gyalogni... Nos, ehhez képest a 3-as busz, tán 200 méterre a házuktól indul, már kilenc éve is húszpercenként közlekedett, most is ugyanúgy, ugyanabban az időben, és a vasútállomás előtt áll meg. Istenem! De jó nekik!

Ismét Kelheim, a *Befreiungshalle*. Belülről is olyan, mint kívülről: monumentális, erőt, gazdagságot sugárzó, ám egyszersmind bumfordi. Olyan minden kecsesség és báj nélküli esetlen mackó. Nekem valahogy mégis rokonszenves. Fentről állítólag gyönyörű a kilátás, befizettem hát én is (a pénztáros nagyon rendes volt, amikor kértem a négy jegyet, elkezdett faggatni, hogy hány évesek a gyerekek, s addig ügyeskedett, mígnem csak nekünk felnőtteknek kellett jegyet váltani), szóval befizettem, föl is kapaszkodtam a véget-érni-nem-akaró csigalépcsőn, kiléptem a külső körfolyosóra, tettem két lépést, egy pillantást vetettem Weltenburg felé, majd a falhoz tapadva pánikszerű menekülésbe kezdtem. A többiek talán még föl sem értek, én már lent, az emlékmű lábánál (ami még mindig elég magasan van!) vártam rájuk. Nem szabad nekem ilyen magas helyekre mennem. Ezt nagyon jól tudom, majd a kíváncsiság mindig fölhúz, amit aztán minden egyes alkalommal rettenetesen meg is bánok...

Az sms a rövid, tárgyilagos közlés műfaja. Aki viszont bőbeszédű, az sms-ben is az.

2008. 7. 3. (Regensburg–Leoprechting)

Tegnap rászálltam a *Jahrbuch für Volkskunde* köteteire. Hartingernek megvan az egész sorozat, most azokat nézegetem, jegyzetelgetem.

...és pánikolok, mert mindjárt haza kell menni!

Interneten keresztül megrendelem Daxelmüller: *Zauberpraktiken* című kötetét egy berlini antikváriumtól. Utánvétellel kértem, ma meghozta a postás, átnyújtotta a csomagot, fizetni semmit nem kellett. Sem aláírni. A könyvben egy levél, hogy melyik bankszámlára küldjem a 12 eurót. Délután bemente a városba és a postabankon keresztül elküldtem a pénzt. A kezelési költség 8 euró volt... Drága spász!

Este Drascekéknél. Kisebb félreértés: Icuval együtt vártak vacsorára, de egyedül mentem. No, hát végül is túléltek/tük. Drascek, aki a regensburgi néprajzi tanszéket vezeti, helyes ember, futólag annak idején Münchenben találkoztunk, vagy inkább csak láttuk egymást; aztán tavaly ősszel Liberecben beszélgettünk többet. Öt és fél esztendő ikreik vannak, búbajos, ám eleven gyerekek. Házuk óriási palota, három éve vették, a telek egy mesébe illő, erdős hegyoldalban végződik. Nem semmi! Panaszkodik, hogy mennyire nincsenek itt megfizetve a professzorok. Biztosan igaza van. De akkor is az a Márai-passzus jut az eszembe, amikor egy hasonló svájci szituáció után leírja, hogy olyan ez, mint mikor valaki egy rákbetegnek arra panaszkodik, hogy elszakadt a babaruhája...

2008. 7. 4. (Regensburg–Leoprechting)

Rakodás, idegeskedés, kapkodás. Még gyorsan kiírtam néhány dolgot a *Zeitschrift für Volkskunde* Halloween-kötetéből (tegnap Drascekkal beszélgetve jött az ötlet, hogy erről kellene az ősszel Freiburgban beszélnem). És hát lassan indulunk...

2013

2013. 6. 25. (Regensburg–Leoprechting)

A házaknak megvan a maguk sajátos illata: mást érzek, ha Anyámhoz lépek be, mást odahaza, s megint mást Hartingerék házában. Csukott szemmel tájékozódni tudnék, hogy éppen hol járok. Különben is, szinte semmi nem változott: a kiskapu azóta sem csukódik, ahogy annak idején, több mint tíz éve, először megtapasztaltuk, minden a maga helyén (legfeljebb az unokák miatt némi átalakítás, berendezés a padláson), a nagy belső terek ellenére mindenütt beleverem a térdemet az asztal sarkába, ha felállok, a csillárba fejelek, a kanapén nem tudom kinyújtani a lábamat... De így jó ez, ahogy van. Tűnődöm is rajta eleget, hogy vajon miért csináltak mindent ilyen szűkösre? Ha ennek valami ideológiája van, akkor talán az lehet, hogy ne kényelmesedjenek el. De ez talán mégiscsak belemagyarázás. A WC-kagyló miért van úgy elhelyezve a miénknél egyébként háromszor akkora helyiségben, hogy alig lehessen ráülni? A könyökverős zuhanyozófülke. A ház négyszer akkora, mint a miénk. Körülbelül annyiszor is keresnek többet...

2013. 6. 26. (Regensburg–Leoprechting)

Nagyon otthon érzem magam ebben a városban, pedig nem vagyok itthon. Olyannyira nem, hogy amikor ma az óvárosban csatangoltam, s nem éppen nyílegyenesen, de távlatilag a Pustet könyvesbolthoz akartam eljutni, bekövetkezett az a pillanat, hogy végképp nem tudtam, hol járok. Pedig néhány lépésre voltam csak az üzlettől, noha egy másik, korábban nem preferált irányból.

Később beugrottam a dómba is: organamuzsika, misztikus félhomály...

Az emberek barátságosak, előzékenyek, a buszok ugyanolyan pontosan járnak (és ugyanakkor!), ahogy tíz éve is. Közben, már hazafelé jövet, a hármas buszra várva figyelem, mennyire tarka ez a lakosság. Mellettem két cigánygyerek magyarul beszélget egymással, majd egy társuló, babakocsit toló nővel is. Amikor az aprójukat kezdik összeszedni, derül ki, hogy romániai magyar cigányok (az eurók és eurócentek közé kevert lejekeket válogatták ki ugyanis). A buszsofőr néger, az utasok közt van egy indiainak kinéző nő, a következő megállónál egy fejkendő fiatalasszony száll fel két gyerekkel, a néger sofőr széles mosollyal köszönti, nem messze tőlem egy indonéznek látszó nő utazik európai férjével. Később egy arabnak tetsző fiatalember száll fel, s a velem szemben ülő (talán) német lánnyal kezd beszélgetni. Mindez egy városi buszjáraton, tíz perc leforgása alatt. Valahol ezek mind németek is, meg nem is. Mitől lesz valaki német?

Igen: ki a magyar?

Hartinger könyvei közt dúskálok: egy csomó elolvasni-, de legalábbis átnézni való (pedig, amióta nyugdíjba ment, tényleg takarékon foglalkozik csak a szakmával, a könyvek – úgy látom – inkább jönnek neki, semmint vásárolná). Nem tudok én pihenni, kikapcsolódni. Bele kell törődni.

2013. 6. 27. (Regensburg–Leoprechting)

Drasceknél. Még sosem jártam a regensburgi egyetemen, hát, ez valami irdatlanul hatalmas komplexum! Drascek mondja, hogy jelenleg a néprajz szakon 850 hallgatójuk van. Nagy, ötszázas előadótermekben okítják őket, s szemmel láthatóan senkit nem érdekel, hogy a diploma megszerzése után majd hol tudnak elhelyezkedni. Éppen a szemeszterzáró napon toppantunk be, így meghallgathattunk egy előadást is, amelyet egy frissen doktorált hölgy tartott (annak idején, még Passauban, mint egyetemi hallgatóval, állítólag összefutottam vele) a romantikus lakásberendezési stílusról. Disszertációja könyv alakban is megjelent, voltaképpen azt foglalta össze (Bianca Wildfeuer: *Romantisches. Zur Bedeutung einer Gefühlswertigkeit am Beispiel heutiger Wohnkultur*. Waxmann, 2012). Felejthető volt. Az viszont elgondolkodtató, hogy a hatalmas, nyolcszázötvenes hallgatói szám ellenére az előadóval, szüleivel, néhány adatközlőjével együtt összesen huszonötön voltunk. Mindez egy kietlen, nyersbeton falú, félezres előadóban. Nota bene: az egész egyetem így néz ki, hatalmas, nyersbeton labirintus. Drascek szerint az építész nem engedte a falakat festeni, hogy legalább az egyes épületek, karok színben jobban felismerhetőek legyenek. Mintha még félkész állapotban lenne ez a szürke, nagy, depimáló épületkomplexum. Metróaluljáró-hangulat.

2013. 6. 28. (Regensburg–Leoprechting)

Nürnberg. Voltaképpen a Germanisches Nationalmuseum megtekintése volt utunk elsődleges célja, de előtte, úgy döntöttünk, hogy járunk egyet a városban. Megnéztük a templomokat, felmentünk a várba, ettünk is (én cin tányérból, s nem cintányérből), aztán azt vettük észre, hogy öt óra van, s mi hullafáradtak vagyunk. A múzeumlátogatás tehát már megint elmaradt. Amikor legelőször jártunk itt, útban Tauberbischofsheim felé, 1994-ben, megnéztük a Dürer-házat, azóta többször is megfordultunk a városban (Johannes-Friedhof stb.), de a nagy múzeumlátogatásra sosem jutott idő és erő. Most sem. Újabb ok, hogy egyszer még visszajöjjünk ide...

Az ajándékküzletek különben tele vannak a békakirály giccsebbnél giccsebb példányaival (lábtörlő, virágdísz, Schneekugel stb.). Rengeteg fotót készítettünk, néhány tárgyat is vásároltunk. Icu amolyan néprajzi villámgyűjtéseket is végzett (amíg én fogalmazgatom magamban a kérdést, s annak grammatikai helyességén töprengek, s amikor úgy döntök, hogy no, a kérdés feltehető, akkora Icu már mindent kiderít): megtudta, hogy az utóbbi egy-két évben van ennek divatja. Azt tartják, hogy a szobrocscsa megcsókolása (de még birtoklása is) szerencsét hoz.

Még szintén Nürnberghez: forgasztos nagyváros, utcai zenészekkel, élő szobrokkal, bábosokkal, mindennel. Megfigyelés: a gyerekeknek szóló produkciókat a szülők sokszor nagyobbra tátott szájjal figyelik, mint gyermekeik.

2013. 6. 29. (Regensburg–Leoprechting)

Bolhapiacon, amit szépen elmosott az eső. A könyvek áztak, az árusok rá sem hederítettek: szemmel láthatóan ugyanúgy kezelik őket, mint a rozsdás fogókat vagy porcelán giccs-csecsebecskéket. Épp ezért aztán (némi szerencsével és még több türelemmel) akár értékes könyvet is tud venni itt az ember, bagóért. No, de nem ma: esőben (ráadásul már megfázva!) nem volt kedvem kutakodni. Holnap is megpróbáljuk, állítólag már szebb idő lesz.

Icu még az egyetemen vette egy használtkönyv-árustól Reich-Ranicki kritika-gyűjteményét. Azt olvastam eddig nagy élvezettel, ám most, hogy megvettem Hans Fallada regényét (*Jeder stirbt für sich allein*), inkább abba temetkezem. A kritikákat nem kell egy szuszra végigolvasni, ez a regény meg amúgy sem enged...

2013. 6. 30. (Regensburg–Leoprechting)

Úgy is lett, ma is kint voltunk: szép idő – nagy tömeg. Kétszer körbefutottam a hatalmas placcot, majd az autóban olvastam. Icu négy órát szánt rá, alaposan átvéve a kínálatot hozott is néhány érdekes dolgot. Ami nekem feltűnt, az az, hogy békakirály-figurák a bolhapiac kínálatában nem voltak, ami azt támasztja alá, hogy valóban egy új, éppen kibontakozó félben lévő divatról van szó.

Kínzó fejfájás (talán – remény! – a közelgő meleg front jele), estefelé némi alvás (nem segít), majd pihenés és kikapcsolódásképpen az *Átmenetekkel* foglalkoztam.

2013. 7. 1. (Regensburg–Leoprechting)

A nap nagyobbik részét csatangolással töltöttem; gyönyörű ez a város, no. Órák hosszat ültem a dómmal szemben, a Heuport teraszán, egy korsó weltenburgi barna sör mellett (melynek színe valóban mint a borostyáné), és bámultam ezt az aszimmetrikus csodát. Azután áthelyeztem magamat, s régi szokásomnak megfelelően a dóm falának támasztva a hátamat, süttettem magamat a lenyugvó nap sugaraival.

Könyvek. Érkeznek meg a korábbi megrendelések, mint például Albert Wesselski klasszikus munkája (*Versuch einer Theorie des Märchens*); az Amazonon keresztül rendeltem meg, még otthon, számlámról fizettem, s ma meghozta a futárszolgálat. A Pustetnél is rendeltem, azok is megjöttek, s ma át is vettem őket. Egy, szintén klasszikus, Max Lüthi: *Das europäische Volksmärchen*, illetve Kathrin Pöge-Alder: *Märchenforschung. Theorien, Methoden, Interpretationen*. Utóbbi voltaképpen tankönyv. Istenem, a boldog német egyetemisták! Mi mindenből tanulhatnak! Írni fogok róla. Ilyenkor európainak érzem magam. Hozzá tudok jutni és el is tudom olvasni az alapvető szakirodalmat.

Egy hülye elszólás miatt (mielőtt Nürnbergbe utaztunk volna, Klamár viccesen megjegyezte, hogy aztán vigyázzunk a náccal; mire én, ingerültem visszavágtam, hogy azokkal inkább Magyarországon kellene vigyázni), szóval egy tréfából (Kundera!) elég komoly levélváltás alakult ki köztünk, s ennek nyomán egyre rosszabbul érzem magam. Úgy érzem, Zoli folyamatosan szerecsent mosdat, szerinte én meg rémeket látok... Miközben tudom, hogy tényleg baj van, s ha ezt Zoli nem akarja látni, talán abból is fakadhat ez, hogy kénytelen volt elhagynia szülőföldjét, s nehéz belátni, elfogadni, hogy ahová menekült, hát az sem fenékgig tejfel. És én ezt meg is értem, ezért sem kell tovább feszegetni ezt a kérdést.

Persze, ami most van Magyarországon, az még nem diktatúra, s pláne nem náciizmus. Ám az ajtók, ha résnyire is, nyitva vannak abban az irányban. Amikor a létező szocializmus az utolsókat rúgta (hetvenes évek vége, nyolcvanas évek), ha – mondjuk – Radnótit olvastam, mindig összeszorult a gyomrom, hogy azokat a szörnyűségeket, amikről versei szól-

nak, akár még mi is megérhetjük. No, nem azért, mert akkor valóban lett volna rá reális esély, de az a bizonyos ajtó, ha résnyire is, de akkor is nyitva volt. Lezserebbül fogalmazva: benne volt a pakliban. Nota bene: a Balkánon elő is jött abból a szerencsétlen pakliból, Zoliéknak is ezért kellett menekülni a Vajdaságból (ilyen szempontból viszont végképp nem értem, hogy miért nem jelzik a belső, lelki műszerei a bajt). Aztán jött a rendszerváltás, elmúltak egy időre az efféle félelmeim. Még Mečiar országlásai idején sem jöttek elő, pedig akkor már nagyon necces volt a helyzet. De ezt a szellemet, akkor még nem engedték ki a palackból. Ennél még annak a gazembernek is jobb stílusérzéke volt. Mondhatni, volt benne bizonyos fokú betyárbecsület (amikor a választásokon veszített, például az embereit sem vitte ki az utcára, választási csalást emlegetve, nem zártak le hidakat stb.)

Most azonban, ami Magyarországon van, ismét félelemmel tölt el. Nem közvetlen rettegés ez, nem a saját bőr féltése, csak olyan rossz érzés, előérzetszerűség, ami zsigereimben jelzi azt a bizonyos, résnyire nyitott ajtót. Nem tehetek róla.

Jobb lesz ezt a fölösleges vitát Zolival nem folytatni. Nehogy már a barátságunk menjen rál!

Bár az én zsigereim csalnának meg ez egyszer!

Egy kis (kicsi?!) gonoszágért azért nekem sem kell a szomszédba menni. A buszon ülve, a Lieperking-Straße megálló hallatán Icu megkérdezi, hogy vajon ki lehetett az a Lieperking. Én egyből rávágom, hogy Hans Dietrich Lieperking egy híres helyi vadász volt. Igaz, mondja Icu, egyszer már mondtad, de elfelejtettem... Felfedem gonoszkodásomat, majd elgondolkodom: tényleg, mintha egyszer már valóban elsütöttem volna ezt a viccet. Csak akkor talán Johann Lieperkinget mondtam.

2013. 7. 2. (Regensburg–Leoprechting)

Ismét a hagyományos túra: autóval Kelheimba, onnan, a Duna mellett gyalogtúrával Weltenburgba. Ott finom sült csülök a világ (állítólag) legrégebbi barna sörével, majd vissza csónakkal (!) nagyjából félútig, ahonnan ismét gyalog az autóig. A Duna-szoros (*Donaudurchbruch* – vajon mi lehet ez korrekt módon magyarul?) így csónakból a leggyönyörűbb. Mondhatnám: legemberibb, de talán természetközeli a jobb kifejezés. Amíg egyik kezemet a vízbe lógatom, suhanunk a hatalmas sziklák alatt, között. Félelmetes és lenyűgöző egyben.

A Befreiungshalle. Talán írtam már róla legutóbb is, amikor itt jártunk, s ráadásul föl is merészkedtem a kilátóba, igaz, majd belehaltam. Szóval az jutott az eszembe, mondom: lehet, nem először, hogy mi magyarok a nagy vereségeinknek állítunk emléket. A mohácsi csatátér, aradi vértanúk, Trianon, 1956. Miért ne lehetne egy hatalmas emlékműve Buda török alóli felszabadításának? De nemcsak emlékmű, hanem évente kíséző műsorok, történelmi játékok, kosztümös felvonulások stb. Ahogy a bajorok megcsinálták például Kelheimban a *Befreiungshalle*t. Vagy Lipcsében a *Völkerschlachtdenkmal*...

Kelheimban az egyik ház utcai frontján, a falba beépítve egy 1249-ből származó zsidó sírkő. A tájékoztató felirat szerint 1519 óta látható e házba falazva. Egy kérdés, egyrészt: vajon a náci időkben is így volt ez? Alig hiszem. Másrészt meg: micsoda történelmi távlatok! Egy kis semmi város, sosem hallottam volna róla, ha Hartingerék történetesen nem Regensburgban laknak, nem nyaralnánk náluk, már nem tudom hányadszor, és nem hívták volna fel a figyelmünket a Donaudurchbruch-túrára. És ilyesmik Németország-szerte

lépten-nyomon vannak. A történelmi emlékek, a régi kerékvetők, sírkövek, házak, kutak, de a régi sörfőzdék, családi éttermek, patinás kávéházak szerves részei a mai életnek. Nem az számít sikknek, hogy valami tegnap készült és ultramodern, hanem a tradíció, az, hogy generációk óta megvan, üzemeltetik. Tudják működtetni. Zsigereikben van az egész. Ma Weltenburgban, a kolostor sörkertjében iszonyatos mennyiségű turista, a pincérnők meg csak úgy repkedtek. Amint sikerült leülnünk, azonnal felvették a rendelést, s még körbe sem néztem, előttem volt a söröm, egyet kortyintottam, már ott gőzölgött a ropogósra sütött sertéscsülök. Utána kávé rendelünk. Addig tartott, hogy kihozza, amíg bement, megfordult, s már ihattuk is. Egyszerűen szédületes. Na, jó, ha minden igaz 1050 óta csinálják... Legalábbis a sörüket. Nota bene: annak idején Firenzében egy nagy pizzériában hasonlót tapasztaltunk. Vonakodtam is bemenni, látva a hatalmas tömeget, de aztán mégis ráfanyalodtunk. Kaptunk három helyet, igaz, nem egymás mellett, de pillanatokon belül ki lettünk szolgálva, kancsóból ittunk pezsgőt... Isteni volt! A mai gyorséttermek, modernül: *fast food*ok elbújhatnak szégyenükben!

2013. 7. 3. (Regensburg–Leoprechting)

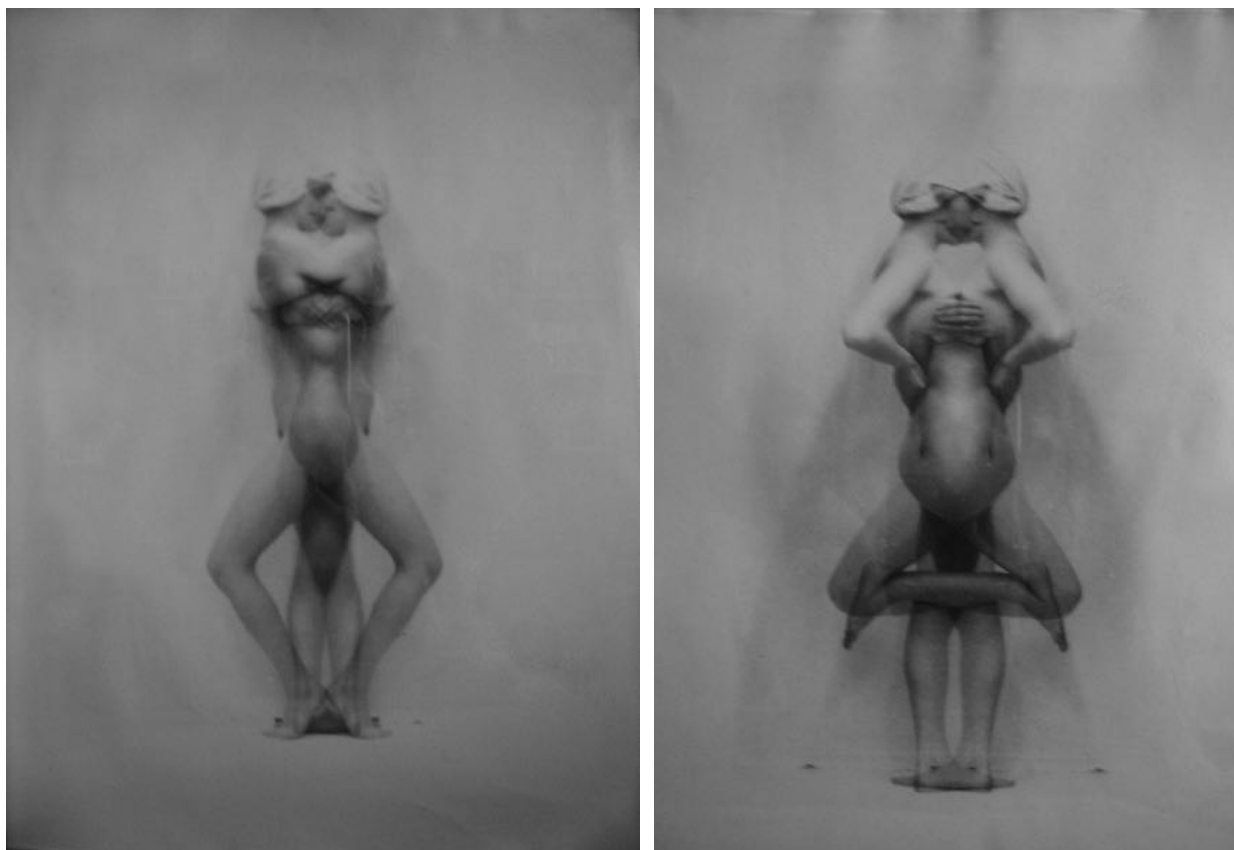
Halálhírek: tegnap jött az értesítés, hogy Vojtek Sanyi halt meg. Szívével voltak gondok, tán egy éve kómában feküdt, megváltás volt ez már mind neki, mind családjának. Talán. Bennem örökké mosolygó, energikus fiatalember képét hagyta. Utoljára az egyetemen egy lépcsőfordulóban rohant el mellettem, nevetve visszaszólva, hogy nem felejtette ám el, dolgozik az *Eruditio–Educatio* angol nyelvű tanulmányainak korrektúráján. Aztán talán két nap múlva jött a hír, hogy egy árokparton, öntudatlanul heverve találtak rá... Negyvenegy éves volt.

A másik értesítés ma jött az MTA-ról: Görömbei András hagyott itt bennünket. Ő is beteg volt már, nem ért váratlanul az információ. Noha világnézetileg igen máshol állunk, szerettem őt, mert jószágos, szeretni való, segítőkész ember volt. Július 16-án lesz a búcsúztatása Budapesten, ha egy mód lesz rá, elmegyek.

Isten nyugosztalja mindkettejüket!

Hangulatomhoz passzoló, szomorú, esőre álló idő. Fallada és némi szöszmötölés az *Átmenetekkel*.

Igen, egy várost csak így lehet megismerni: ha látod perzselő nyári napsütésben, őszi langyban, friss reggeli ragyogásban, a lemenő nap fáradt fényében. Esőben és hóban, szélben és fagyban. Igen, ha megtapasztalod józanul és kicsit spiccesen is, éjszakai hangulatában és hajnali álmoságában. Ha szót váltasz, a rendelésen túl is a pincérekkel, az éttermi asztalszomszédokkal; akkor talán valamit megérsz egy város igazi lényéből. Minden más csak turistaélmény. Pontosan olyan, mint amit a napokban figyeltem meg. A dóm bejáratánál ültem, hátamat, szokásomhoz híven a hideg falnak támasztva, s elnézegettem a turistákat. Azok meg, mint futószalagon, jöttek, mentek. Anyuka két gyerekével egy pillanatra leül az alsó lépcsőfokok valamelyikére, mintha pihenni, vagy élvezni a hangulatot, de csak addig tartják a feneküket a kövön, amíg apuka fényképez. Néhány másodperc szóval, s már igyekeznek is tovább. Majd jön a következő, japán (vagy valamilyen kelet-ázsiai) társaság, s ugyanez: pillanatnyi levegővétel, katt és tovább... Mindez a családi fotóalbumba, vendégeknek mutogatni (magyarán: vendégűzőnek) jó, egyébként nem sokra tartom.

Együtt, fotók, 30x40cm, 1996

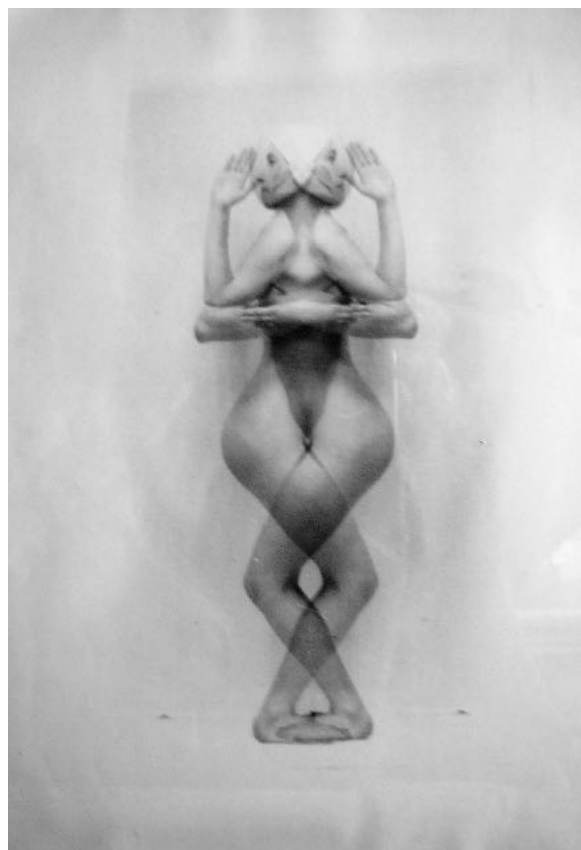
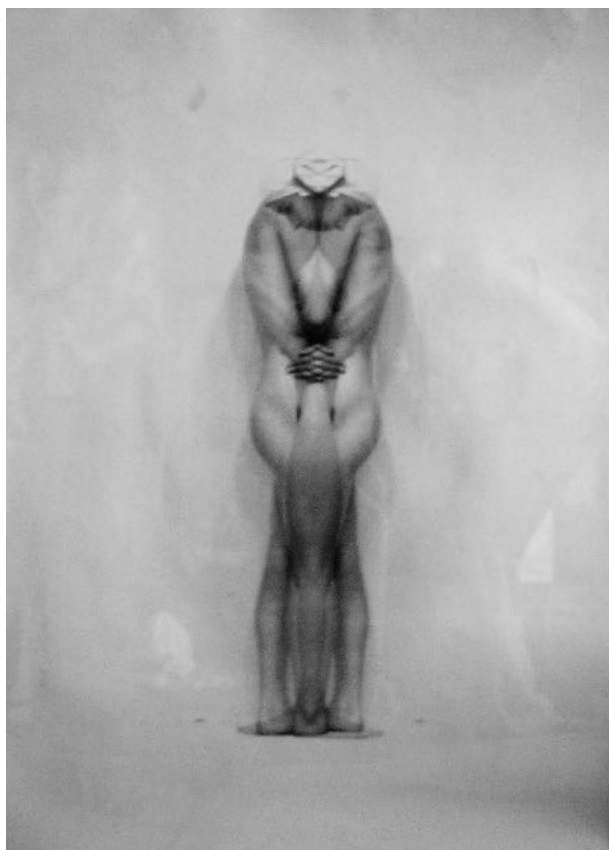
2013. 7. 4. (Regensburg–Leoprechting)

Lengyel Zsoltnál a Magyar Intézetben. A beszélgetés fonalát ugyanott vettük fel, ahol 1996-ban, Münchenben abbahagytuk (közben egyszer, futólag találkoztunk Passauban egy kiállítás-megnyitón). Közvetlen fickó, már akkor is megállapítottam, amikor először találkoztunk, talán még 1995-ben, de a köztünk, első pillanattól kialakult beszédmodor alapján mintha legalábbis egyetemre együtt jártunk volna.

A zárt sörkerteknek ugyanúgy megvan a maguk bája, mint az utcára nyitott teraszoknak, ahol özönlik melletted a tömeg, székedtől egy karnyújtásnyira araszolnak el a városi buszok. Mert ezek itt mindenhol közlekednek. És ebben a tumultusban is tökéletesen egyedül lehet lenni...

Presssack: így, három s-szel. Nyilván ebből van a komáromi *prézsák*, illetve *présajt*. S lehet, hogy a *disznósajt*nak sincs köze a sajthoz, hanem a *Sack* félrehallásából lett?

Talán a Fallada-könyv is teszi, hogy most még érzékenyebb vagyok a mai szélsőjobbos jelenségekre.

2013. 7. 5. (Regensburg–Leoprechting)

Igaz, nem figyeltem napról napra feszülten, de úgy tűnt, hogy itt nincs balkáni gerle. Ma reggel viszont megszólalt, s pimaszul *vidékinek* nevezett...

Pánikszerű olvasás, jegyzetelgetés. Persze most bukkanok mindenféle, megkerülhetetlenül (!) fontos könyvre, tanulmányra, a *szerecsenjancsi* német megfelelőjéről (*Nickneger*), vörös keresztokról, rúnás házakról stb. Nevetséges. Mi lenne, ha egyáltalán nem is nyaralunk itt, vagy történetesen Bausingeréknél töltünk tíz napot? Nyilván egész más a könyvtár, tele szintén *megkerülhetetlenül fontos irodalommal*... S ha Vajda prof élne, ott is lenne bizony kutatni való. Folytassam?

Ez a *Nickneger*-história viszont valóban érdekes. Egy kultúrtörténeti jelenség (nálunk mást biztos nem látnának benne), amit a rasszizmus és sztereotípiák, a megaláztatás és lekezelés szemszögéből kezelnek a németek. Tele van vele az internet. Mert, hogy az a szegény néger gyerek (bádogból készült alakos persely, ami ha pénzt dobnak bele, fejbólintással megköszöni azt), szóval az a *szegény néger gyerek* (akár a bálványimádók!) csak azért ül ott, hogy várja a néhány filléres alamizsnát, amihez még produkálnia is kell magát. Micsoda szégyen! De hát voltak, vannak angyal-, apáca- és szerzetesfigurás perselyek is, amik ugyanúgy várták az alamizsnát. Meg Szűz Máriát ábrázolóak is... Ez a tapintatosság már beteges.

2013. 7. 6. (Regensburg–Leoprechting)

Miután tegnap este megjötték a háziak csaknem háromhetes franciaországi útjukról, vidáman, szemmel láthatóan feltöltődve – biciklivel! – egy kellemes közös vacsora, majd ma reggel még egyszer elmentünk Nürnbergbe. Most már azzal a megingathatatlan elhatározással, hogy valóban megtekintjük a Germanisches nationalmuseumot. Ha nem is az egészet, de legalább egy részét. Nos, nagyjából öt órát töltöttünk bent, láttuk a középkori szobrászat és festészet kiállításrészt, a néprajzot és a népi vallásosságot. A polgári kultúrát és a céhvilágot én inkább már csak úgy átfutottam. Icu még a viselet-divat részleget is átvette. Maga a múzeum építészetiileg is csodálatos: egy régi kolostor-együttesből alakították ki, hozzáépítve persze a modern kiállítási komplexumot. Régi és új, gyönyörűen megfér egymás mellett.

A néprajzi részleg inkább talán népművészetinek lenne mondható, hiszen szépen formált és díszített tárgyak, használati eszközök, bútorok, a szokásvilág kellékanyagának a seregszemléje. Maguk a tárgyak lényegében nálunk is készülhettek, lehettek volna használatban, csak ezek az otthon megszokottnál jóval mívesebben vannak előállítva, gazdagabban díszítve. A német nyelvterületen a népművészet virágkora szemmel láthatóan a 17. század vége, s főleg a 18. és 19. század. Nyilvánvaló, hogy sokkal több régi tárgy fennmaradt, mint nálunk, és ezek a tárgyak sokkal nagyobb gazdagságról tanúskodnak. Nem tudom megmondani, hogyan is volt a jobbágyvilággal a német nyelvterületen, de látszik, hogy volt egy szélesebb szabad és módos réteg, amely ha úgy tetszik paraszti körülmények között élt. Otthonról nézve ez már félig-meddig polgáriasultnak is mondható (talán), noha nem az. Paraszti ez, csak tehetősen paraszti. A 17–18. századi berendezett szobabelsők! Hasonlóakat már Innsbruckban is megcsodáltam. Hát ilyesmiben lakhatott nálunk a nemesség. Mondjuk a középnemesség. Walter mondja, hogy a múzeum szemére is vetik, miszerint csak a szép, mutatós tárgyakat válogatták ki, tehát nem a korabeli valóságot, átlagot tükrözi vissza a kiállítás. Lehet. De nálunk nem is lehetne egy ilyen anyagot összeválogatni, ami a korabeli (18–19. század!) népeletet ilyen (mondjuk) hamis módon prezentálná. A különbség a Trabant és a Mercedes közti különbség...

Még a regensburgi pályaudvaron, mivel volt időnk, beugrottunk az inkább újságáros (noha viszonylag jó minőségű könyveket is kínál) üzletbe. Hát, ami a folyóirat-választékot illeti, az egyszerűen elképesztő! Több száz lap, témakörök szerint csoportosítva. A kínálat zöme női lapok (divat- és szabadidőlapok), rendkívül népszerűnek tűnnek a különféle történelmi témákat taglaló publikációk, valamint az autós, számítógépes és gazdasági lapok. Irodalmi folyóiratot először nem is találtam. Végül Icu fedezte fel, eldugva a gazdasági és számítógépes tematika között. Van ebből is vagy másfél tucatnyi, de az arányokat tekintve mindenképpen sokkal szegényesebb, mint a magyar kínálat. Innen látszódik: a magyar folyóirat-kultúra még mindig erős. Ha csak abba belegondolok, hogy Szlovákiában jelenleg négy magyar nyelvű irodalmi folyóirat él meg (úgy, ahogy) egymás mellett (*Irodalmi Szemle*, *Kalligram*, *Opus*, *Szőrös Kő*), majd további három jelentős folyóirat is megjelenik (*Eruditio–Educatio*, *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, *Gömörország*), nincs miért szégyenkezünk. A *Volltext* című lap egy számát vettem meg, nos, a vonatban átnézve (noha egy folyóiratszám alapján természetesen nem ítélezhetünk egy egész folyóirat-kultúráról), a színvonalat tekintve sem kell pironkodnunk.

2013. 7. 8. (Keszegfalva)

Tegnap még egy jó kiadós beszélgetéssel fűszerezett reggeli Walterékkal, majd egész napos hazaút. Első megállónk egy kis (kicsi? igen, a település, ahol áll, enyhén szólva nem túl nagy, néhány ház, viszont maga a templom nagyobb, mint a köbölküti) búcsújáró templomnál volt, Straubing és Deggendorf között, Lohban. Hartinger emlegette, hogy látott ott valamikor egy votívképet, ami hajóvontatókat ábrázol. Nos, rendben meg is találtuk, ám a biztonsági berendezés miatt nem lehetett a közelébe menni. Így csak mintegy sejtve, hogy mi lehet rajta, teleobjektívvel lefényképeztem, s aztán itthon derült ki, hogy vajon jót-e?

Igen jót, s jól...

Onnan tovább az autópályán Passauba. Ott hatalmas bolhapiac, de nem az általános fajtaból, hanem valóban régiségekre koncentrálva, válogatott áruval, árusokkal. Ennek megfelelően az árak is a normál bolhapiacok sokszorosára rúgtak, úgyhogy csak bámészkodtunk, vásárt nem kötöttünk.

2014

2014. 6. 29. (Regensburg–Leoprechting)

Zuhogó esőre ébredtünk, így a mai oberammergaui séta már elmaradt. Rövid konferenciázás, majd búcsúzkodások, s mi elhúztunk Münchenbe. *Alte und Neue Pinakotek*. Fáradtak voltunk, tele feldolgozatlan élményekkel, így csak a régi kedvenceket futottuk körbe. Nem is azért, hogy lássuk, hanem hogy egyszerűen üdvözljük őket (korántsem arról van szó tehát, amit Heller Ágnes a Bernhard-könyv kapcsán kigúnyol, tudniillik az útikönyv nyomán az egyik híres festménytől a másikhoz rohángáló, azok látványát elégedetten kipipáló turistákról, noha, kívülről szemlélve, akár ilyesminek is látszódhattunk. De hát teszek rá...)

Stuck: *Die Sünde*. Most is megragad.

Walterék, Leoprechtingban tárt kapuval fogadtak, tényleg úgy jöhetünk ide, mint haza. Kellemes vacsora és kvaterkázás utána. Icu vitte persze a szót: félelmetes, hogy hogy megtanult németül, s amit esetleg nem tud elmondani, előbb-utóbb azt is elmondja.

2014. 6. 30. (Regensburg–Leoprechting)

Dél előtt a Bajor Lajos kiállítást néztük meg. Három helyszínen, didaktikusan és hitelesen, s mindaközben esztétikusan bemutatott tárgyi anyag, amihez egy ismeretterjesztő film is társult. Egy müncheni komikus, Christoph Süß mutatja be a kort, kissé ironikusan, kissé hatásvadász módon, de épp ezért hatásosan. Animációk és élő emberi alakok (különbféle szerepekben az előbb említett komikus) vegyesen kerülnek a vászonra. Jó megoldás.

Icu sokkal alaposabb mint én, rosszmájúan persze úgy is lehetne fogalmazni, hogy olykor elveszik a részletekben; én viszont nagyvonalúbb, áttekintőbb típus vagyok, ami viszont felületességként is értelmezhető...

Kóválygás a városban, könyvesboltok. Sok mindent meg lehetne venni, de egyelőre csak Bernhard önéletrajzát vásároltam meg. Szokásos napfürdőm a dóm falának támaszkodva. Hét előtt, amikor a napot éppen felhő borította, léptem be a katedrális megszokott,

inkább a sötéthez közelítő félhomályába. Beültem egy padba, közben dübörgő, s egyre magasabb szférákba röptető orgonamuzsika. Be-behunytam a szemem, élveztem a helyet és a zenét. S ahogy így ott ülök, veszem észre, hogy egyre világosabb van. Ennyire megszokta volna a szemem a sötétet? Nem, biztos villanyokat gyújtottak. De azt sem. S akkor kapcsolok, hogy a felhő mögül nyilván előbújt a nap, s a dóm nyugati homlokzatának gyönyörűsége üvegablakain keresztül színes fénybe borította a gótikus csarnokot. Az ezüst oltár csak úgy szikrázott ebben a pompás fénykavalkádban. S közben a szárnyaló orgonamuzsika... Viszont egyszer csak mindennek vége szakadt, mert egy egyenruhás hölgy udvariasan felhívta a figyelmemet, hogy hétkor zárják az épületet. Ez a fénycsoda viszont most is bennem van: akár Kosztolányi *Hajnali részége*...

„Ludwig der Bayer war ein sehr schöner Mann” – hát ezt is megtanultam a kiállításból, noha egyetlen kép sem maradt fenn róla. Mármint a Lajosról. De hát a kortársak leírásai: magas, erős felépítésű, szúrós tekintetű, szép, szőke hajú férfiú volt – ismerték el, állítólag még ellenfelei is. Egy uralkodónál nyilván ez is fontos...

Ja, és még valami. A magyarok a történelem folyamán szinte mindig a rossz oldalra álltak. Itt, a trónviszály során, amikor az egyik Habsburg (ön)jelölttel, a Szép Frigyesel csatázott Lajos, a magyarok természetesen a Habsburgok mellé álltak. Talán, mert szép volt az a Frigyes... (no, ez viszont gyenge poén volt). A csatát viszont el is veszítették.

A *Mittelbayerische Zeitung*ban olvasom a múzeumkertben, hogy Jean-Claude Junckert jelölték az Európai Bizottság elnöki posztjára. Csak a brit Cameron és a magyar Orbán szavazott ellene... Már megint a rossz oldal? Orbán mindezt azzal magyarázza (olvasom már este a neten), hogy nincs jó, vagy rossz oldal. Ő a magyarok érdekeiért állt ki. Nem lehet esetleg, hogy az is Magyarország érdeke lenne, hogy a jó oldalra álljon? Az szép, hogy kiáll véleménye mellett, ám az korántsem biztos, hogy az egybeesik Magyarország érdekeivel. Ahogy azt a történelem már oly sokszor bizonyította.

2014. 7. 1. (Regensburg-Leoprechting)

A népi vallásosság kiállítás nem nagy, de tanulságos. Az ott látható tárgyak jelentős része egy regensburgi szénkereskedő, Hans Herramhof magángyűjteményéből származik. Ahogy Walter elmesélte, gyűjteménye egy jelentős részéhez egyrészt a véletlen, másrészt a szemfülessége segítette. Egy alkalommal megfigyelte, hogy egy Szent Lénárt kápolna villámhárítójának szerelése közben, amikor a munkások a földelés számára gödröt ástak az építmény tövében, egy csomó rozsdás vas votívtárgy került elő. Ezekből hazavitt, megtisztította őket, s ez lett a későbbi gyűjtemény alapja. Azonnal körlevelet írt az összes német Szent Lénárt templomot vagy kápolnát „üzemeltető” plébániára azzal, hogy ha villámhárítót szeretnének felszereltetni, akkor a kapcsolatos földmunkákat díjmentesen vállalja. A földből előkerülő bárminek a felére viszont igényt tart. Egy csomó megrendelést kapott, aminek köszönhetően rövidesen óriási votívtárgy-gyűjteménye lett. Tudni kell ugyanis, hogy a búcsújáró helyeken mértéktelenül felgyülemlett fogadalmi tárgyakkal előbb-utóbb kezdeni kellett valamit. Az ezüst offereket be szokták olvasztani, s gyertyatartók, egyéb oltárdíszek készülnek belőlük, a fa tárgyakat idővel elégetik, a viasz offerekből gyertyát öntenek stb. Ezekkel az általában állat-alakú, kezdetleges formájú vas tárgyakkal is az volt a gond, hogy ha már nagy mennyiségben fölhalmozódtak egy-egy templomban, előfordult, hogy beolvasztották őket, s készítettek belőle egy hatalmas láncot, amivel a templomot körbefogták (ilyent már többet is láttunk, most hirtelenjében Bad Tölz jut az eszembe). Ha ezt nem tették meg, akkor elásták a templom

közelében, szent földbe (hasonló ez, mint amikor a temetőben a kiszolgált sírjelet beleássák a sírba). Nos, erre jött rá Herramhof, s némi fufanggal szert tett a gyűjteményére. *Ügyes!* – mondhatnánk pestiesen...

Nekem a bajor népi vallásosság gyűjteményekben mindig a festett fogadalmi-, votív-
képek ragadják meg a leginkább a fantáziámat: életsorsok, tragédiák, örömek vannak itt
naiv módon megfestve, kimeríthetetlen kincsesbányái a néprajzosnak. Készülünk hazafe-
lé Altöttingben is megállni (Walter hívta fel a figyelmünket egy ottani új népi vallásosság
kiállításra), s már előre örülök a kegykápolna kerengőjében, „élőben” látható rengeteg
festett votívképnek! Különben egy-egy nagyobb búcsújáró helyen (amilyen Altötting is,
vagy éppenséggel Wieskirche, illetve Maria Taferl) ezrével vannak ilyenek. Nem is
vagyok benne biztos, hogy az alapos németek ezeket mind feldolgozták volna.

A kiállítás után egy pillanatra bementünk a *Booksba* (a bolt pontos neve: *books in a box*),
s persze könyvekkel megpakolva jöttünk ki. Olcsón, jó kiadványokat lehet itt beszerezni,
s az ember csak akkor tud ellenállni, ha valóban egy fillér sincs a zsebében.

Újabb fény-csoda: a weltenburgi Szent György templom (merthogy elzarándokoltunk ide
ismét) építészeti megoldása zseniális (persze nem most jöttem rá erre, de talán még nem
írtam), gyakorlatilag semmi mesterséges fény, az épületen alig van látható ablak, s mégis
fényárban úszik az épület belső tere.

A Donau Einkaufszentrumban, amíg Icu körbeszimatolt, beültem a Café Ledererbe (a leg-
felső emeleten található elegáns kávéház, kilátással az óvárosra, a dómra), és egy kávé
mellett Heinrich Böll novellákat olvastam. Hát, a koraiak fogyaszthatóak ugyan, de lehet,
hogy csak azért olvasom őket, mert tudom, hogy Böll a szerző. Sokszor elgondolkodom
azon, vajon egy kéziratban kapott, név nélküli novelláról, regényről, versről meg tud-
nám-e mondani, hogy értékes vagy talmi? Egy néprajzi tanulmányt meg tudok ítélni, de
– tartok tőle – a szépirodalommal bajban lennék. Nem is igen olvasok ismeretlenektől,
éppen divatosaktól.

2014. 7. 3. (Keszegfalva)

Már ma, hajnalban érkeztünk meg, össze kéne foglalni, mi minden történt tegnap...

Az első megálló: Bogenberg. Talán harmadszor vagy negyedszer járok itt, de sosem
tanulások nélkül való. A regensburgi népi vallásosság kiállításán megnéztünk néhány
dokumentumfilmet is a bogenbergi búcsújárásról, a hatalmas, hat-hét méteres, vörös
viaszburkolatú végigtekert farudak elkészítéséről, majd a hegyre való felviteléről.
Némelyik filmjelenet, a hosszú rúddal egyensúlyozó legénnyel, illetve a körülötte szeren-
csétlenkedő társaival egy Chaplin-filmben is elmenne. Nos, itt látva a maga valóságában
ezeket a rudakat, hát már nem is annyira komikus a legénykék küszködése. Az biztos,
hogy az egyenes tartott (vajon tudnám-e egy pillanatig is függőlegesen megtartani?),
szóval az egyenes tartott rúddal két lépést nem tudnék, még egyenes talajon sem meg-
tenni. A Bogenberg pedig, ahogy neve is mondja, hegyen van. Ahová még rúd nélkül is
izzasztó vállalkozás felkapaszkodni...

Egy pillanatra (lényegében kávéra, no, de ide egy beszúrás kívánczik. Valóban az
van, hogy azt mondom németül, amit tudok, nem amit akarok, s még azt sem biztos,

hogy érthetően. A nyelvhelyességről meg már végképp ne beszéljünk. Első este Ursula kérdezte, hogy akkor reggel nekem a szokásos presszó kávémat csinálja-e? Mondom, hogyne. Nagyon finom kávé főzöl – erre Walter ironikusan megjegyezte, hogy Ursula végképp nem tud kávé főzni – majd még, szerencsétlenségemre hozzáteszem, hogy Oberammergauban nem tudtam presszókávé inni, ott csak normális kávé adtak. Pedig *nekem a presszó a normális*. Nos, ezt elmondtam szépen, érthetően. Szerintem. Ezt követően minden reggel én is a normális, a németeknek normális lötytyöt kaptam... Nem szóltam, de nyilván valahol, valahogy félre lettem értve. Így hát az utolsó reggeli is presszókávéltan lett, anélkül vettünk búcsút, s Eggenfelden tájékán már nagyon hiányzott egy jó kis *espresso*), szóval egy pillanatra megálltunk Eggenfeldenben. Esett az eső, sok mindent nem néztem meg, de a templomba azért beszaladtam (egy atipikus Szentháromság-ábrázolás).

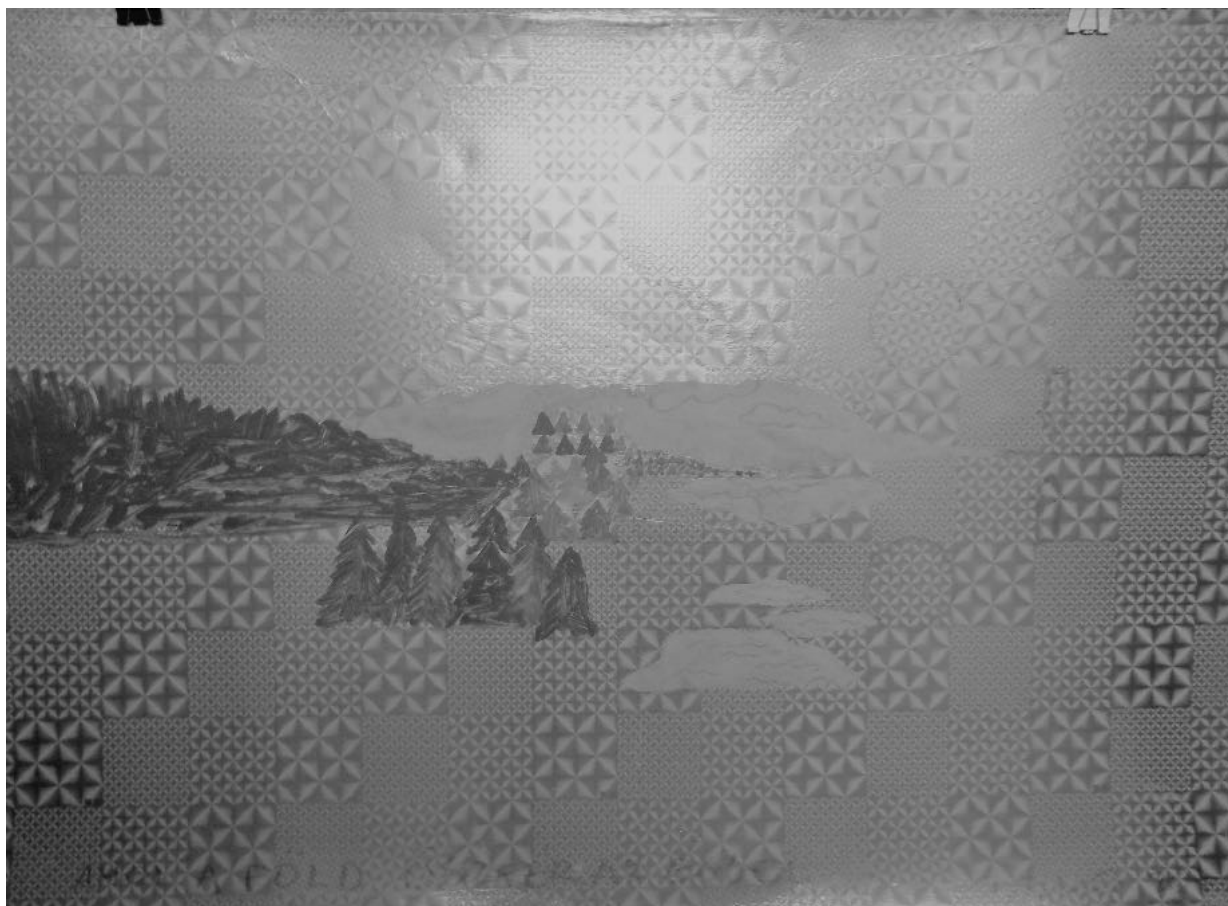
A tulajdonképpen cél Altötting volt. Zuhogó esőben érkeztünk. Először a gótikus plébániatemplomba mentünk be, annak minden zeg-zugát végigjárva. Közben azon tűnődtem, hogy vajon hol tartják a kegyszobrot? (Megjegyzendő, hogy negyedszer vagy ötödször jártam most Altöttingben) Biztosan csak a nagyobb Mária-ünnepeken teszik közszemlére – állapítottam meg nagy bölcsen. Aztán kilépve a plébániatemplomból szembe találok magamat a kegytemplommal (fél órával korábban mellette mentem el), azzal a kegytemplommal, amelynek a kerengőjében található több száz festett votívképre már Regensburgban fentem a fogamat... Hát hogy lehetek ennyire hülye, ennyire elvarázsolt? Hol máshol lenne a kegyszobor, mint a kegytemplomban? Hányszor álltam már ebben a keletiesen misztikus félhomályban, imádkozók, sorsuk jobbra fordulását remélők között, a káprázatosan csillogó (részben aranyozott) ezüst oltáron elhelyezett Fekete Madonna előtt? Körülötte százszámra szépséges ezüst offerek (nyilván az egész oltár is ilyen beolvasztott votívtárgyakból készült), a kerengőben meg az említett, akár olvasókönyvnek is tekinthető festett fogadalmi képek tömege. Most kevés búcsújáró imádkozott a padokban (néhány perc várakozás után, akár közvetlen a kegyszobor elé is térdelhettem volna), s így a kápolna belseje számomra még nyomasztóbb volt. Nagy templomokban el tudok ülni, meg tudok nyugodni, át tudom gondolni, ha kell, az életemet; itt viszont inkább szorongok (minden alkalommal), és sietek kifele...

No, de a búcsújárás kiállítás miatt jöttünk elsősorban. De hol lehet? Én persze *népi vallásosság kiállításra* emlékeztem, s így is érdeklődtem, *Frömmigkeitsausstellung* vagy *Volksfrömmigkeitsausstellung*... A kegytárgy-árus, akit kérdőre vontam, nemigen értette ezt a *Frömmigkeit*-dolgot, hát kiegészítő kérdéssel múzeumot is kezdtem emlegetni. El is küldött egy helyre, ami, miután odaértünk, kiderült, hogy a városi galéria. Ott is előadtam óhajomat, hogy mit szeretnénk látni, de ez a *Frömmigkeit*-kérdés itt is ismeretlennek látszott (most sem tudom felfogni, egy ilyen frekvenciált búcsújáró helyen, ráadásul szakemberek, nem értik, hogy mi az a *Frömmigkeit*?), a hölgy elküldött valahová. Elindultunk, bizonytalanul, nem oda, ahová küldött, mert az biztos nem az volt, amit kerestünk. Hanem csak úgy... Aztán téblábolunk ott a kegykápolna környékén, s nézem: egy hatalmas épület velünk szemben (lényegében azzal a kegytárgyárussal is szemben, aki a galériába küldött), a bejárat mellett öles betűkkel: *Neue Schatzkammer und Wallfahrtsmuseum*. Igen, ez volt, amit kerestünk. A belépés ingyenes. Ami lenyűgöző, az a szebbnél-szebb kis szentképen, festett votívképek, offerek, rózsafüzérek, szenteltvíztartók óriási gyűjteménye volt. A sok arany és ezüst főpapi encsembencsem mellett inkább közönyösen vonultam el. Szépek, szépek – de vajon hogyan tudták megideologizálni e pompázatos környezetben, hogy Jézus a szegénységet, az egyszerűséget hirdette, s ők is azt forszírozták a híveiknek, miközben ők... Nem csoda, hogy jött a reformáció. Ami

mára szintén reformálásra szorul... De nem biztos. Azt azonban nem tudom, hogy Ferenc pápa mit szólna mindehhez?

A hazaút (Altöttingből ez még több mint 500 kilométer volt), Thomas Bernhard gyerekkora színtere, Traunstein érintésével. Gondoltam akkor. Aztán itthon nézem, Bernhard – a könyve szerint 36 kilométerre fekvő – Salzburgba akart elkerekkezni. No, de az általunk érintett, bajor Traunstein azért jóval messzebb van! Tovább nyomoztam, a net szerint 46 kilométer. Más Traunstein viszont nincs a környéken, tehát mégiscsak Bernhard gyerekkorának színterét érintettük. Ha máskor nem, hát odafelé menet, Salzburgban megállva, mindenképpen. Egyébként az út, esőben, autók vakító fényében, útépítésekkel tarkítva istentelenül szörnyű, már-már szürreális volt. Bécs környékén már alig láttam, kisebb csoda, hogy épségben hazaértünk. De ez maradjon köztünk...

Ahol a föld és az ég összeér, csomagolópapír, vegyes technika, 2017

BORBÍRÓ ALETTA

Biofantasy

Moskát Anita *Horgonyhely* című regényének ökofeminista értelmezése II.

A *Horgonyhely* nemcsak világépítésében és annak következtében válik érdekessé az olvasóknak, de a főszereplők egyéni sorsa és személyisége is rengeteg interpretációs utat nyit meg. Először egy általánosabb elemzést kívánok adni a regény világáról, majd a többi alfejezetben a hősök cselekményben betöltött szerepét, illetve a *Horgonyhely* világához való kapcsolataikat értelmezem.

A Horgonyhely világa

Moskát regényében is olyan privilégium jutott a nőknek, amellyel uralkodnak a férfiak felett. Míg *A hatalomban* ez egy mi világunkban ismeretlen erőből fakad, addig a *Horgonyhelyben* a várandósság válik a nők „szupererejévé”. A terhes nők szabadon utazhatnak, így a kereskedés és a közösségek külterületén elvégzendő munkák rájuk maradnak. A férfiak (és a nem várandósok) alárendeltsége a helyhez kötöttségből fakad, hiszen születési helyüktől, vagyis horgonyhelyüktől csak kétezer lépésre távolodhatnak el, kivéve amennyiben hajón születnek, hiszen ekkor a hajó válik a horgonyhelyükké. Ebben a világban is a nők kezében összpontosul a hatalom, viszont Alderman regényével ellentétben nem a rendszer kezdeti állapotának, hanem a társadalmi berendezkedés összeomlásának lehetünk tanúi.

Kezdetnek induljunk ki azokból a kulturális asszociációkból, amelyek a nőket a földdel azonosítják. Ez a képzettársítás segít megérteni a *Horgonyhely* társadalmát és világát. Az olvasó a regény kezdetétől tudja, hogy a hatalom a nők kezében van a vándorlás lehetőségének hála. Ahogyan a történet halad előre, felvillannak olyan módok, amelyek az utazás lehetőségét fogalmazzák meg azok számára, akik nem a kivételezett várandósok közé tartoznak. Az egyik, amely a regény elején is felbukkan: a hajó. Maga a hajótest is horgonyhelyként funkcionál, viszont a víz nem köti meg az utazót. A regény végén is a víz jelenti a megoldást a föld erejétől való felszabadulásra, hiszen az emberek csak olyan tápanyagokat visznek be, amelyek a tengerből származnak, nincsenek kapcsolatban a földdel.

A másik fontos lehetőség, amely elvileg nyitva állhat néhány férfi előtt is, a földévés. Azzal, hogy a horgonyhelyének földjét megeszi, és saját testének részévé teszi, ideiglenesen áthelyezi a horgonyhe-

lyét. Ez a lehetőség hatalmas árat követel meg, hiszen földleprát okoz fogyasztóinak.

A regényben a föld negatív asszociációkat kap, elvégre a szabadság, szabad mozgás lehetőségét veszi el az emberektől. Mint kiemeltem *A visszatérés az éjféli iskolába* kapcsán, a föld és a nők termékenységük révén kapcsolódnak össze, így nem meglepő, hogy egyedül a várandós nők szabadságát nem korlátozza a föld.¹ Ez az akadályozás valójában nem feltétlenül a föld sajátja, hanem a földben növekedő gumóké. Céljuk az emberekre nézve, hogy „[s]zaporodjatok, [...] legyetek terhesek és adjatok nekem fiaikat, adjatok nekem lányokat, adjatok nekem gondolatokat, amelyeken hízhatok, hisz minél többen lesztek, annál nagyobbá válok én is.”² A gumók az élet potenciáljaként, lehetőségeként értelmezhetők, amelyet csak felerősít, hogy nők szülik meg őket, amennyiben egy földtevő férfi termékenyítette meg őket.

A *Horgonyhely*ben a nők és a föld is negatívan reprezentálódnak – főleg a férfiak szemszögéből. Ennek oka lehet a köztük fennálló – a kultúrában bevett – retorikai megfeleltetés, hiszen a regényben is több szempont összeköti őket. A korábban említett reprodukció mellett két privilégium adatott meg a nőknek. Az első, a többször említett utazás lehetősége, a másik pedig a társadalmilag meghatározott, és törvénnyel szabályozott földtevés, amely hatalmat biztosít fogyasztójának a föld felett (a növények fejlődését serkenthetik, illetve bizonyos szerves anyagok mozgatása is lehetségessé válik számukra). A mágiához való hozzáférést, amely a földdel ápoltságból származik, megvonják a férfiaktól, sőt szigorúan büntetik a megszegését. Azzal, hogy csak a nők számára megengedett, kisajátítják a növénytermesztés lehetőségét, vagyis megerősítik, hogy a reprodukció, az életadás csak a női princípiumhoz tartozhat. „A totalitárius rendszerekben – vagy bármilyen szigorúan hierarchikus társadalomban – az uralkodó osztály monopolizálja az értékes dolgokat”.³

Míg a várandósság általi utazás minden nő számára lehetséges, addig a földtevéssel kapott mágikus erő nem érhető el mindenkinek. Azok az asszonyok, akik képesek rá, nagy presztízsre tesznek szert, hiszen a falu éllelmézéséért felelnek. Mivel a földtevő férfiak veszélyt jelentenek a nők vezető szerepére, így ellehetetlenítik azokat, akik élnek a képességükkel. A férfiakat a nők és a föld is korlátozza, így a patriarchális társadalom és retorika szempontjából mindkettő negatív, fenyegető entitásként jelenik meg rájuk nézve. Olyan másként reprezentálódnak a férfi szereplők számára, amelyet le kell győzni és uralni, hogy saját szabadságukat elérjék. A regényben ketten is igyekeznek felszámolni a föld korlátozó erejét: Vazil a tudományban keresi a választ, míg Lars a földmágia által próbálja megváltoztatni a társadalmat.

Ha visszatérünk ahhoz az eszencialista állításhoz, amely szerint a férfiak a tudománnyal, a vallással, a politikai szerepekkel asszociálódnak, míg a nők a földdel, a természettel, akkor a *Horgonyhely* világában azt tapasztalhatjuk, hogy a tudomány és a vallás háttérbe szorul,

1 Ezen az interpretációs lehetőségen túl egy sokkal egyszerűbb, kézenfekvőbb okot is felfedezhetünk a nők vándorlásában, hiszen ha nem mindig ugyanazon a helyen szülnék, hanem időnként más közösségekben lennének várandósak, akkor nem jönnek létre beltenyészetek, mert frissül a genetikai állomány a falu lakosai között.

2 MOSKÁT Anita, *Horgonyhely*, GABO, Budapest, 2015, 415.

3 Margaret ATWOOD, Bevezetés, ford. NÁDOR Zsófia = Uő., *A Szolgálólány meséje*, Jelenkor, Budapest, 2018, 9.

4 Mircea ELIADE, *Images and Symbols*, Sheed & Ward, New York, 1961, 127.

5 Uo., 152.

6 Ez a hely az új szabályt alkotó gumó területe, amely a férfiakat szabadon engedi, de a nőket megköti.

7 MOSKÁT, I. m., 430.

mert a reprodukció a legfontosabb. Ezt láthatjuk a nőknek a falu életében betöltött szerepében, hiszen az lesz a vezető, aki képes a földdevés segítségével feleleveníteni a kapcsolatot a talajjal, és így a növények szaporodását és növekedését segíti elő, tehát életet ad. Ez a társadalmi rang sokba kerül betöltőjének, mert eluralkodik rajta a földlepra, mely átalakítja, és idővel lebontja a testet. A regényben a földdevés és a szülés képessége szorosan összekapcsolódik, hiszen csak az lehet vezető, aki mindkettőre képes. Ezt a hiányt akarja elfedni mindenáron Selma, aki nem képes a földdevésre, de férje, Lars igen, illetve Brita, az egyik korguni anyaház vezetője, aki meddőségét igyekszik titkolni.

A férfiak tudománnyal való összekapcsolása megjelenik a regényben is, hiszen a földdevő Lars könyveket és különböző eszközöket kér a feleségétől a talaj bűvöléséért. A férfi, akivel Lars üzleti kapcsolatot ápol (Vazil) szintén kötődik a tudományhoz, elvégre megszállottan kutatja a vándorlás okát, könyvet ír róla, kísérleteket végez a várandós nőkön. A tudással való asszociációját csak növeli, hogy hajója egyfajta vándor könyvtár.

A patriarchális kultúra szemszögéből a föld a negatív, engedetlen nővel állítható párhuzamba, amely korlátozza a férfiak – jelen esetben szó szerint – mozgásterét. Ennek ellenpontja is megjelenik a regényben, bár kevésbé hangsúlyosan. A víz testesíti meg az „ideális”, engedelmes nőhöz tartozó asszociációkat. A nő és a víz közötti kapcsolat nem csak a *Horgonyhely* sajátosságaként interpretálható, hiszen – ahogyan Mircea Eliade kifejti – a kínai kultúrában a *jin*hez tartozó minőségben is összepontosul mindez, hiszen egyszerre reprezentálja „a kozmosz feminin energiáját” [the feminine energy of cosmos], a Holdat és a nedvességet.⁴ A vízhez a megtisztulás miatt az újjászületés képzelete társul, amivel szintén valamiféle reprodukciós szempont érvényesül.⁵

A *Horgonyhely*ben a víz mint ideális nő első jeleként a szabad mozgás, a horgonyhely hiánya jelenik meg, hiszen a regényből világosan kiderül, hogy nem a víz, hanem a hajó tölti be a rögzítő funkciót a földből származó szerves részei által. A második ilyen utalás Vazil és lánya, valamint feleségei kapcsolatában fedezhető fel, hiszen amíg a hajón vannak, vagyis a vízen, addig a férfi a domináns. A harmadik dolog, amely ezt az értelmezést támogatja, a regény befejezése. A végjáték helyszínének szabályai teljesen átalakulnak a kezdő felálláshoz képest, hiszen a férfiak teljesen szabadon, horgonyhely nélkül mozoghatnak Korgun egyik körzetében, míg a nők ahhoz a helyhez „ragadnak”, ahol a változást hozó pillanatban tartózkodtak.⁶

Nemcsak a szabad mozgás átalakulása tekinthető újdonságnak, hanem a megtehető távolság mértéke is, amely viszont csökkent a korábbi kétezer lépéshez képest, hiszen a nők csak három lépésre távolodhatnak el (új) horgonyhelyüktől. Emellett az olvasók számára kiderül, hogy mi és hogyan korlátozta az embereket a vándorlásban: „A föld azért uralkodott felettük, mert ők is földből épültek fel, eggyé váltak vele, amikor ettek a javaiból.”⁷

Ez a kijelentés megidézheti a Gaia-elméletet. E szerint a Föld élő anyaga, légköre, a vizek és a földfelszín együttesen olyan szervezetnek tekinthetők, amely a bolygót képes az élet számára a megfelelő állapotban tartani. H. Nagy kiemeli, hogy ebben az esetben nem egy önálló, lélekkel rendelkező lényként kell Gaiára tekinteni, hanem az válik fontossá a modellben, hogy a különböző elemek egymásra épülve hozzák létre ezt a rendszert, melyre így globálisan kell tekinteni.⁸

A *Horgonyhelyben* is ráismerhetünk erre a modellre, hiszen az egymástól való függés és egymásra való hatások konstruálják meg a regény világát. A föld él, lélegzik és lát a regény metaforái szerint, de valójában a talajban lévő részecskék folyamatos körforgása által tudják a gumók szabályozni az emberek mozgásterét, és valójában ez lesz a Gaia-modell. A gumók mindezt azért teszik, mert az emberekből táplálkoznak, az emberek pedig belőlük:

Ha a gumó éhes volt, nem érte be állatokkal, csapdát kellett állítania az embereknek. Favágócsoporthoz indult az erdőbe, a férfiak baltát cipelték hátukon, a nők gombát gyűjtöttek az avar alól. Talán csak tűzhöz kerestek gyűjtőt, de lehet, hogy fjordjáró hajóhoz akartak árbocot kivágni, hogy elvándoroljanak. Talán már eltervezték, hogy messzi vidék messzi sírjaiba temetkeznek.

Elég volt meglazítania néhány fenyő gyökerét, és a hórihorgas fák recsenve szakadtak ki a földből. Döngtek a talajon, szárnyformagallyuk csattant: favágó férfiak keze, gombagyűjtő asszonyok nyaka szorult alájuk. [...] A gumó válogatás nélkül hízott rajtuk. [...]

A gumó nem állíthatott örökké csapdát. Egy lavina etette néhány hétig, egy földrengés hónapokig is, de ha így habzsolt, kiirtotta a jövőbeli halottjait.

Alkalmazkodnia kellett.

A döngő léptű férfiak, neszező talpú nők, pihekönnyű gyerekek mind belőle táplálkoztak. Azt a barackot, melyet úgy falnak fel, hogy leve a sárba csorog, ő nevelte. A hagymát, amelytől könnyük kézfejükre hullik, ő teremtetten. Saját magát adta nekik. Belőle nőtt a fű, ezért az őzhús is ő maga. Ő a fa, amelyből házuk épül, és ő a len, amelyből ruhát szőhetnek.

Így ő válik döngő léptű férfivá, neszező talpú nővé és pihekönnyű gyerekké.

Megtanulta megkeresni a saját részecskéit az emberekben. Gyökerei láthatatlan erejével kitapintotta a hajba, bőrbe, szívbe rakódott apró elemeket. Megránthatta magát, így megránthatta őket is. Már a halál előtt közel húzta őket vesszőkosárrny, üstnyí, majd dagadó vitorlányi testéhez, hogy bilincset rakjon rájuk.

Ha nem mehetnek el, itt hálnak meg. Ha fogva tartja őket, bomló testük az övé lesz majd. A horgony alkalmazkodás, mint a kökény tüskéje vagy a nadragulya mérge. Így fogta meg az emberek lelkét.⁹

Az idézett részben az anyagok körforgása körvonalazódik, amely az egész világra kihat. A gumók közvetlenül az emberek testét bontják le, viszont a férfiak és nők közvetve, transzformálva veszik fel a gumó által uralt szemcséket. A földmágia abban tér el, hogy közvetlenül a

⁸ H. NAGY Péter, *Pandora, a párhuza-mos világ*, Prae, 2011/3., 9.

⁹ MOSKÁT, I. m., 414–415.

talajt fogyasztják el, így „kölcsonösen” tudják egymást uralni a gumóval. A helyhezkötéssel és a szaporodás ösztönzésével a gumók stratégiája a kapitalista gazdasági növekedés logikájának azt a térnyerését ellensúlyozza, ami az emberi világban megfigyelhető: a mágusok hatására nem a természet rendje szerint nőnek a növények, hanem a fejlődés szolgálatába állítva; minél több ember etetése céljából serkentik a termések érésének idejét. A gumó dinamikusan növekszik ebben a rendszerben, viszont az emberek az ehhez hasonló képességért nagy árat fizetnek. A föld hamarabb visszakeri a testet, apránként szétporlasztja és -rohasztja a földlepra által. A gumók nyilvánvalóbb csapdája az idézetben leírt helyhez kötés, viszont a nagyobb és rejtettebb az a „paktum”, amelyet a földdevőkkel köt meg.

A bemutatott modell a vizeket is a metaforikus test, szuperorganizmus részévé teszik, viszont ez a regényben nem tartozik a gumók által létrehozott világ mint egyetlen organizmus képéhez. Ezt támogatja a korábban említett „szabadság” a hajósok számára, illetve a regény vége is. A befejezésben egy új élet szabályait fekteti le Vazil, amelynek lényege, hogy minél kevesebb, sőt, egyáltalán ne kerüljön az emberek szervezetébe olyan táplálék, anyag, részecske, amely segítségével a gumó helyhez kötheti őket. Ennek kiküszöbölésére a vizekhez fordulnak, és csak olyan dolgokat fogyasztanak, amelyeknek biztosan nem volt kapcsolata a gumóból növvő, és felépülő tápláléklánccal.

Ha a patriarchális nézőpont felől közelítjük meg a föld és víz említett szétbontását, akkor azt láthatjuk, hogy metaforikusan két nőtípus rajzolódik ki. Míg a földdel asszociálódó a fenyegető, erős, férfiakra veszélyesként jelenik meg, addig a vízzel kapcsolatban álló az engedelmes nő alakjával kötődik össze. Ez rejlik az utazás lehetőségének szabadságában, valamint a táplálkozás forrásának megváltozásában is. Az utóbbi változásban az engedetlen, veszélyes nő hatalomtól való megfosztására ismerhetünk rá, miáltal a férfiak létrehozzák az engedelmes, helyhez kötött nőt, aki kiszolgáltatott a gondoskodásuknak. Nem hiába, hiszen az új szabályokat a férfiak „kódolják” a gumóba, amely nem individuumokban, hanem binárisan, nemekben gondolkodik („Számára csak nők és férfiak léteztek, befogadók és adók, vándorlók és mozdulatlanok”¹⁰). A férfiak új törvényt állítottak, amelyben ők váltak a domináns nemmé, így kiszolgáltatottá tették a nőket. A korábbi szülés irányította világot a tudomány, a racionalitás váltja fel: Vazil terjeszteni kezdi, miként érhető el fokozatosan a vándorlás. Ebben szerelme, Odveig, a helyhez kötött nő lesz a segítségével, aki a férfi szavait másolja, hogy a tudás elérhessen mindenhol. Bár Vazil és Odveig – mint közös tevékenységük is jelzi – egyenlőséget akarnak kivívni a nemek közt, a szimbolika mégis a kezdettől jelzi, hogy ez nem következik be, helyette a hatalmi viszonyok az ellenkező végletbe fordulnak: a matriarchális rendet felváltja a patriarchális.

Helga esetében is megfigyelhetjük az engedelmes és veszélyes nő oppozícióját a vízhez és a földhöz való viszonyában. Amíg apja mellett élt a hajón, el kellett rejtenie minden femininnek tekinthető

testi és viselkedésbeli tulajdonságát. Azt láthatjuk, hogy a vízen a férfi válik az úrrá, és ennek megfelelően Helga engedelmeskedik apjának: leköti mellét, rövidre vágja haját, szégyelli menstruálását, nem áll szóba férfiakkal. Apja, Vazil elleni lázadása a hajótól való elszakadás gondolatával kezdődik, amelyet csakis a teherbeesés által érhet el. Amikor várandós lesz, és feléled benne a vándorlás, akkor a föld érzékelése hangsúlyossá válik a lány számára, ezzel is jelezve, hogy nem az engedelmes vízzel asszociált nő többé, hanem a földdel állítható párhuzamba, vagyis engedetlen nővé válik. A regény végéhez közeledve Helga egyre inkább visszavágyik abba a szerepbe, amely a regény kezdetén is jellemezte. Azzal pedig, hogy végül önszántából engedelmes nővé válik, a férfiak által kódolt föld nem köti meg, szabad mozgást kap.

Jól látható, a nő számára a lázadást és a hatalom birtoklását csak az a tulajdonsága teszi lehetővé, amely a földdel asszociálja. A lázadás gesztusa a férfiak részéről is megtörténik, amelynek két módja rajzolódik ki. Az egyik a férfiakkal azonosított tudás, amelyet Vazil képvisel tudósként, a másik pedig Lars személyében érhető tetten, aki viszont a női privilégiummal, a nőkkel azonosított életadó funkcióval él a földdevés és földmágia segítségével. A mágia használata egyre inkább átalakítja testét, elveszi tőle az egyetlen értéket, amelyet a férfiak jelentenek ebben a világban: nem tud gyermeket nemzeni.

A férfiak a *Horgonyhely*ben csak a nők megtermékenyítését szolgálják; a nők kizsákmányolják őket, hogy vándorolhassanak. A férfiaknak olyan típusú megaláztatottságot és kiszolgáltatottságot kell eltűrniük, amely a patriarchális társadalmakban a nő osztályrészéül jutott: „A nők pálcával csapnak a tenyész heréjére, vihognak... Parancsra működni... Brita érintése éget, hüvelyében fogak csattognak...”¹¹

Az idézett rész Lars visszaemlékezése rabsága idejére. Kirajzolódik belőle, hogy a regényben a nők a férfiakra nézve a veszélyes nőiséget képviselik, hiszen az a kasztrációs félelem jelenik meg Brita által, amely a *vagina dentata* képéhez kötődik. Emellett a fallikus anya képzetét is felidézi, amelynek egy részét szintén fellelhetjük az idézetben a pálca mint a dominancia eszközében. Emellett a regényben Brita potenciális anyaként, a társadalom előtt termékeny nőként jelenik meg, ez adja hatalmának alapját. A fallikus anya képét nemcsak a regénybeli pozíciójának és az idézetben szereplő eszköznek köszönheti, hanem a szöveg egy másik pontján Brita és a visszaemlékező Lars közötti különbség is inkább az anya-fiú kapcsolatot (vagy legalábbis annak lehetőségét) idézi fel.¹²

Brita a pálcával, a testre hatva akarta elérni célját. Ez a részlet tükrözi, hogy a hatalmi felosztás alapja a regényben a test. A bevezető részben Réti populáris kultúráról szóló meglátása és Sobchack fantasyre irányuló elképzelése az ideális testekre vonatkozott, amelyet a popkult termékeihez soroltak. A *Horgonyhely* is az ideális testekre fókuszál, hiszen a megfelelően működő, egészséges női test társadal-

11 Uo., 417.

12 Vö. HÓDOSY Annamária, *Biomozsi. Ökokritika és populáris film*, Tiszatáj, Szeged, 2018, 154. és Barbara CREED, *A horror és az iszonytató nőiség*, ford. VAJDOVICH György – Kis Anna, *Metropolis* 2006/1., <http://metropolis.org.hu/?pid=16&aid=52>.

13 HARASZTOS
Ágnes, *A szolgálólány meséje újrátöltve* (Margaret Atwood: *A Szolgálólány meséje*), Jelenkor, <http://www.jelenkor.net/visszhang/893/a-szolgalolany-meseje-ujratoltve>.

14 MOSKÁT, I. m., 57.

15 A horgonyhelytől való távolodás fizikai tünetekkel jár, ami jelen esetben a vetélés kiváltójává válik.

16 Michel FOUCAULT, *Felügyelet és büntetés*, ford. FÁZSY Anikó – CSÜRÖS Klára, Gondolat, Budapest, 1990, 40–43.

mi presztízst jelent, míg a férfiak esetében alárendelt pozíciót, vagy terméketlenségük, kioregedésük esetén teljes haszontalanságot. A nem megfelelő, deviáns testek is bemutatásra kerülnek a regényben olyan tárgyként, amely taszító, haszontalan vagy elősködő.

A *szolgálólány meséjében* is főként idealisztikus testek jelennek meg. A Szolgálólányokat (rituális) szexuális erőszaknak vetik alá,¹³ ami a *Horgonyhely* világától sem idegen, noha ott fordítva történik: a férfiak válnak áldozattá. Bár a rituális esemény hiányzik a *Horgonyhelyből*, de „a férfiakat bordélyban tartják, rács mögött, hogy a nők bármikor elkérhessék a magjukat.”¹⁴

A *Horgonyhely* nem csak a terhesség fontosságában mutat hasonlóságot *A szolgálólány meséjével*, hanem a deviáns alakok megbüntetésével is. Moskát regényének elején egy várandós nő, akiben még nem éledt fel a vándorlás képessége, elveszíti magzatát, mert egyre távolabb viszik horgonyhelyétől.¹⁵ Ez a büntetés a falu első asszonyának férjére irányul, hiszen Lars, a regény egyik főszereplője ejtette teherbe a fiatal lányt.

A másik ilyen eset a regény cselekményének fontos előzménye, hiszen Vazil szerelmének, Odveignek méhét vették ki, megfosztva őt a társadalmi megbecsüléstől és bármiféle vezetői pozíció betöltésének lehetőségétől, és (ami talán fontosabb) a vándorlástól. A *szolgálólány meséjében* nem történik meg a méh kioperálása, de a sorozatban más csonkításra akad példa, például az ujj levágására, amellyel Serenát büntetik az olvasás miatt, elvégre ezzel a gesztussal lázadt a törvény (vagyis a férfiak ellen), de a megnémítás, vakítás, kézlevágás is általános fegyelmező eszköz. Mindkét regény világban a foucault-i önkontroll és belső fegyelmezés helyett egy korábbi, a testre irányuló fegyelmezés dominál.¹⁶

A *Horgonyhely* idealizált testei főként a kapaszkodóként szolgáló emlékekben jelennek meg, illetve a várandósok reprezentációjához kapcsolódnak. Az idealizált testek átalakulása, elcsúfítása, megbüntetése társadalmi mozgásokat jelez, de ha nem történik meg az átrendeződés, akkor a test takarásba vonul, láthatatlanná válik a ruhák, maszkok és festékek mögött, mert társadalmilag diszfunkcionálissá válnak. A deform, szabálytalan testek a devianciát, az öregevést jelentik. Mivel ebben a társadalomban a test jelenti a társadalmi rangot, így nem meglepő, hogy nem az önfegyelmezés, hanem a testre irányuló büntetés dominál nem csak az emberek által, hanem a horgonyhelytől való eltávolodást is fizikai kínzás jelzi, mert a gumók is a test, és nem a lélek nyelvét beszélik. Miután a horgonyhelytől való távolság meghaladja a még biztonságosan megtehető távot, a test tünetei változnak annak függvényében, hogy ezt a határt milyen mértékben lépi át az egyén. Minél tovább feszíti a lehetőségeit, annál súlyosabb, fájdalmas, akár végzetes testi büntetés jelentkezik.

A társadalom felépülése hasonlóan működik a nők hierarchiájában, mint Sepsi regényében. A *Pinky* tündértársadalmáról korábban azt állítottam, hogy valamiféle kaptárszerűség, matriarchális berendezkedés, és egy királynő vezette harcias kollektíva jellemzi. A

Horgonyhelyben is hasonló a helyzet, bár itt a rovarszerűség hiányzik. A nagyobb tömörülésekben, csatornavárosokban anyaházak látják el a vezetést. Ezekben a házakban szinte csak nők élnek és néhány tenyész férfi. Ha a férfi szereplők nézőpontjából vizsgáljuk ezt a berendezkedést, akkor nem az egyének válnak veszélyessé, hanem azok a vizsgálónők,¹⁷ akik csoportosan jelennek meg. Élükön mindig egy nő, az anyaház vezetője áll (a regényben Britát ismerjük meg), aki minél életre valóbb, erősebb nőket akar nevelni, így erőszakosakká, törtetőkké válnak. A regényben csak a nőket jellemzi olyan erő, amely csoportosulásból fakad. A férfiak hiába tömörülnek, és hiába vannak közös céljaik, vagy passzívak maradnak, vagy pedig széthúznak. Az egyedüli kivétel Lars követői esetében figyelhető meg, aki istenségment jeleníti meg magát a társai előtt, így eléri, hogy egyetlen közös célért dolgozzanak.

Helga

Helga a regény elején a hajón él apjával, Vazillal. A lány engedelmesen követi apja parancsait, amelyek egyszerre irányulnak a hajón elvégzendő munkákra, valamint a lány identitásának átalakítására. Vazil kötelezi lányát, hogy elfojtsa női(es)ségét, amelyet főként a külső jegyek takarásával és mellei lekötésével akar elérni. A lány lázadása egy várandós nő miatt kezdődik el, akit a szülés előtt kitesznek a hajóról, hogy ne a jármű legyen az ő és gyermeke új horgonyhelye. A nő neve Anja, amely kiejtve az anya szóra hasonlít, Helga életéből pedig éppen egy ehhez hasonló figura hiányzik. Ez a hiány személyiségét, motivációit és apjával való kapcsolatát is áthatja.

A lány valójában nem az apja általi elnyomás ellen lázad, hanem az ellen, hogy Vazil folyton kiiktatja az anyafigurákat az életéből. Mivel Vazil fiúnak próbálja (vagy legalábbis nem nőnek) nevelni Helgát, így a lány lázadás előtti karakterének problémája egy *fordított* Ödipusz-komplexus felől is értelmezhető (ami nem is annyira meglepő, ha a „szokványos” Ödipusz-komplexust a patriarchális rendszer jellegzetes tüneteként tartjuk számon). Helga fenyegetőnek érzi apja jelenlétét, elvégre minden alkalommal megakadályozza, hogy az anyával lehessen, így el kell őt távolítania.¹⁸ Az anyafigurát nemcsak a potenciális nőktől való megszabadulással lehetetleníti el Vazil, hanem azzal is, hogy lányának nem mesél kérdései ellenére sem szülés közben elhunyt édesanyjáról. A lány egy képzeletbeli nőalakot teremt magának, akit sellőként nevez meg, bár lábai vannak. Ez a lény, Merma válik az anyahelyettesévé, illetve a lány cselekvésre buzdító énjévé. Merma biztatja Helgát, hogy apját iktassa ki életéből, de ezt csak úgy tudja megtenni, ha vándorolni kezd, vagyis teherbe esik. A lány számára a menekvést az ödipális-komplexusból először Merma jelenti, majd pedig várandóssága.

A korábban engedelmes, vízhez kötődő nőtől a terhesség hatására egy lázadó, dominánsabb szereplő válik, aki nem enged a patri-

17 Olyan várandós nők, akik az anyaház küldetését teljesítik.

18 Bruno BETTELHEIM, *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*, ford. KÚNOS László, Corvina, Budapest, 2004, 116–117.

archális elnyomásnak. Ez alól gyermeke apja, Lars jelenti a kivételt, viszont a férfi a föld-del való kapcsolata miatt nőies tulajdonságokkal bíró karakternek minősül. Lars közeledései Helgához a földmágia által átítatva, a talaj célja szerint történtek: így nemzette a gyermeket, a föld által tartott vele kapcsolatot, a mágia segítségével melegítette fel; éppen ezért Helga nem a patriarchális rend, hanem a föld akarata előtt hajolt meg.

A lány a földre lépésével maga mögött hagyta apja szabályait, amelyek a női test takarására szolgáltak, és helyette éppen a női attribútumait tette hangsúlyossá. A cselekmény során a lány mégis elkezd visszavágygni korábbi, apja által biztosított életébe. A szinte végig passzív női karakter ezzel nyeri el jutalmát a regény végén, hiszen ő, az önként engedelmessé váló nő lesz az egyedüli a férfiak mellett, aki szabadon mozoghat és nem lesz helyhez kötve. A tényleges visszatérés a férfi felügyelet alá a vízen, Vazil hajóján történik meg, amellyel hangsúlyossá válik az az értelmezés, amely szerint a víz az engedelmes nővel azonosítható, míg a föld a deviáns, uralkodni vágyó, lázadó női alakot reprezentálja. Elvégre Helga engedelmissége, szolgálatkészsége a férfiak utasításai szerint a vízen jellemezte, míg a férfiak ellenőrzése alól szárazföldi tartózkodása alatt került ki.

Vazil

Vazil szerelmét, Odveiget „kasztrálták”, elvették tőle a vándorlás lehetőségét méhével együtt. Vazil a férfiakkal asszociált tudást képviseli, hiszen tudományos kutatásokat végez, hogy rájöjjön, mi okozza a vándorlás feléledését a nőkben, mi változik meg a terhesség hatására, és ezáltal kedvesét szabadsághoz segítse. A kísérletei során várandós feleségei által nyert információiról Vazil külön könyvet vezet, viszont mivel a férfiak felszabadítása és az ügy mellé állításuk is fontos számára, így egy retorikailag megformált, filozofikus könyvet is ír, amely *A vándorlás okai, a női és férfi előjogok* címet viseli. A kéziratba az olvasók is betekintést nyernek részletek formájában, ezzel a narratív eszközzel lehetőség nyílik arra, hogy a *Horgonyhely* társadalmát és világának működését egy másik, belső nézőpontra keresztül is megismerjék az olvasók. *A vándorlás okai* nemcsak lázító, ideologikus mű, hanem a metafikció eszköze is a regényben, amely a nők és férfiak közötti egyenlőségről gondolkodik: mennyire biológiai és mennyire társadalmi a két nem hierarchikus elrendeződése. A matriarchális társadalom szempontjából ez a mű veszélyesnek minősül, így a tudást, a tudományosságra való törekvést ítélik el, helyette a babonákat és a szabályokat részesítik előnyben, ami felerősíti azt a kulturális képzetet, amely a tudást a férfiakhoz társítja és nem a nőkhez.

A Vazil által képviselt tudományosság csak a materiális dolgokat – a várandós nők testének működését – vizsgálja, más külső hatásokkal nem számol, így reduktív szemlélete lehetetlenné teszi, hogy megtalálja a választ a vándorlás okára. A regény végén sikerül más nézőpontot is elsajátítania, hiszen – már nem természettudósként, hanem inkább szociológusként – kérdéseket tesz fel, így a gumó emlékeiből kiindulva jut el a teljes felszabadulás rejtélyének megoldásához. Az a szabadság, amelynek tudományos alapjait teszi le Vazil, demokratikus ideának tekinthető abból a szempontból, hogy a nők és a férfiak közti hierarchiát létrehozó föld befolyásának megszűnésével a nemek hasonló lehetőséget kapnak a mozgásra, vagyis a *Horgonyhely* világának alapját képező biológiai alapokon nyugvó uralkodó rendszer megszűnne.

Mielőtt ez a világ létrejöhetne, a matriarchális társadalom átalakul patriarchálissá, hiszen a nők helyhez kötése és a férfiak szabadsága a nők kiszolgáltatottságát eredmé-

nyezi. A város vezetője Vazil lesz, aki a tudományos felismerései alapján új törvényeket határoz meg, amellyel a gumók befolyását gyengítheti az embereken. Vazil nemcsak a családban nyeri vissza szerepét apaként és férjként, hanem társadalmilag is hasonló pozícióba helyezkedik a horgonyhellyel rendelkezők gondoskodása során. A regény kezdetén egy olyan családmoddelt láthattunk, amely valójában híján van a családi kötelékeknek, majd ez fokozatosan átalakult, és végül létrejött a klasszikus modell: Vazil az apa, Odveig az anya és Helga a lányuk. A korábbi atomikus, test központú társadalom helyére az a családmoddell lép, aminek összefogójává és prófétájává is Vazil válik társadalmi apafiguraként.

Lars

A regényben megismerhetünk egy földdevő férfit is, Larsot, aki a férfiak felszabadításán dolgozik. A célja eléréséhez olyan gyermeket akar nemzeni, aki a földmágia használata közben fogan. Több lánnyal is próbálja elérni tervét, de végül csak Helga lesz az, aki meg is szüli a „gyereket”, ami valójában egy gumó.

Lars személyét küldetéstudata határozza meg. A férfi képes a vándorlásra a földmágia által, így a várandós nőkhöz válik hasonlónak, nemcsak a szabad mozgás miatt, hanem a nők által monopolizált földmágiával való élése miatt is. A földdevés nagy árat követel meg felhasználójától, de Lars esetében látványosan gyorsabb a földlepra kialakulása. A tünetek elfedéséért női praktikákhoz nyúl, kesztyűt és más ruhaneműket választ, valamint púderrel fedi el arcán a nyomokat. Ez a cselekvés a tökéletes test ideáját akarja elérni, ami valójában az önfegyelmet hivatott tükrözni, hiszen hiányát „a beilleszkedéstől való tartózkodás jelének tartják, és minden olyan »vezetői« képesség hiányának, amely a domináns ideológia értelmében a társadalmi felemelkedést biztosítja.”¹⁹ Az egészséges test látszatát akarja megteremteni Lars a festékekkel, amelyet nőies, önfegyelmező gesztusként értelmezhetünk:

A nő, aki naponta fél tucatszor ellenőrzi a sminkjét, hogy lássa, vajon az alapozókrém nem sűrűsödött-e össze, vagy a szemfestékét, vajon nem kenődött-e el, [...] – önmaga rendőrévé válik, éppen olyan biztosan, mint a Panopticom foglya; önmaga könyörtelen felügyeletére bízott rabbá. Az önfelügyelet a patriarchális hatalomnak való engedelmisség egy formája.²⁰

Nem véletlen, hogy Lars éppen férfi hívei előtt festi magát, előttük akar erősnek, egészségesnek bizonyulni, őket szolgálja ki, és potenciális vezetőfiguraként formálja meg magát számukra. A szerepjátékszás karakterére végig igaz, hiszen:

Ha már elkezdett tettetni, nem tudta abbahagyni. Britának nem kisfiúra volt szüksége, hanem odaadó szeretőre, aki a haját simogatja és

19 Susan BORDO, *A karcú test olvasata*, ford. SZÖKE Dorottya – MATUSKA Ágnes, Apertúra, 2009/ősz, <http://uj.apertura.hu/2009/tel/bordo/>.

20 Sandra Lee BARTKY, *Foucault – A nőesség és a patriarchális hatalom modernizációja*, ford. KERESZTES György, Magyar Filozófiai Szemle, 36/3–4, 444.

21 MOSKÁT, *I. m.*,
357.

22 HÓDOSY, *I. m.*,
75.

bókol. Selma bábférjet akart, ezért azt kapott. Lars viaszként formálta magát, hogy megfeleljen és félrevezessen.

Most sem tudott szabadulni a szokástól. Kjell és hívei előtt keményen viselkedett, ha szédült és émelygett a földvarázslattól, akkor sem mutatta. A férfiak egyenjogúságáról vagy a nők bűneiről szavalt nekik, mert ezt akarták. Ha azonban visszavonult a zöld házba, ahol a vékony vállú, szürke arcú Helga várta, azonnal másik maszkját öltötte föl.²¹

Vazil előtt a hős, a megváltó szerepét vette fel Lars, és talán ez is áll hozzá a legközelebb. A férfi saját falujából úgy utazott el Vazil hajójával a csatornavárosba, hogy földel töltött koporsóba feküdt, és egy főzet segítségével lelassította életfunkcióit. Lars krisztusi figuraként feltámadt a tetszhalott állapotból, majd a városba érve híveinek Vazil szavait használva mesélt a férfiak és nők közti jogi különbségekről. A regény végén Lars mártírként feláldozza magát, hogy változás következhesse be a világban, és a korábbi bűnös, érzéketlen társadalmat a törődés és a szeretet útjára terelje. Nem meglepő, hogy Lars történetében Krisztus-parafrazist fedezhetünk fel, hiszen nagyjából a 70-es évektől kezdve az ökokritikáról szóló narratívákat is áthatja az áldozathozatal retorikája, amelyet a változásért meg kell hozni az embereknek.²²

Gumók

Az ökofeminista elmélet azon nézőpontja, amely szerint a nő a természettel, míg a férfi a tudással asszociálódik, már többször szóba került a *Horgonyhely* kapcsán, viszont az, hogy az ökofeminizmus szerint mind a nőket, mind a természetet uralják és kizsákmányolják kevésbé. Elsőre úgy tűnik, hogy a nők és a föld uralkodása ok nélkül alakult ki a másik nem felett, és éppen a nő és a föld nyomja el a férfiakat. A regény magyarázattal szolgál a föld radikális válaszára, ami ezt a berendezkedést okozta, hiszen – ahogyan az egy korábbi idézetben is olvasható – az emberek kilépnek az anyagok lokális körforgásából, vagyis azt a ciklikus rendet bontják meg, amely kedvezett a gumónak és az embereknek is. Az emberek és a gumók egymás részecskéiből épülnek fel, azzal pedig, hogy el akarják hagyni a gumó területét, megtörik a szinte szimbiotikus kapcsolatot, és a gumó önvédelemből parazitává válva helyhez köti az embereket. A nő azért kap lehetőséget a vándorlásra a várandóssággal, mert a szülés utáni élet egyszer halálban végződik, ami állandó test-, vagyis táplálék-utánpótlást biztosító a gumó számára.

Nem csak az anyagok körforgása törik meg az utazással, hanem az emberek fokozódó eszközhasználat, az elhatalmasodó technikai fejlődés is kisajtolja a talajt, de vissza semmit nem juttat cserébe. A helyhez kötéssel a gumó korlátozza az embereket, és fokozza az urbanizációt, elvégre az embereknek kis területen kell megteremteni az életfeltételeket.

A talaj kizsákmányolásával a Gaia-modell megbomlik, amelyre válaszul a mozgás korlátozódik, de mint már kifejtettem, a *Horgonyhelyben* a vizek nem tartoznak az „organikus test”-hez. A talaj és a víz különböző minőségeket képviselnek, amelyek a nőalakokon és viselkedésükön keresztül reprezentálódnak. A regény nagyobb részében a föld és a nők dominanciájáról esik szó, viszont a cselekmény végéhez közeledve a víz egyre nagyobb szerepet kap, és a földdel együtt a nők uralma csökken, háttérbe szorul, amivel átadja a helyét patriarchális rendnek. Az új, férfiak vezette társadalom már nem a földet sajtolja ki, hanem a vizeket. A férfiak új kizsákmányolásának növekedésével párhuzamosan a nők dominanciája és befolyása csökken, míg egy sokkal kisebb kalitkába zárulnak, mint korábban a férfiak.

Ez a változás társadalomtörténeti szempontból a feudalista berendezkedés felbomlásaként is interpretálható, amelyet a kapitalista logika vált fel. A föld termelékenysége helyett a munka termelékenysége válik meghatározóvá, ami pedig azt eredményezi, hogy a korábban földhöz kötött társadalmi réteget felszabadították azért, hogy az emberi munka sokszorosára képes (fosszilis) energiahordozók segítségével sokkal jobban kihasználják a földet, mint korábban bármikor. A nők háztartásba való kényszerítése (ami a regényben a kisebb, három lépésnyi horgonyhelyként jelenik meg) mint gyermek (azaz munkaerő)-előállító gépezetek is ekkor lett ideál. A regény vége nem sokat láttat a patriarchális rendből, de azt sugallja, hogy mindkét nem fel fog szabadulni és szabadon mozoghatnak, amikor a föld már nem lesz képes hatni rájuk.

A felszabadulást lépésről lépésre kell elérni, hiszen a regény végén egyetlen gumó által uralt területen történt változás, de a többi gumóhoz tartozón nem. Ezek a helyek ismét képesek lehetnek megkötni az embereket, ha annak a tartománynak a részecskéi kerülnek a szervezetükbe. Ezen az egyetlen „felszabadult” területen is csak a szerepek fordultak meg és az eredeti mozgástér csökkent. A teljes, mindkét nem számára elérhető szabadság a „gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan”-elv mentén is megragadható. Ez a frázis a természetvédelem, az ököcentrikus életmód jelmondata, amely a *Horgonyhelyben* a helyi területek felszabadítása által megszüntethető izolációra, és a helyette globális, mobilis társadalom létrejöttére utalhat.

Az olvasóban felmerülhet a kérdés, mi történik, ha a víz is tartogat hasonló entitásokat, mint a gumók? Mi van, ha ezek elkezdik befolyásolni a társadalmi hierarchiát? Ha az ökofeminista elmélet felől gondoljuk át ezeket a kérdéseket, akkor arra juthatunk, hogy egyszer majd a vizek is visszavágnak a kizsákmányolásuk ellen, és ennek eszközeként az engedelmesnek nevelt, elnyomott nőket hatalommal ruházzák föl, hogy véget vessenek a kizsákmányolásnak.

Összegzés

A fantasy (és a többi zsáner) történetei nyíltabb vagy rejtettebb módon, de gyakran reflektálnak napjaink társadalmi, politikai vagy kulturális eseményeire. Bizonyos témák szórtabban fordulnak elő – mint például a falu kérdése, a mágikus gondolkozás és a tudomány kapcsolata vagy esetleg a számítógépes játékok irodalmi hatása –, de a dominánsan újra és újra visszatérő, virulens kérdések metszetet nyújthatnak a kor legégetőbb problémáiról. Napjainkban ilyen a hatalom, az ökológiai katasztrófák vagy a nők és a kisebbségek helyzete.

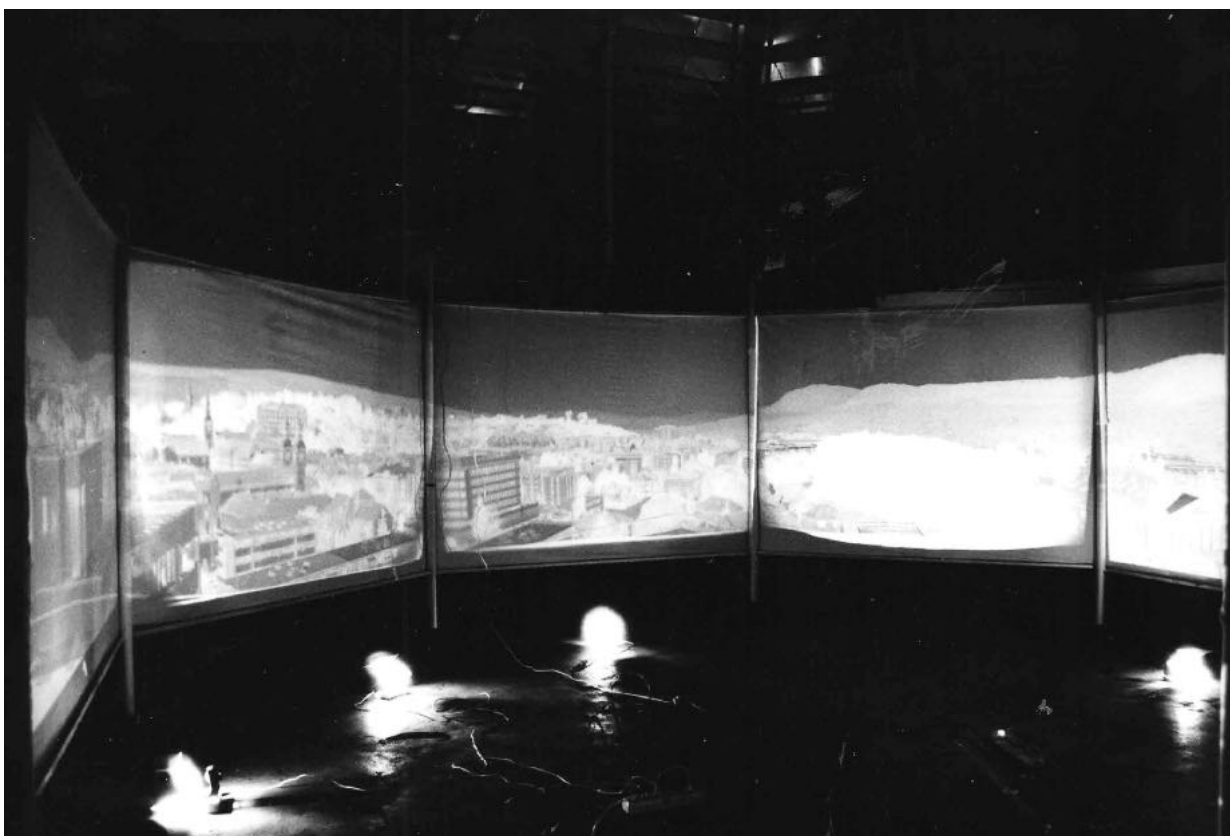
A gender kérdésekkel foglalkozó, figyelmet kiváltó kortárs magyar irodalmi művek száma viszonylag alacsony, viszont a külföldi könyvek között egyre több olyan művet

látunk, amelyek vagy az utóbbi néhány évben íródtak (mint például *A hatalom*), vagy pedig most váltak igazán népszerűvé és ismertté (ilyen *A szolgálólány meséje*, ami a sorozat miatt futott fel, vagy pedig Ursula K. Le Guin életművét is említhetnénk, amely mostanában kezdett el a magyar közönség előtt is egyre jelentősebbé válni). Ezzel szemben az ökológiai kérdéseket boncolgató szövegek nagyobb számban jelennek meg magyar szerzőktől, ahogyan azt láthatjuk például Sepsi vagy Veres munkáiban.

Ezek a művek sosem csak gender, sosem csak ökológiai kérdéseket feszegetnek, hanem gyakran keverednek egymással, mint például a *Horgonyhelyben*, *A hatalomban* vagy *A Szolgálólány meséjében*. Mindhárom regény lehetőséget ad az ökofeminista olvasatra, mindhárom erős társadalomkritikát fogalmaz meg, de *A hatalom* és a *Horgonyhely* játszik el azzal az eshetőséggel, amikor a nők (és így a természet) kezébe kerül az irányítás. Mindkettő azt mutatja meg, hogy nem lenne jobb, sem idillibb az a világ, amelyet a másik nem ural, inkább más lenne a mostanihoz képest.

A Horonyhely árnyaltabb képet fest arról, hogy milyen egy nők és természet által uralt, az elnyomás hatására létrejött elnyomóvá vált világ. Ennek fontos eszköze, hogy azokból az archetipikus képzetekből konstruálja meg a történetet, amelyek az ökofeminista elmélet alapját is képezik. A test szerepe és a hatalom működése mellett Moskát Anita regénye egyszerre reflektál a természet kizsákmányolására, a természettel való kapcsolatunk megbomlására, illetve az elnyomás társadalmi feszültségeire. Teljes megoldást nem kínál a felvetett kérdésekre, viszont kritikus nézőpontja segíthet felismerni, hogy sem a természet elnyomása, sem a nők marginalizálása nem vezet jóra hosszútávon.

Panoráma, diavetítők, vászon. Retus, 2001, Székelyudvarhely

MEKIS D. JÁNOS

A festői Pécs regénye

P. Horváth Tamás: *A Zsolnay*¹

P. Horváth Tamás sokatmondó címet adott új regényének. *A Zsolnay* befejezi és kiteljesíti a híres porcelángyáros dinasztia történetét: azt mutatja be, hogyan vált a család neve fogalommá. Egy megkezdett történetet folytat, de a fonalat nem ott veszi fel, ahol a trilógia előző kötete, az *Öt torony* (2017) elejtette, hanem ott ejti el, ahol az először megjelent *Tündérváros* (2014) felvette. Nem mintha különösebben megnehezítené az olvasó dolgát: mellőzi a bonyolult narrációs csavarokat és hurkokat, viszont bőséggel ontja az érdekfeszítő részleteket, ragyogó állóképeket festve a történelem hatalmas csarnokának egyenletesen áradó fényében. *A Zsolnay* önálló műként is élvezetes olvasmány, már csak azért is, mert valójában ez a voltaképpeni első rész, az alapító Zsolnay Vilmos regénye. A tágabb téma egy család, egy gyár, sőt egy város felemelkedése: a Zsolnayak és Pécs története ezer szálon találkozhatnak, nem is képzelhetők el egymás nélkül.

P. Horváth ezúttal egy jellegzetesen 19. századi históriát mesél el, a maga kellemesen anekdotikus és kulinárisan érzéki stílusában. Az elbeszélés olvasmányos, sőt hatásos, de mindvégig pontos, ami a történelmi információkat illeti: az ipartörténetet és politikát, hadtörténetet és gasztronómiát, a társadalom- és kultúrhistoria kis és nagy alakjait és alakzatait. Megtapasztaljuk a forradalom–szabadságharcot, a rá következő megtorlással; látjuk az első környékbeli nagyáruházat; megízleljük a valahai szőlőfajtákat és boraikat, a lisztes fehértől a tököss vörösig; s látjuk az iparosítást, és a dóm újjáépítését. E programban a lokális, sőt a mikrotörténelem az elsődleges, a fontos és mellékes levéltári iratokkal, s a lejegyzett szóbeliséggel. A szerző ritkán állítja eléink a dokumentumokat a maguk nyers, historikus szokatlanságában. Az archaikus nyelvet stilizálja, finomítja, hogy éppen csak annyi idegenség kerüljön a narratívába, amennyit még elvisel a folyamatos olvasásra szánt szöveg. Így egyrészt megteremti a regény historiográfiai alapjait, másrészt viszont megőrzi a regényszerűséget a minuciózus–antikvárius történelemszemlélet kísértésével szemben. „*A Zsolnay*” P. Horváth számára nemcsak egy mester, egy gyár, egy technológia, egy márka, vagy egy család neve. Hanem egy jelenségé, melyet mindenkor egyedi emberi arcok és tettek határoztak meg.

„Óhajtanók látni a századok szellemét. [...] A letűnt szokások és erkölcsök légkörében kívánnánk lélegzeni, játszani, sírni. [...] Mindezeket szeretnők mi, mondja a közönség. Szeretnők egy óriási képbe foglalva, vagy külön rajzokban. [...] Mindezt te, regényíró,

könnyen megteheted” – írja a Kemény Zsigmond az *Eszmék a regény és a dráma körül* című, 1853-as esszéjében –; „Teremtsd tehát vissza a múltat, a történelemnél hűbben, mert művészileg”. P. Horváth – Kemény tisztelője – épp ezzel kísérletezik. A történelem személyes történetek együttese, ezért a megközelítésének alapja a portré. De az egyéniség tetteinek a sokaság a környezete, ezért megközelítésének másik aspektusa a tábló. A város, a régió, az egykor volt ország és birodalom társadalmának, iparának, kultúrájának részletei, európai összefüggései mintegy mellékesen, de pontosan tárulnak fel. Így akár szórakozni, akár művelődni kíván az olvasó, mindkettőt megkapja a regénytől. Az ismeretek többnyire játékosan, olykor viszont, megfelelően adagolva, adat- és tényszerűen illeszkednek a történetbe. Gyakran azonban elszakadunk a tudhatótól, s belépünk a sejtethető világába. A Halász Gábor-i „portré és tábló” módszere ez, a történelmi regény műfajára alkalmazva.

A történelmi regénynek a posztmodern utáni helyzetben meg kell válnia a relativista önreflektív szerkezetektől, és megalapoznia az elbeszélés történeti hitelét. Ezt azonban nem teheti másként, mint irodalmi eszközökkel. Kulcsfontosságú, hogy a narratíva milyen módon viszonyul a temporalitáshoz, mikor gyorsít fel, mikor lassít le, hogyan egyeztetni össze a történések ritmusát az elbeszélés ritmusával. A *Zsolnay*ban elbeszélte idő igencsak tágas: az első pécsi jelenet 1843-ban játszódik, az utolsó – a gyáralapító halála – 1900-ban. A ritmus a portré és tábló logikáján alapul, a szerző bátran lassítja az eseményeket, hogy azután biztos kézzel gyorsítson rajtuk. A ritmust azonban nemcsak ez határozza meg, hanem az is, hogy mennyire emlékeztetések, mennyire szuggesztívek az egyes szcénák képei. A narratív nézőpont is innen, a színre vitt látásra alapozott képszerűség felől válik relevánssá. A történet kezdetén a főszereplő, Vilmos 15 esztendő, aki apjának az Amerikaihoz címzett vegyeskereskedésében dolgozik, a pécsi Fő téren (mai nevén Széchenyi téren). Ez a lokalitás rögtön alkalmat ad számos nevezetes és kevésbé nevezetes személy, a korszak helybeli fő- és mellékszereplőinek bemutatására. Világos körvonalakkal és élénk színekkel kiemelve látjuk a részeges borbélyt és a mindentudó pedellust, a korhely jurátusokat és a jámbor szerzeteseket, a város és környéke minden rendű és rangú lakóit. De ugyanígy látjuk később Pulszky Ferencet – szabadkőműves nagymesteri szerepében –, Dulánszky püspököt, sőt magát az uralkodót is. A festőiség egyszerre játszik fontos szerepet a történetben és a regény látásmódjában. Vilmos, akit apja kereskedőnek nevel, titokban festi meg városát. Gyakran az olvasó is az ő szemével szemléli a térségeket és lakosokat, anélkül azonban, hogy ez a nézőpont kizárólagossá- gát, vagy akár túlsúlyát jelentené. A képzeletbeli tekintet fesztelenül vándorol a szűktől a tágasig, az intimtől a nyilvánosig, mozgékony rendszert alkotva a hozzá rendelt érték- vonatkozásokkal.

P. Horváth az éles megvilágítású miniatűrök, a pillanatfelvételszerű jelenetek és hangulatfestő leírások mestere. A háttérben mindig felsejlik a térbeli és időbeli Egész: a város látképe, az utcák hálózata; a családi és üzemi, országos és birodalmi fejlődéstörténet táv- lata, de az így összeálló kép sem teljes a totalitás értelmében, hiszen az egyes fejezetek- ben folyton van valami a kiegészítendő részletek sokat ígérő rejtélyességéből. A könyv az apránként adagolt információkkal egy nyomozástörténet benyomását kelti. Bizonyos értelemben az is, hiszen a pyrogránit és az eozin értékes titka rejtezik a háttérben, titkos receptúrákkal és alkimista trükkökkel, némi misztikus ködbe burkolva. A legnagyobb titok azonban egy látszólag sokkal prózaibb, de nem kevésbé rejtélyes dolog: hogyan is jöhe- tett létre egy valódi, Thomas Mann-i értelemben vett polgári sikertörténet egy magyar vidéki városban, amiből mindenki profitált: nemcsak a nagyvállalkozó, de a munkások, mérnökök, iparművészek, s mindezek családtagjai is (miközben persze, egyáltalán nem

utolsósorban, a kerámiatárgyak vásárlói is meg voltak elégedve)? És hogyhogy nem fordult mindez egy buddenbrookki hanyatlástörténetbe? Ez az a pont, ahol *A Zsolnay* üdítően nélkülözi a nagy esztétikai-metafizikus világmagyarázatokat. Egyszerűen az értékre-remtő egyéni cselekvéssel, és a támogató, családi-közösségi összefogással magyarázza a sikert. Ez egyben a könyv – mélyen politikamentes – politikai üzenete.

Mindez kétségkívül felvet némi kritikai-szemléleti problémát is. Vajon mennyire felel meg e regény korunk poétikai elvárásainak? De azt is megkérdezhetjük: milyen mintaolvasót konstruál meg magának a szöveg? Az a benyomásom, többfelét: legalábbis egy teljesség-elvűt és egy relativistát. Bár a látvány közvetítésére alapozott nézőponttechnika kerüli az értelmező totalitást, ugyanez már nem mondható el az elbeszélő helyzetéről. A narratív viszonylagosság korlátozott, a mű ugyanis rehabilitálja a mindentudó elbeszélő alakzatát. Vitatható, hogy az elbeszélés mindig hagy-e annyi szabadságot a részletek szintjén, hogy ez az autoritás ne telepedjék rá a befogadó saját szemléletére. A pittoreszk jelleg ugyanakkor lépten-nyomon mozgósítja az olvasó esztétikai érzékenységét, oldva a célelvűséget.

A Zsolnay – amint az egész trológia – egyszerre többfajta technikával dolgozik. Szociológiai és marketing szemponttal kontextualizálva a mintaolvasó kérdését, megállapítható, hogy a könyv elsődleges célcsoportja az a szélesen vett középosztály, amely – a posztmodern utáni korban – őszintén éhezik a történetekre, és vágyik az ismeretekre. A történelem fikcionalitása helyett jobban érdekli a hiteles történelmi fikció. Minderről pedig szívesebben olvas egy olyan regénynyelven, ami láttatja és hiteti a történeteket, mint egy olyanon, ami eltakarja azokat, folyton saját magát állítva előtérbe. P. Horváth ugyanakkor megadja a tiszteletet a posztmodernnek is: a felhasznált (jelöletlen) idézetek, vendégsszövegek szerzői listája Bethlen Miklóstól Zsolnay Terézig terjed, s Esterházy Péter is szerepel a sorban. Az intertextualitás fontos, ám nem a legfontosabb formáló elve a szövegnek. Ugyanez mondható el a mágikus realizmusról és előzményeiről is. Jelen vannak a narratívában, de inkább csak festői-illusztratív jelleggel.

Úgy tudni, ma az új referencialitás korában élünk. De, mi tagadás, ez a gyakorlatban sokszor azt jelenti, hogy az elbeszélő szövegek szándékosan elfedik a fikcióképzés technikáit. Legalábbis igyekeznek elfedni, ám azok folyton újra láthatóvá válnak, ez pedig gyakran erősen sérülékennyé teszi az újrealista poétikákat. A P. Horváth-regény a festői részletezéssel, továbbá a beszély tónusával megteremti a reprezentált hang és látvány rendszerének egy történelmi szempontból hiteles, és a regényi fikciós szerződést sem megbontó változatát. Engedi történni a regényes történelmet. Igaz, ennek ára az, hogy helyenként a totalitás rátelepszik a regény poétikájára, s a szerző enged a mindentudó, és mindent megmutató elbeszélői pozíció kísértésének. Emiatt azt mondanám, hogy a könyv a highbrow és a middlebrow határán egyensúlyozik, nemcsak irodalomszociológiai, hanem poétikai értelemben is. Ez persze éppúgy tudatos írói döntés, mint Márai Sándor népszerű regényeinek esetében. Mindezzel együtt, sőt éppen ezért, *A Zsolnay* letehetetlen olvasmány. Remélhetőleg elérhető még a másik két kötet is, hiszen sok új olvasó kaphat rá kedvet, hogy ezeket is kézbe vegye.

P. HORVÁTH Tamás, *A Zsolnay. Egy dinasztia eredete*, Prae Kiadó, Budapest, 2019.

BAKA L. PATRIK

Terepszemle az Óperenciás-tengeren túl

Mesebeszéd. A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve

1 Vö. BÁRDOS József, *A gyermekirodalom fogalma* = Uő. – GALUSKA László Pál, *Fejezetek a gyermekirodalomból*, Nemzedékek Tudása, Budapest, 2013, 13–15.

2 Vö. GOMBOS Katalin, *A gyermeklírareneszánsza*, Iskolakultúra, 2007/5, 44.

3 Vö. LOVÁSZ Andrea, *Klasszicizálódó kortársak. Tendenciák a gyermekirodalomban*, Elektronikus Könyv és Nevelés, 2008/4. = http://www.tanszertar.hu/eken/2008_04/la_0804.htm

4 Vö. PETRES CSIZMADIA Gabriella, *A kortárs gyermekirodalmi antológiák posztmodern sajátosságai*, Irodalmi Szemle, 2015/5, 66–75.

5 Vö. LOVÁSZ Andrea, *Felnőtt gyermekirodalom. Vázlat egy védő- és vádbeszédhez*, Könyv és Nevelés, 2011/2. = <http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/felnott-gyerekirodalom>

A gyermek- és ifjúsági irodalom korpuszára hosszú időn át mint a felnőtt irodalom oppozíciójára, vagy annak hierarchikus alárendeltjére tekintett mind a hétköznapi befogadó, s jobbára a szakma is. Az alkalmazott irodalmi alkotások (tanmesék), az adaptációk (átírt Grimm-mesék), s főként ezek didaktikus funkciója igazolni is látszott ezt a feltételezést, az irodalom helyett inkább a pedagógia fel-ségvizeire terelve a szövegcsoporthat. A 20. sz. második felében teret nyerő esztétikai irányultságú gyerekirodalom azonban a megnevezés második tagjára, az irodalomra már legalább akkora hangsúlyt fektetett, mint az elsőre, nem esztétikai alá-fölérendeltség, hanem korosztály-specifikus, gyermekkulturális érdeklődés (ritmus, hangzás, szójátékok, szabad képzettársítások,² fantasztikum, főhősközpontúság, hagyományos családmódel, humor, gyereknyelv³) mentén gondolva újra a szövegcsoporthatárait. A 20–21. század fordulóján kibontakozó posztmodern gyermekirodalom pedig, a kortárs, posztmodern kontextus jegyeit éppúgy magára öltötte (írónia, pastiche, paródia, roncsolt nyelv/gyereknyelv, még őszintébbé, kitérülkőzőbbá tett gyermekszempont,⁴ antiautoriter-jelleg, zöld-tematika, árnyalt karakterépítés, esendő hősök, stb.⁵), amiként célul tűzte ki a tabumentesítést, és az élet árnyoldalainak terítékre helyezését is. Az ezredforduló óta megjelent számos lírai és prózai alkotás pedig, a maga rétegzett, duplafedelees – a gyermekbefogadón túl a felnőttet is megszólító, annak saját jelentésréteget kínáló – narratívájával és nyelvi igényességével immár a kritika mind számottevőbb figyelmére is rászolgál.

Fejezetek a gyermek- és ifjúsági irodalomból című tankönyvében, az előtte járó szakírók megállapításait összegezve Petres Csizmadia Gabriella három lényeges kritériumot nevez meg, melyek betartásával a gyermek- és ifjúsági irodalom kivívhatná egyenjogúságát a felnőtt irodalom viszonylatában. Ezek az önálló kutatásterületté válás (elkülönülés a neveléstudománytól, folklórtól, pszichológiától), a gyermekirodalom-kritika szisztematikussága

(intézményesítés, rendszeres szakmai konferenciák, tematikus folyóiratszámok helyett pedig saját publikációs fórumok) és a poétikai szempontú értelmezések (a pedagógiai, értékorientált, sikerkulcs-feltárás helyett).⁶ A kutató által felvázolt szempontoknak igyekeznek maradéktalanul megfelelni a *Mesebeszéd. A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*⁷ című szakkötet tanulmányai is, melyek mindekelőtt a kortárs magyar gyermekirodalom meghatározó tendenciáit vizsgálják. Az alábbiakban ennek a kardinális munkának vesszük górcső alá a főbb eredményeit.

A *Mesebeszéd* előszavát jegyző Hermann Zoltán, miután áttekinti a magyar gyerekkiadás illetve gyerekkiadvány-kritika történetét és aktuális helyzetét, annak eredményeire – professzionalizálódó, többpólusú kiadás, a gyerekirodalomra fókuszáló egyetemi képzések kiépülése, a HUBBY (Magyar Gyerekkiadvány Fórum) tevékenysége – és hiátusaira is kitérve – a közoktatási intézményekkel való koordináció hiánya, a gyerekirodalom népszerűsítésének és kritikájának távolmaradása a nagylátogatottságú tömegművektől –, a kötetet éppúgy ajánlja a témával beavatottabban foglalkozó szakembereknek, mint az olvasni szerető gyermekek nevelésében érdekelt szülőknek is.

A kötet tanulmányai a magyar gyerekkiadvány-kultúra és a gyerekirodalom hagyományait és jelenét; a mese fogalmának (népmese vs. irodalmi mese) tisztázását; a kortárs gyerekirodalom trendjeit; a média és a vizualitás olvasáshoz való viszonyát tárgyalják. (11.)

A *Mesebeszéd* szerkezetét tekintve négy nagyfejezetre tagolódik, melyek közül az első, a *Történetiség a jelen kontextusában* tanulmányai számítanak a leginkább széttagoltaknak, amennyiben egy széles vizsgálati horizontból szemlélődő, új magyar gyerekirodalom-történet vázlatától (Hermann Zoltán), a gyerekirodalomra vonatkoztatható kánonkérdésen (Hansági Ágnes), az olvasóvá nevelést elősegítő pedagógiai módszerek körülhatárolásán át, egyfajta ötletbörzéként is funkcionálva (Pásztor Csörgei Andrea és Pompör Zoltán), a kötelező olvasmányok kérdésköréig (Fenyő D. György) és a hazai gyerekkiadványkiadás stációira bontott munkamenetének bemutatásáig terjed a skála (Szabó Sándor).

Ugyancsak az első blokkban kapott helyet Lapis József *A kortárs magyar gyereklika. Előzmények és poétikai irányzatok* című dolgozata is, a címéhez híven bemutatva az érzéki-játékos (példái Weöres Sándor és Kovács András Ferenc művei), a nonszensz (főként Havasi Attila alkotásai) és a svéd típusú gyermekvers (ugyancsak Weöres, Krusovszky Dénes illetve Kiss Ottó opusai) irányzat-triumvirátusa által hátrahagyható kortárs – posztmodern? – gyermeklika. Lapis tanulmánya mindvégig a duplafedelesség jegyében íródik, amennyiben az említett és elemzett alkotások kapcsán a gyermeki élményre, ritmikus játékosságra, performativitásra és érzékiségre éppúgy odafigyel, ahogy a poétikai rétegek hathatós felfejtésére is. A varázsmotívumok taglalása ugyanolyan szerves része lesz az elemzéseknek,

6 Vö. PETRES CSIZMADIA Gabriella, *Fejezetek a gyermek- és ifjúsági irodalomból*, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra, 2015, 11.

7 HANSÁGI Ágnes – HERMANN Zoltán – MÉSZÁROS Márton – SZEKERES Nikolett (szerk.), *Mesebeszéd. A gyermek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*, FISZ, Budapest, 2017. A továbbiakban zárójelben közölt oldalszámok végig erre a kiadásra vonatkoznak.

8 Vö. KOMÁROMI Gabriella, *Mi a gyermek? = Uő.* (szerk.), *Gyermekirodalom*, Helikon, Budapest, 1999, 8–10.

mint az emberi lét alapkérdéseivel, az elveszettséggel vagy a kiteljesedéssel, illetve a szociális érzékenységgel való szembesülés is. A *Mesebeszéd* tizenkilenc tanulmányt tartalmaz, ebből a Lapisén túl azonban pusztán Sebesi Viktória dolgozata foglalkozik gyerekírával, s ez utóbbi is csak az első szakaszán, ami még ha áttételesen is, de a gyermekirodalom körében éppúgy érzékelhető, erős prózai térnyerés jelölője (lehet).

A második szövegcsokor nemes egyszerűséggel *A meséről* címet kapta, melyben éppúgy bepillantást nyerhetünk a magyar mesekutatás nyitány-időszakába (Gulyás Judit Henszlmann Imre mesetipológijáról írt dolgozata), amiként a népmesemondás performatív jellegéről, technikáiról, a mesemondó narrátorok típusairól, illetve a népmesemondás Pfeiffer felőli újraszituálásáról is olvashatunk (Nagy Gabriella Ágnes). Varga Betti komparatív munkája pedig a klasszikus és a kortárs mesék egymásba olvasása, egymás felőli értelmezhetősége mentén kínál számunkra új tapasztalatokat az *Egyszervolt... Meseantológia* szövegeinek ütköztetésével.

Ugyanebben a blokkban kapott helyet Jeney Zoltán *A népmese és a műmese határvidékei. A magyar népmeseahagyomány és a középkori udvari epika* című izgalmas tanulmánya, mely a népmesekincsünkben előforduló terek (palota, templom, padlás), személyek (király, deák) és motívumok (fehér szarvas, világfa) eredete apropóján vizsgálódik.

Érdemes megvizsgálni, hogy a ma Magyarországon népmesének tekintett szövegek, vagy akár a magyar mitológiából ismert történetek milyen kor és közeg jellemzőit viselik magukon. Ebből következtethetünk arra, mikor és milyen körülmények között alakulhattak ki. (225.)

Jeney a középkor társadalmi berendezkedése, illetve a középkori udvari históriák történeteleteit olvassa párhuzamosan a magyar mesék elemeivel, a Lehel-legendát a Roland-énekkal, a csodaszarvas-legendát a kelta eredetű középkori „mágikus fehér állat” motívumával rokonítva. A környezet, az út, a párhuzamos világok és a származás mentén a tündérmeséket mint a nép ajkára áthagyományozott lovagregényeket leplezi le.

A *Mesebeszéd* legtöbb tanulmánya a *Young adult, tabuk és gender* címet viselő harmadik szövegcsoporthoz kapott helyet, ami határozatosan pozitív eredménynek számít, tekintettel arra, hogy az ifjúsági irodalom kutatása még a gyermekirodalmi korpusz recepcióján belül is mindig a legproblematicusabbnak tételeződött. Komáromi Gabriella megállapítása szerint leginkább ezen a szövegcsoporthoz belül szorul(hat) háttérbe az esztétikai minőség, hiszen itt már nem a szülő és az iskola, hanem a fiatalok egyéni ízlése szervezi a kötetek kiválasztását – és adja a vásárlóerőt –, nagyobb teret engedve a tömegcikk-jellegnek, a klisékből építkező, szalagon gyártott regényeknek és a mindenkor divatjelenségeknek.⁸

A Komáromi gyerekirodalom-felfogásától való paradigmatis elrugaszkodás vezéralakjának, Lovász Andreának a tanulmánya nyitja a *Mesebeszéd* YA blokkját, aki ezen a ponton részben összecsengő érvrendszert működtet az elődével. *Amiről nem lehet beszélni, arról is beszélni kell. Avagy képmutató-e a kortárs ifjúsági irodalom* című dolgozata eleve a fejléc kettős értelmére épít, amennyiben bár többedszerre is evidenciának tételezi a tabuk lebontására tett törekvéseket az ifjúsági irodalom berkein belül, ennek egyedülként való fókuszba állítása ugyancsak alkalmazott irodalommal egyszerűsítheti a kortárs YA regények jelentős részét, ha a probléma felmutatása a társadalom irányából érkező igényre adott válaszként értelmezhető csupán.

A tematikai gazdagodás mindenképp válaszreakció az irodalom részéről, s mint ilyen, értelmezhető nyitásnak, az irodalom tényleges felszabadulásának (tudniillik szélesebb olvasókörzöniséget szólíthat meg), de értelmezhető szolgálatnak is (azaz az irodalom megoldási stratégiákat kényszerül megfogalmazni, holott ez nem a feladata, pontosabban nem ez a feladata). (254.)

A szövegcsoporthoz további dolgozataiban Gáspár-Singer Anna a tabutémák típusait használva vezérfonalul, széles korpuszon mutatja be azok megjelenési formáit, Sebesi Viktória a kortárs lírában és prózában egyaránt (nemi) szerepajánlatokat kutat, Gimesi Dóra pedig egy művészi hangvétellel megírt tanulmányon belül mutatja be, miként adaptálta Jane Teller *Semmi* című regényét bábszínpadra.

Szekeres Nikolett tanulmánya a kétezres évek kezdetétől vizsgálja az ifjúsági irodalom magyarországi helyzetét, megerősítve Hermann Zoltán előszóban olvasható megállapítását, miszerint a rendszerváltást követően, szép- és szakirodalom frontján ténylegesen egy tizenöt éves vakfoltot találni a korpuszon belül. Az újradinamizálást végül olyan alkotások indították meg, mint Szíjj Ferenc, Máté Angi, Darvasi László művei, melyekhez Lakatos István groteszk, populáris és transzcendens regényei adtak új, izgalmas színtörményeket. A tanulmány fókuszában azonban Tasnádi István *A kőmajmok háza* és Dóka Péter *A kékhajú lány* című regényei állnak, melyeket a tanulmány szerzője mindenekelőtt a narrátorok bizonyossága és bizonytalansága, illetve a todorovi értelemben vett fantasztikum és mágia határán egyensúlyozó narratíva mentén elemez, azt is jelezve, hogy a regények a metafizika, a betegség, az elmúlás és az élet hétköznapi pillanataiban felfedezhető boldogság iránt is különösen érzékenyek.

Mészáros Márton tanulmánya arra tesz kísérletet, hogy YA regényként olvassa az egyébként nem feltétlenül annak írt Totth Benedek regényt, a *Holtversenyt*. A dolgozat három hipotézis mentén építkezik, nevezetesen, hogy a young adult irodalom a hagyományos szépirodalomnál érzékenyebb a populáris és trash-kultúrára, intertextualitás helyett inkább intermedialitással él, s hogy a kittleri tézis értelmében – a magas irodalom egyetlen ismértve, hogy nyelvi minősége révén nem filmesíthető meg – nem szépirodalomként határozza meg önmagát. A *Holtverseny* karaktereinek mindennapi gondolkodásmódjára nagy hatást gyakorolnak a trash-kultúra olyan produktumai, mint a pornófilmek, a horror és az agresszivitást tetőpontra járató PC-játékok, amit tovább erősít az ugyancsak filmszerű, kameramozgásként leírható narratori horizont, illetve az egyes médiumoknak a szereplők mindennapjaiban játszott, s egyszersmind cselekménybonyolító szerepe, legyen szó rögzített gyilkosságokról vagy testi kapcsolatokról – alapot szolgáltatva a zsaroláshoz. De a fiatalok általánosságban is a médiatapasztalataik alapján képzik el a szociális kapcsolataikat, a mediálizációhoz menekülnek a valóság elől – nyelvi hasonlataik és érdeklődésük szintjén is –, azt egy újfajta droggént leplezve le. A

9 HANSÁGI Ágnes –
HERMANN Zoltán –
MÉSZÁROS Márton –
SZEKERES Nikolett
(szerk.), „...kézifé-
kes fordulást is tud”.
*Tanulmányok a
legújabb magyar
gyerekirodalomról,*
Tempevölgy köny-
vek, Balatonfüred,
2018.

Holtverseny Mészáros hipotézisei közül csak a harmadiknak áll ellen, pergő cselekményével és dialógusaival ellentétben ugyanis a narrációja nem volna könnyen filmre vihető, ami a nyelvet szervező mediális utalásháló által egyszersmind megalapozza a regény szépirodalmi, esztétikai minőségét is.

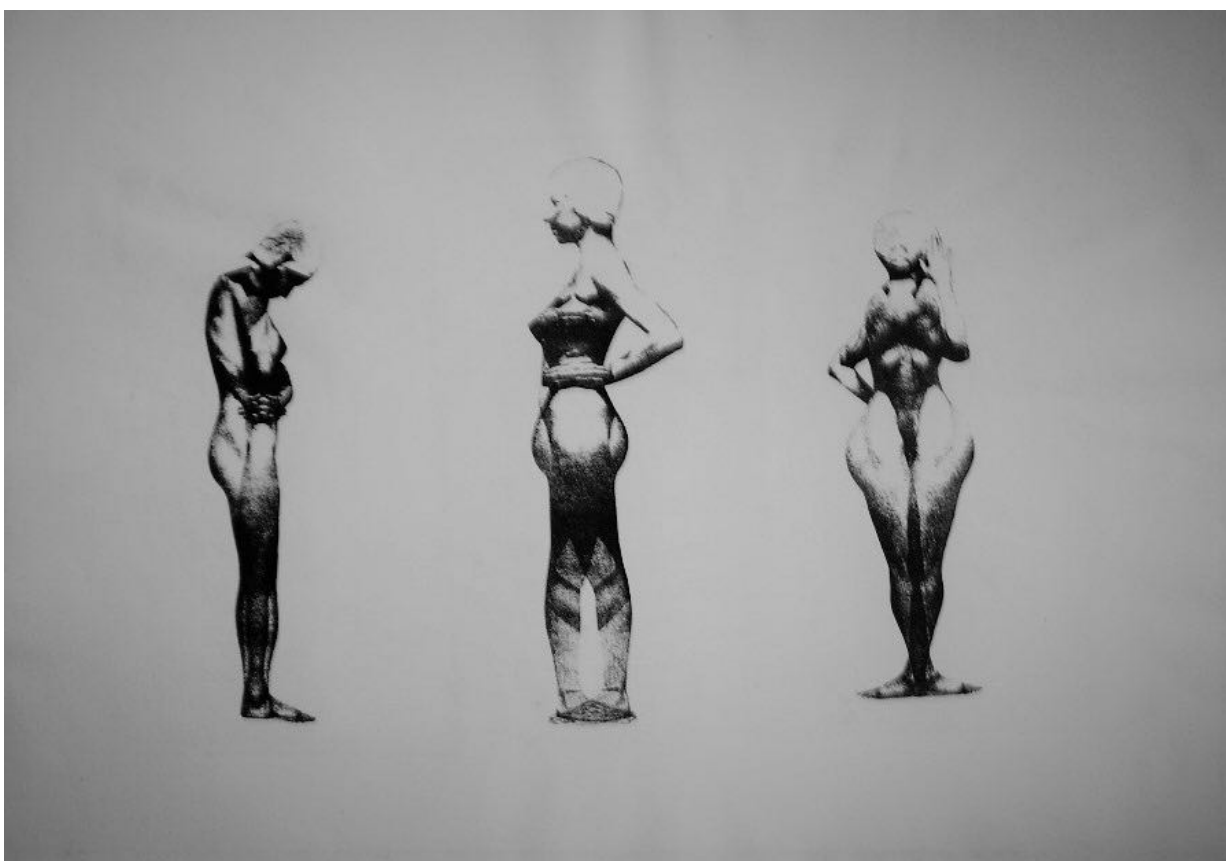
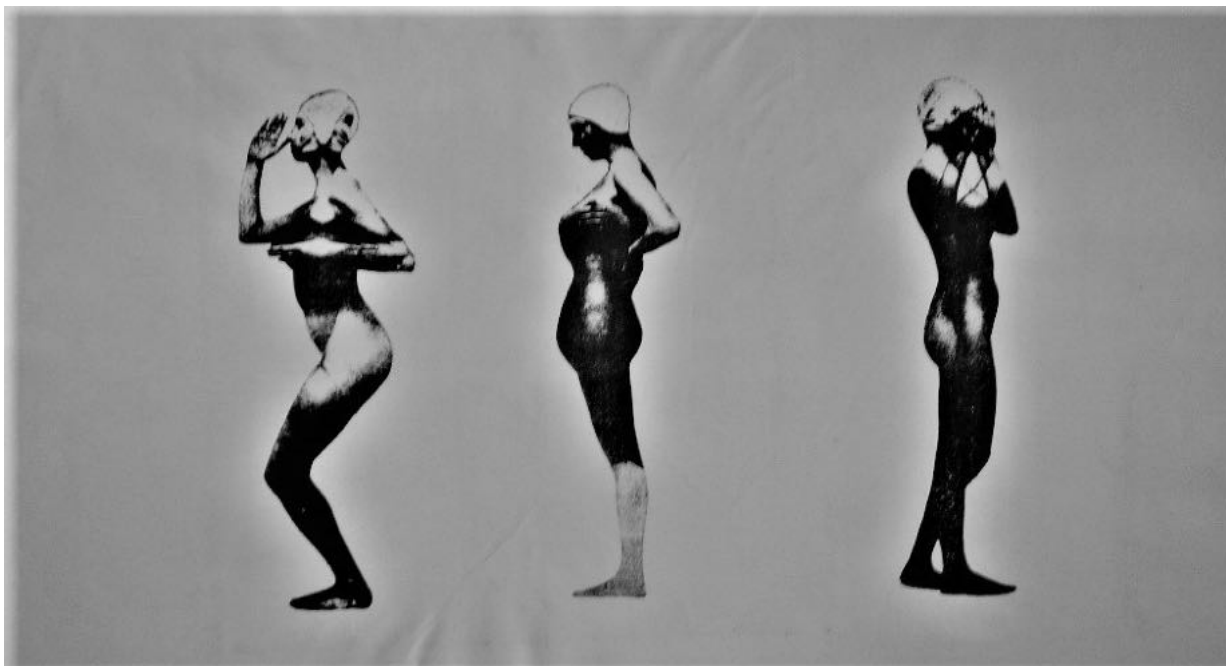
A szövegcsoporthoz eredményei kapcsán bátran kijelenthető, hogy a magyar YA irodalmon belül a tematikai újítások és előtérbe állított problémák számos esetben értékes nyelvi minőséggel ötvöződnek.

A *Mesebeszéd* negyedik, *Látvány, képesség, vizualitás* című szövegcsoporthoz Várnai Zsuzsanna, Révész Emese és Paulovkin Boglárka tanulmányait foglalja magába, melyek a gyerekirodalom vizuális dimenzióira koncentrálnak, témájukhoz illően dolgozataikat is képi tartalmakkal gazdagítva. Leginkább a legkisebbeknek szánt gyermekkönyveket helyezik górcső alá, felhívva a figyelmet a vizuális nevelés fontosságára (is), képi kultúra által uralt korunkban.

Várnai Zsuzsanna *Kép és szó* című munkája angolszász képeskönyveket (picturebook) vizsgál, melyekben verbális és vizuális elem azonos súllyal, egymást kiegészítve és tovább árnyalva van jelen, ilyenformán egy olyan posztmodern műcsoportot hozva létre, melynek vizsgálata csakis mint irodalom és vizualitás egységeként, a két terület párhuzamosan működtetett tudományos eszköztárával végezhető el, e nélkül ugyanis a kettő által közösen teremtett műegész éppúgy pótolhatatlan rétegeit veszítené el.

A *Mesebeszéd* tanulmányai által közösen megformált tapasztalatként könyvelhető el, hogy a kortárs magyar gyermek-és ifjúsági irodalom élvonalbeli alkotásai egy lépésnyire sem maradnak el a felnőtt-fókuszú kortárs művek esztétikai minőségétől, sőt, kiemelkedő darabjaik egymás mellett futtatva egyszerre két befogadócsoportnak, a felnőtteknek és a gyermekeknek egyaránt minőségi művészeti élményt biztosítanak, ezáltal pedig méltóak a szakma hathatós figyelmére is. A *Mesebeszéd* maradéktalanul eleget tesz a Petres Csizmadia Gabriella által felállított hármas követelményrendszernek: egyfelől, mert tanulmányai poétika-fókuszú, szakmai elemzések, másfelől, mert az azóta megjelent folytatás, a „...kézifékes fordulást is tud” *Tanulmányok a legújabb magyar gyerekirodalomból*⁹ egy igényes szakkötet-sorozatot előlegez, harmadrészt pedig, mert az elemzett szövegek művészi irodalomként való felfogásából adódóan dinamizált irodalomtudományi háttér csak akkor bővül más tudományterületek vizsgálati módszereivel, ha azok bevonását az egyes művek, illetve a fókuszba állított kérdéskör indokoltá teszik.

A *Mesebeszéd* tanulmányai ilyen bizonyítvánnyal invitálnak meg bennünket egy tanulságos és élménydús szakmai terepszemlére, az Óperenciás-tengeren is túlra...

Szimmetria, litográfia, 1997

UNGVÁRI-ZRÍNYI KATA

Hitelesség, józanság és kritikai erő

Lakatos Gabriella munkáiról

1 A korrupciós és plagizálási ügyeiről elhíresült miniszterelnök figurája

2 Pulzus alkotótábor

3 Egyfajta ready-made linómetszet

4 a Főzésre hangolva pedig szintén más képformákat idéz: illusztráció- és gyerekrajz-szerű

5 A Zereda alkotótábor 2019-es kiállításán kis reprodukciók formájában idézi meg régebbi nyomatait.

Lakatos Gabriella alkotói attitűdjére leginkább a személyes, direkt probléma-felvetések és a sokszoros (ön)kritikus hozzáállás jellemző. A formabontó vagy szabályokat feszegető törekvések mellett a művész vizualitáshoz fűződő viszonya mindeközben egyszerű és őszinte alapokon nyugszik.

Grafikai végzettsége stabil kiindulópontot, platformot képez a vizuális kutatásokhoz: gyakran kísérletezik grafikai technikákkal, olykor feszegetve azok határait (linó, írisz nyomtatás); grafikai nézőpont érvényesül abban is, ahogyan a rajz eredendő gesztualitását – és élvezetét – élesíti fel vagy abban, ahogyan a formák ritmusát követi és használja fel mindennapi mintákban (csomagolópapír, linóleum). Azonban ez a perspektíva semmiképp sem válik korláttá: az alkotó természetességgel fordul a festészet vagy installáció felé is, s a kép formátumú munkákat gyakran egyéb kép-prezentációs műfajokkal rokonítva mutatja be – figyelme tehát a kiállítótérre is kiterjed.

Önreflexió és női szerepek

A munkák vállaltan személyes jellege rendkívül őszinte hangvételi, s ennek nyomán az alkotó munkássága gyakran a nőművészetként meghatározott tartományokba lép. Korai munkáiban (pl. fotók vagy a *Szimmetria* sorozat) formai játékkal, humorral és nyersséggel tematizál erotikát, női létállapotokat és testtapasztalatot. Ezen sorozataiban lüktető erő van, melyet a mozgulatok dinamikája fűszerez: meztelen figurái alternatívák a művészet hagyományos akt-ábrázolásaira, amelyek passzivitásukkal inkább csak képként mint valós szereplőként tudnak élni a munkákban – Lakatos alakjai ezekhez képest hús-vér figurák, akik erotikájukban egyszerre sokkolóak és játékosak is.

Szintén a női test témája kerül terítékre a *Hogyan őrizzük meg alakunkat* című sorozatban – ezúttal a divatipar formáival és a média szereplőivel¹ kiegészülve. A testkép itt elidegenített: az agymosás és a tömegek valósághoz való közvetett viszonya összefüggésében jelenik meg. Ironikus megoldás az, ahogyan a divatmagazinok sematizált modell-alakja a nyomtatásban Kelet-európai függöny mögé kerül, az alak spirállal való kombinálása pedig geg-szerű, akárcsak a lábak sziluettjén megjelenő függőnymintázatú harisnya.

A női szerepek finomabb és individuálisabb szinten vannak jelen 2017-es, családi kapcsolatokat feldolgozó sorozatában. A kissé talányos képek mindegyikéhez tartozik történet, bár ezek – a beszédes címekben elárult információ kivételével – többnyire rejtve is maradnak. A kompozíciókban mégis érezhetően fontos viszonyok rajzolódnak ki, így tapinthat rá az ember a lánytestvérek közti, vagy az anyával való viszonyra, a házassággal járó erődinamikákra, valamint a kvázi Megváltó képében megjelenített gyermek szuggesztív jelenlétére. De mindezek mellett megjelenik a főzés mint anyát-lányát összekötő társadalmi és személyes identitásképző program, és kissé mitikus látomásként a természet – és a vele való viszony is.

Lakatos Gabriella

Művészi hitelesség, mindennapok

Lakatos Gabriella azt a pályát járta be, melyet női képzőművészek jellemző módon igen gyakran megtesznek: az egyetem elvégzése után alkotómunkájuk csak a családalapításig zajlik, utána a gyerekneveléssel való összeegyeztethetlensége miatt kimarad, majd a tanügyben, a művészeti oktatásban fejtik ki tevékenységüket, oda irányítva erőforrásaikat. A történet tarthat eddig, de folytatódhat tovább is, ahogyan a jelen eset mutatja: a következő művészgenerációk kinevelése, a minőségi oktatásra való törekvés során terítékre kerül a hitelesség is, és ez, a Lakatosra jellemző önreflexióval, önkritikával társulva megújuláshoz vezet: óráin, tanítványai mellett ő maga is dolgozni kezd, majd közel két évtizedes szünet után, egy jól időzített alkotótábori meghívás nyomán² lassan megkezdí visszailleszkedését a művészeti életbe.

A *Hódolat* című munka az évek óta tartó alkotói szünet alatt született, amely az anya-lét témáját dolgozza fel. A Merkúr Áruház kommunizmus-beli, 2000-re már elhagyatott épülete volt az a helyszín, amelyre a művészcsoporthoz projektjeit tervezte – így többek között Lakatosnál is helyspecifikus alkotás született. A *Hódolat* hitelessége több szinten is megvalósul: a művész az előző rendszerben kirakatrendezőként dolgozott, ennek tapasztalatát visszaforgatja az alkotásba – kisfia portréját a kirakatokban kötelezően kiállított diktátor-portrék elnagyolt stílusában festi meg. A felnagyított gyermekarc az üres áruház terében az egyetlen monumentális opciót képviseli – a kínálat tehát korlátozott, de ugyanakkor mindent betölt – ahogyan a kép témája is az adott periódusban az alkotó számára egyetlen elérhető gondolatot dolgozza fel. Külön technikai finomság és rendkívül erős szimbolikájú részlet, hogy a képet alkotó kockák méretét a konyhaasztal lapjának nagysága határozta meg, az eszköz pedig, amellyel a festék a felületre került, a mosogatószivacs volt. A művész nem csak hogy mindent kihoz az adott helyzetből: mindent, amit tesz, az adott helyzetből hoz ki. Gesztusai minimálisak és a belőlük születő alkotás húsba metszően őszinte.

A *Hódolat*ot tizenöt év elteltével, gyermeke 18-ik születésnapján Lakatos újra összeállította a fennmaradt négyzetekből – ezúttal az iskola udvarán, ahol oktatási tevékenységét folytatja.

Az az éberség és találmányosság, amellyel a mindennapok világából merít, későbbi munkáiban is megjelenik (linóleum, csomagolópapír, Victor Ponta vagy a harisnyareklámok), a kiemelt anyagokat és populáris vizuális formákat pedig humorral és kritikai éllel használja fel. Lakatos Gabriella munkáinak hitelességéhez azonban sokszor még az is hozzátesz, hogy akár saját munkáját vagy saját munkáján belüli gesztusait is képes ugyanazzal a kételkedő ironiával kezelni, ahogyan más vizuális megnyilvánulásokhoz viszonyul (lásd lennebb).

A hagyományos képalkotás provokációja

Lakatos formabontó törekvései számos különböző irányba bontakoznak ki. A fenti gondolatot folytatva például: az olyan mintázatok munkáiba való beemeléssel, mint a csomagolópapír, a dekorált linóleum vagy az olcsó csipke, a hétköznapi abszurd „rajzait”, alternatív vizuális formákat tár fel.

Ezek között az önmagában (követ)mintás linóleum grafikai levonása gyakorlatilag vizuális poén³; a csomagolópapír mintája pedig különösen gazdag jelenség: egyrészt komplex környezetet teremt a rákerülő vagy belőle domborodó formák számára (vagyis megadja a kép alap-hangszínét és hangulatot formál az olcsó dekor világával), másrészt a dekoratív formák ismétlődése miatt valamiféle bizáncias ünnepélyességgel is rendelkezik – és ez a képi hagyományra való szellemes utalás hozzájárul a kompozíciók különleges karakteréhez, amely így egyszerre lesz tüntetően hétköznapi, sérülékeny és őszinteségében vitathatatlan.

A sorozat rajzainak esztétikája minimalista, nyers és vállaltan naiv⁴. Valójában Lakatos teljes esztétikához való viszonya ambivalens – fenntartással kezel mindent, ami (túl) szép. Eget idéző írszinyomatainak egy részét például fel is vágja és tapétává/szőnyeggé rakja össze vagy kis csomagokban tárja elénk, az esztétikai élmény és a műalkotás elvont fogalmainak prózai tömegét hangsúlyozva – de ugyanakkor mégis kiállít anyomatok közül, klasszikus módon is... Nem vitatja el teljesen a képek létjogosultságát, csak a kiegyensúlyozottság kedvéért inkább kételyével fűszerezi a látványt.

Előző alkotói gesztusait is újraértékeli – nézőpontot váltva mintegy lábjegyzetként reflektál saját munkáira⁵. Mert mit ér a tapasztalat, ha közben elfogultságunkról nem veszünk tudomást? A valódi élmény nem lehet egyoldalú... Csak így tudjuk hitelesen felvállalni.

MUNKATÁRSAINK

Baka L. Patrik (1991, Brünn) prózaíró, irodalomkritikus, a Selye János Egyetem oktatója. Komáromban él.

Bese Bernadett (1996, Komárom) prózát ír. Szülővárosában él.

Borbíró Aletta (1995, Gyula) irodalomkritikus, a Próza Nostra szerkesztőségének tagja. Szegeden él.

Csillag Balázs (1988) prózát ír. Vágsellyén él.

Faludi Ádám (1951, Tatabánya) költő, prózaíró. Tatabányán él.

Fellinger Károly (1963, Jókai) költő, író. Szülőfalujában él.

Hizsniai Zoltán (1959, Rimaszombat) költő, esszéíró, szerkesztő. Kovácspatakon él.

Jancsó Péter (1986, Nagykürtös) prózát ír. Óváron él.

Katona Nick (1993, Dunaszerdahely) verset ír. A Selye János Egyetem oktatója. Dunaszerdahelyen él.

Liszka József (1956, Kőbölkkút) néprajzkutató, muzeológus, a Selye János Egyetem oktatója. Keszegfalván él.

Mekis D. János (1970, Székesfehérvár) irodalomtörténész, Pécsen él.

Rabi Vera prózát ír. Szegeden született, jelenleg Budapesten él.

Tóth Lilith Viktória (1993, Nagyszelmenc) verset és prózát ír. Ipolyságon él.

Ungvári-Zrínyi Kata (1987, Marosvásárhely) művészettörténész, műkritikus, fordító, kurátor. Marosvásárhelyen él.

Végh Zsoldos Péter (1952, Érsekújvár) műfordító, diplomata. Angol, spanyol és portugál költőket, írókat fordít magyar és szlovák nyelvre. Pozsonyban él.

Z. Németh István (1969, Komárom) költő, író, pedagógus. Csicsón él.

A folyóirat idei hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága

TÁJÉKOZTATÓJA

Megvalósult és tervezett rendezvények. Képek az Író Társaság életéből.

Összeállította: Nagy Erika

Képek: Nagy Erika

t
e
l
k
é
l
l
e
m

S
T
R
O

A PEGAZUS ALKOTÓPÁLYÁZAT 2019 ÉRTÉKELÉSEI

Tisztelt Pályázók,

elnézést, hogy egy negatív hírrel kezdem az értékelésem, de vegyétek úgy (plusz akkor még le is tegezlek benneteket), hogy minél hamarabb túl vagyunk a rosszon, annál éde-
sebb lesz a jó.

Mondom is gyorsan, mivel nem vagyok kibékülve: ez a részvétel. Tizenöt pályamunka érkezett, s szerintem ez kevés. El kell gondolkodni a mentorkodás, a nyári tábor, a Textúra, s egyáltalán: az ún. kezdőkkel való törődés felett – mert ha kevesen jelentkeznek az alkotópályázatra, az nem a pályázók hibája. Nekik is jobb volna egy (ha nem is töme-
ges, de) szélesebb körben való megméréstetés, melyből ha győztesen kerülnek ki, ennek a győzelemnek az irodalmi értéke is nagyobb volna.

A benyújtott pályaművek közt egy olyat sem találtam, amely bizonyos fenntartásokkal, de ne volna közölhető, ugyanakkor egyetlen olyat sem, amely minden tekintetben javára válnék egy jó nevű irodalmi lapnak. S ez persze nem baj, sőt. Nagy megkönnyeb-
bülést jelentett a munkák olvasása, főként azért, amit már említettem, hogy teljesen elhi-
bázott szöveget nem kellett olvasnom. S itt most persze megint a mentorokra kell gon-
dolnom: nagyon jóleső érzés, hogy a jelek szerint segítették a munkák megszületését és
végső változatának kialakítását, miközben sajnálatos, hogy egyik szöveget sem tudták
igazán versenyhelyzetbe s győztesnek kihozni. A továbbiakban az ízlésemnek megfelelő
hat szöveget rangsorolom, hangsúlyozva, hogy mások (ol. a bírálóbizottság másik két
tagjának) ettől akár teljesen eltérő véleményét is el tudom fogadni.

Emelkedő sorrendben: a
James Delaney jelige négy verse
közül a bekebel és a Három tört-
rész tetszett igazán: ez utóbbi
azért, mert nyitánya meglepően
jól felidézi Pilinszkyt. Második
helyeztettem, a *könyvmoly* jelige
Levegőt! című verse ragadott
meg, ennek a palinódiának hatá-
rozottan egyéni a felépítése. Oda
kell figyelni a helyesírásra is, nem
követelmény, csak ajánlat. A leg-
sikerültebb lírai pályaműnek az
Őszi légy jeligéjű, a *Nő az árnyék-
ban* című mozaiksorozatot tar-
tom: képzeletet megmozgató
képek, jó szerkezet, idézem két
sorát: „verset írni / annyi, hogy
macska alszik a lábamnál”.

A prózai munkák közül, szintén
emelkedő sorrendben: tetszett a
Nick Grabowski jeligéjű
(*Szabadnap* című) szöveg, azért,
mert jó hangulata van, mikszátho-

san elmés, jó a témája, élmény volt olvasni. A második helyre a *Tónka* jelige Az égis éró torony című prózáját sorolom, a téma ugyan kissé keresett s kissé banális, de nagyon jó a szerkezete, gazdag a szókészlete, jól eltalált szöveg. Nálam az első helyen a *sakk* jelige Júlia ajkai c. szövege végzett: hátránya, hogy funkciótlanul morbid a témája, nagy előnye viszont, hogy megüt egy hangot, és azt végig tartani tudja, kiváló stílusérzéssel. Ha nem lehet a versek és a prózák közt is egy-egy díjat kiosztani, magam a *sakk* jeligét emelném ki győztesnek.

Külön dicséretben részesíteném a *Gyömbér* jeligét: van érzéke a prózához, de kerülnie kell a naiv előadásmódot. Tetszett a *Klázó* jelige verse is, egyetlen versből azonban nehéz következtetéseket levonni. Az *agrip pina* jelige érzi a szavak erejét és varázsát, de még nem biztos, hogy versben akar megszólalni.

Mindenkinek külön-külön és együtt is gratulálok. Az írást folytassák, ennél jobb tanácsom csak az, hogy mindennap írjanak, ha mást nem, legalább naplót. A sikerültebbnek gondolt prózát vagy verset pedig küldjék be az Opus folyóirat szerkesztőségének, mert a rendszeres megmérettetés fontos velejárója az íróvá válásnak.

Csanda Gábor

Idén vettem részt először a Pegazus pályázat kiértékelésében zsűritagként, így értékelésem nem tudom az ilyenkor szokásos összehasonlítással kezdeni, hogy erősebb volt-e ez az évfolyam, vagy gyengébb, mint az előzőek. Annyit tudtam, hogy egy előválogatott anyagot kapok kézhez, ám ennek tudatában is több rosszabb munkát vártam, mint amennyi a paksamétámban végül szerepelt. Egyetlen pályázó anyagába sem volt elég röviden beleolvasnom, hogy megállapítsam, nem méltó semmiféle közelebbi vizsgálatra. Ebből arra következtettem, az idáig jutott pályázók komolyan veszik az irodalmat, már amennyire komolyan lehet és kell venni, és komolyan veszik ezt a pályázatot, aminek természetesen csak örülni lehet.

A következő megállapításom az volt, hogy a költészeti anyag erősebb és némileg kiegyensúlyozottabb a prózánál, és jóval nehezebb döntéshelyzet elé állít mint zsűritagot. Amikor azt mondom, kiegyensúlyozottabb, arra gondolok, sokkal több lehetőséget látok a verspályázatokban, amelyek színvonala nem tér el egymástól túl nagy mértékben. A verspályázatok között akadt néhány olyan vers vagy verstöredék, amelyeket akár irodalmi folyóiratban is el tudnék képzelni, bár ezt egyetlen teljes pályázati anyagra vonatkozóan sem jelenteném ki. A legtöbb pályázatban a lehetőségek domináltak: a szerzők felmutattak részeredményeket a nyelvvel folytatott küzdelmükben, de hosszabb távon általában alulmaradtak ebben a küzdelemben. Ahol a legtöbb lehetőséget és a legnagyobb kitartást láttam, azokat a pályázatokat emeltem ki. Az *Őszi légy* verseinek öniróniája és szikársága olyan érettségről tesz tanúbizonyságot, ami némi szigorral társulva igazán erőteljes költői világ megalkotásához vezethet. A *James Delaney* jeligéjű szerző versei tele vannak ötlet-sziporkákkal, amelyeket néha megfojt ugyan a túlbonyolított szerkezet, ám így is egyedi hang képződik meg a szövegekben. A *Prae* jeligéjű pályázó verseinek nyelve nagyon intelligens, érzékeny, a szerző jól bánik a formai elemekkel, ám jobban kellene ügyelnie az érzelmesség kordában tartására. Szívesen díjaztam volna még a *Klázó* jeligéjű szerző Köldöküreg című versét, amely formailag is, gondolatilag is érett, bár helyenként suta szóválasztással, képzavaros szerkezetekkel dolgozik. A jobbak közé soroltam továbbá a *vÉLETlen* jeligéjű szerző szövegeit, amelyek viszont sajnos túl gyakran fulladnak moralizálásba és sablonosságba, valamint az *agrip pina* jeligéjű szerző három írását, amelyek nincsenek híján ötletességnek, ám néhol egyetlen nyelvkezeléssel találkozni bennük.

A prózaszövegek esetében egyetlen olyan pályázatot sem tudtam kiemelni, amelynél könnyű szívvel javasolni tudnám a folyóiratbeli közlést. A szövegek nyelvileg általában viszonylag működésképesek voltak, inkább gondolati szinten teljesítettek gyengén: vagy sablonosak voltak, vagy sekélyesek, vagy naivak. Öröndetes azonban, hogy a nyelvet minden szerző viszonylag ügyesen kezeli. A mélység most nem mindig jött össze. A *sakk* jellegű szöveg szerzője egy rövidre nyesett krimi szállított, amely arról tanúskodik, hogy szerzőjének van egy sajátos stílusa, amelynek a kimunkálásán komolyan dolgozik. Több fegyelem és szigor alkalmazásával még jobb eredményeket érhetne el. A *Tónka* jellegű szerző novellája pedig arról árulkodott, szerzője kiválóan uralja a kisprózai szöveg szerkezetére vonatkozó ismereteket, kár hogy eléggé kiszámítható cselekményre támaszkodott.

Arra buzdítanám a pályázókat, haladjanak tovább a megkezdett úton, és töprengjenek rajta még többet, mikor érlelődik meg egy szöveg annyira, hogy késznek legyen tekinthető, legyenek kíméletlenek önmagukkal szemben, és csak azokat az írásaikat engedjék át saját szűrőjükön, amelyeket a legjobbakkal tartanak összemérhetőnek. Írjanak sokat, és ne féljenek kidobni sok mindent abból, amit megírtak, hogy csak a leg-erőteljesebb írások maradjanak meg. Akkor mindenki nyertes lesz.

Szalay Zoltán

TÓTH LÁSZLÓ KALLÓS-DÍJAT KAPOTT

Idén Tóth László József Attila-díjas író, költő, műfordító, irodalomtörténész, szerkesztő is Kallós Zoltán Külhoni Magyarságért Díjban részesült. A díjat Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes és Potápi Árpád János, a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkára adta át. A díjakat 2011 óta minden évben augusztus 20. alkalmával adják át, és az elismeréssel oklevél, emléklap, valamint egymillió forint jutalom jár.

Gratulálunk a díjazottnak!

ISSN 1338-0265

9 771338 026000

19005

